

LEVEKÅR I DANSK LANDBRUG

ANALYSE AF SAMMENHÆNGE MELLEM RISIKOFAKTORER OG
DYREVÆRNSSAGER I LANDBRUGET FRA 2000 TIL 2008

12:29

STEFAN BASTHOLM ANDRADE

12:29

LEVEKÅR I DANSK LANDBRUG

ANALYSE AF SAMMENHÆNGE MELLEM RISIKOFAKTORER
OG DYREVÆRNSSAGER I LANDBRUGET FRA 2000 TIL 2008

STEFAN BASTHOLM ANDRADE

KØBENHAVN 2012

SFI – DET NATIONALE FORSKNINGSCENTER FOR VELFÆRD

LEVEKÅR I DANSK LANDBRUG. ANALYSE AF SAMMENHÆNGE MELLEM
RISIKOFAKTORER OG DYREVÆRNSSAGER I LANDBRUGET FRA 2000 TIL 2008

Afdelingsleder: Kræn Blume Jensen

Afdelingen for socialpolitik og velfærdsydelser

Undersøgelsens følgegruppe:

Louise Holm, Fødevarestyrelsen

Line Kudahl Jørgensen, Fødevarestyrelsen

Karsten Krogsgaard Madsen, Veterinærrejseholdet, Fødevarestyrelsen

Inger Kristensen, LandboMidtØst

Inger Anneberg, Aarhus Universitet

Christina Nygaard, Landbrugsrådet

Jens Svenningsen, Dyrenes Beskyttelse

Margaretha Järvinen, SFI

ISSN: 1396-1810

ISBN: 978-87-7119-128-8

e-ISBN: 978-87-7119-129-5

Layout: Hedda Bank

Forsidefoto: Polfoto

Oplag: 300

Tryk: Rosendahls – Schultz Grafisk A/S

© 2012 SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Hertolffes Gade 11

1052 København K

Tlf. 33 48 08 00

sfi@sfi.dk

www.sfi.dk

SFI's publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden.

Skrifter, der omtaler, anmelder, henviser til eller gengiver SFI's publikationer, bedes sendt til centret.

INDHOLD

	FORORD	7
	RESUMÉ	9
1	SAMMENFATNING OG DISKUSSION	13
2	BAGGRUND	21
	Landbruget i forandring	24
	Dobbelt stigma	27
	Risikofaktorer	29
	Rapportens struktur	30
3	METODE OG DATA	31
	Det overordnede design for undersøgelsen	32
	Kombination af kvalitative data	33

	Registerdata	37
	Opsummering	51
4	FIRE HISTORISKE TENDENSER I LANDBRUGET	53
	Migration fra land til by	55
	Teknologisk innovation	58
	Specialisering og regional tilpasning	60
	Statslige indgreb	66
	Opsummering	71
5	KORTLÆGNING AF DYREVÆRNSSAGER	73
	Lovgivningen	74
	Eksempler fra sager	80
	Et sjældent problem	83
	Geografisk spredning af dyreværnssager	88
	Opsummering	92
6	EN BESTEMT GRUPPE	93
	Analysestrategi	94
	Resultater	95
	Opsummering	117
7	EN NEGATIV SPIRAL	119
	Landmænd under pres	120
	Analysestrategi	121
	Resultater	125
	Opsummering	137
8	KAUSALE SAMMENHÆNGE	141
	Analysestrategi	142

Resultater	146
Opsummering	150
 LITTERATUR	 151
 SFI-RAPPORTER SIDEN 2011	 163

FORORD

Denne rapport handler om sammenhængen mellem alvorlige dyreværns-sager og risikofaktorer i dansk landbrug. Rapporten er baseret på et regi-sterudtræk af den samlede population af landmænd i perioden 2000 til 2008. Desuden anvendes data fra landbrugstællingen i 2007, som giver et detaljeret indblik i husdyrproduktionens tilstand i dansk landbrug. Analy-serne er suppleret med et kvalitativt forstudie, der blandt andet indebæ-rer læsning af retsudskrifter af dyreværnssager fra 2007 til 2008.

Rapporten er et resultat af et forlig om veterinærområdet 22. au-gust 2008, hvor det blev besluttet, at der skal etableres præventive tiltag i form af dialog og rådgivning rettet mod særlige risikobesætninger. For-målet er at iværksætte et projekt til belysning af, hvordan dyreværnsmæs-sige kriser i det danske landbrug kan undgås.

Undersøgelsen er blevet til i dialog med Fødevarestyrelsen, som har været behjælpelig med at give adgang til retsudskrifter. Fødevaresty-relsen har ligeledes været behjælpelig med at forklare praksis på dyrevel-færdsområdet i form af beskrivelser af veterinærkontrollen.

SFI har det fulde ansvar for databehandlingen og analyserne, som denne rapport er baseret på.

Undersøgelsen er gennemført af ph.d.-studerende Stefan Bastholm Andrade, der også har været projektleder. Kapitel 6 er skrevet i samarbejde med antropolog og ph.d.-studerende Inger Anneberg (AU).¹

Der har været nedsat en følgegruppe til projektet, som har holdt tre møder. Jan Tind Sørensen, AU, har også kommenteret rapporten. Alle takkes for gode og konstruktive kommentarer.

Mange kollegaer på SFI – Det Nationale forskningscenter for Velfærd og på Sociologisk Institut, Københavns Universitet, har hjulpet undervejs med faglige råd og vurderinger, især har professor Margaretha Järvinen samt Drude Skov Lauridsen og Anton Grau Larsen ydet uvurderlig hjælp. En særlig tak til bibliotekarerne på SFI's bibliotek, som har været yderst behjælpelige med litteratursøgningen i forbindelse med undersøgelsen.

Undersøgelsen er finansieret af Fødevarestyrelsen.

København, november 2012

JØRGEN SØNDERGAARD

1. Se Andrade & Anneberg (2012). "Farmers Under Pressure", En tidligere version er præsenteret på en SFI konference. Papiret er i øjeblikket under review i et internationalt forskningstidsskrift. Derudover støtter undersøgelsen sig af to andre arbejdsoplysninger (Andrade, 2012a; Andrade, 2012b).

RESUMÉ

RESULTATER

I rapporten undersøger vi de sociale konsekvenser af udviklingen i landbruget over en længere historisk periode med et særligt fokus på dyreværnssager. Formålet er at identificere og forklare, hvilke landmænd der er i stand til at tilpasse deres bedrifter til udfordringerne i landbruget, og hvilke der ikke formår dette i tilstrækkeligt omfang, og dermed risikerer at ende i psykiske og økonomiske problemer og blive involveret i alvorlige dyreværnssager.

Landmænds levestandard har, som følge af de omfattende forandringer i landbruget, ændret karakterer. Samtidig med at antallet af landbrugsbedrifter er faldet med over to tredjedele i perioden fra 1970 til 2010, er husdyrproduktionen inden for samme periode mangedoblet. De tilbageblivende landmænd oplever en stadig hårdere konkurrence, hvilket sætter dem under pres til at forøge produktionen yderligere og dermed øge risikoen for, at noget kan gå galt.

Selvom antallet af dyreværnssager i dansk landbrug inden for perioden 2000 til 2008 er stigende, er der stadig tale om relativt få sager. Spørgsmålet er, om der blandt disse sager kan findes et mønster mellem dyreværnssager og andre problemer i landbruget såsom gæld og problemer i familien.

Vores undersøgelse viser, at selvom kun omkring en halv promille af danske landmænd årligt oplever at blive dømt i alvorlige dyreværnssager, kan der identificeres et mønster af problemer blandt de dømte landmænd. Undersøgelsen viser blandt andet, at dømte landmænd har øget risiko for også:

- At have personlig gæld
- At have psykiske problemer
- At have syge familiemedlemmer

Desuden viser undersøgelsen, at landmænd, som inden for de sidste fem år har modtaget en dom for overtrædelse af dyreværnsloven, har næsten fire gange så stor risiko for at blive dømt igen. Undersøgelsen finder endvidere, at landmænd med svineproduktion – især med store bedrifter – har øget risiko for at befinde sig i risikogruppen af landmænd med flere problemer.

Undersøgelsens kvalitative analyser supplerer de kvantitative analyser ved blandt andet at påpege:

- At problemer med dyrevelfærden sker i relation til en længere negativ spiral af problemer på bedriften.
- At landmænd føler en særlig stolthed ved deres erhverv, hvor problemer er noget, man 'bør' klare. Denne stolthed betyder, at landmændene først meget sent i forløbet søger hjælp fra andre.
- At dømte landmænd oplever et skel mellem deres forståelse af dyrevelfærd i forhold til kontrollørernes vurdering. Dette skel er især udbredt blandt landmænd, som bliver dømt for mindre forseelser.
- At dømte landmænd oplever både at blive stigmatiseret af offentligheden og af deres egne organisationer.

PERSPEKTIVER

Undersøgelsen er den første af sin art, som ud fra både kvantitativ og kvalitativ data undersøger sammenhængen mellem dyreværnssager og levekår i landbruget. Tidligere danske og internationale studier har fundet sammenhængen mellem andre typer af problemer i landbruget som følge af den historiske udvikling, men ikke i relation til dyreværnssager.

Denne undersøgelse viser, at forskellige problemer såsom overtrædelse af dyreværnsloven, økonomisk gældssanering, familieproblemer

og psykiske problemer alle er relateret til hinanden. Eftersom landbrugsbedriften ofte både agerer arbejdsplads og hjem, er landbruget et erhverv, hvor familieliv og arbejdsliv er tæt forbundne. Det betyder, at problemer i arbejdslivet også bliver til problemer i familielivet. Er landmanden først kommet i økonomiske problemer, øges risikoen markant for både alvorlige dyreværnssager og problemer i familien. Her er det imidlertid vigtigt at understrege, at både det kvantitative og det kvalitative datamateriale er fra før 2010 og dermed før effekten af den internationale finanskriser for alvor slog igennem i dansk økonomi. Flere og mere detaljerede interview samt kvantitative data, og ikke kun i form af registerdata, men også survey, vil kunne bidrage med yderligere viden på feltet.

De problemstillinger rapporten påpeger handler i høj grad om en udvikling, som har ført til, at visse landbrugsfamilier oplever et væld af forskelligartede problemer af både økonomisk og social karakter. Der er dermed tale om problemstillinger, som ikke umiddelbart kan løses ud fra enkelte lovmæssige indgreb. I stedet kan rapporten benyttes til at give dyrevelfærdskontrollører, landbrugsorganisationer, embedsfolk og politiske beslutningstagere en bredere indsigt i tilstanden inden for dansk husdyrproduktionen.

Mere konkret påpeger rapporten, at der er behov for en øget dialog imellem landmand, myndigheder og landbrugsorganisationer for at nå til en fælles forståelse af dyrevelfærd. Særligt involveringen af både landmænd og landbrugsorganisationerne er nødvendig, eftersom rapporten finder, at landmænd, som er blevet dømt i dyreværnssager, føler sig stigmatiseret både af den brede offentlighed og af deres egne organisationer.

Rapporten konkluderer, at især landmænd, som er dømt inden for de sidste fem år, har behov for et særligt fokus fra myndighedernes side. Her er det essentielt, at myndighederne kommer landmanden i møde på en måde, der frem for alene at fokusere på øget kontrol og vejledning af de mere tekniske og økonomiske aspekter på bedriften også fokuserer på at hjælpe landmanden og hans familie med at håndtere misbilligelsen fra omgivelserne og med at forbedre landmandens levkår på de mere sociale områder.

GRUNDLAG

Undersøgelsen benytter flere forskellige datakilder:

- Registerdata for samtlige personer der for ét eller flere år inden for perioden 2000 til 2008 har arbejdet som selvstændig landmand, hvilket i alt dækker over 165.133 selvstændige erhvervsdrivende.
- Landbrugstællingen 2007 for landmænd med husdyrproduktion, hvilket dækker over detaljeret information om produktionen på 15.006 landbrugsbedrifter.
- Kvalitative interview med syv dømte landmænd. Interviewene er foretaget og analyseret af ph.d.-studerende Inger Anneberg (AU).

Foruden de nævnte datakilder er undersøgelsen baseret på et forstudie, hvor der er anvendt historiske analyser af landbrugets udvikling de sidste 100 år samt læsning af retsudskrifter af dyreværnssager for perioden 2005 til 2007.

SAMMENFATNING OG DISKUSSION

Som led i forliget på veterinærområdet af 22. august 2008 analyserer denne rapport de bagvedliggende sociale forhold i forbindelse med dyreværnssager i dansk landbrug i perioden fra 2000 til 2008.

FORMÅLET MED UNDERSØGELSEN

Formålet med rapporten er at opnå en større grad af forståelse for dyreværnsager i dansk landbrug. Dette gøres dels ud fra at bestemme risikogrupper i relation til forekomster af dyreværnssager i landbruget og dels ved at analysere de sociale omstændigheder for sagerne. For at bestemme risikogrupper i landbruget kræver det en identifikation af de problematikker, landmænd i husdyrproduktion oplever som hæmmende samt en analyse af, hvordan disse problematikker er relateret til forekomster af alvorlige dyreværnssager. Rapporten benytter her statistisk materiale til at vise sammenhængen mellem dyreværnssager og forskellige udfordringer i landbruget. Eksempelvis hvorledes en særlig gruppe af landmænd har øget risiko for såvel økonomiske problemer som alvorlige dyreværnssager. Samtidig medtager rapporten også landmændenes egen stemme i undersøgelsen af, hvorvidt sagerne kunne være undgået.

Rapporten sætter endvidere spørgsmålet om landmænds risiko for at blive involveret i dyreværnssager ind i et større historisk perspektiv

omkring forandringer i landmænds levestandard. Ud fra denne optik besvarer rapporten følgende fem overordnede spørgsmål:

- Hvad karakteriserer levestandarderne for den danske animalske landbrugsproduktion?
- Hvad karakteriserer udviklingen af dyreværnsager i dansk landbrug inden for perioden 2000 til 2008?
- Er der særlige karakteristika ved den gruppe af landmænd, som har tendens til at blive genstand for dyreværnsager?
- Hvordan hænger dyreværnsager i landbruget sammen med andre problematikker i landbruget?
- Er det muligt at opstille en kausal forklaringsmodel til at bestemme risikoparametre for forekomster af dyreværnsager i landbruget?

METODE

Undersøgelsen involverer flere forskellige typer af metoder. De kvantitative metoder benyttes til at kortlægge forskellige typer landmænd og til at finde mønstre i deres livsforløb. De kvantitative metoder bliver anvendt på registerudtræk fra Danmarks Statistik, der blandt andet indeholder information om alder, køn, civilstatus, bopælsområde, besætningsstørrelse, type af bedrift, økonomisk status, sundhedsinformation om somatiske og psykiske lidelser samt kriminalstatistik. Undersøgelsen gør brug af nyere metodiske innovationer inden for bl.a. økonometrien i form af statistiske modeller til at bestemme kausalitet.

Undersøgelsen gør også brug af kvalitative metoder blandt andet i form af narrative interview for på den måde at få indblik i landmænds livshistorier og valg. Formålet med kombinationen af de to typer af metoder er at give en samlet forklaringsmodel, som både kan beskrive og forklare den historiske udvikling og tilstand i landbruget set ud fra landmændenes personlige oplevelser, men samtidigt have blik for de overordnede strukturelle forhold i landbruget.

SAMMENFATNING AF RESULTATER

Rapportens hovedkonklusioner er knyttet til de førnævnte fem overordnede spørgsmål for rapporten. En vigtig pointe er her, at forklaringsmodellen for dyreværnsagerne må tage højde for udviklingen i landbruget, som både strækker sig over lange historiske træk over flere år og hurtigere ændringer, der er sket på få år. Eksempelvis er landbruget stadig præ-

get af det lange historiske træk omkring migrationen fra land til by, som medvirker til en større kulturel afstand mellem land og by, men også af nye teknologiske innovationer inden for husdyrproduktion, hvor antallet af producerede svin stiger markant år for år. Hertil kommer statens indblanding i landbruget med skiftende lovgivning vedrørende økonomisk bistand til trængte landmænd, miljø og dyrevelfærd. De fem overordnede spørgsmål bliver i rapporten besvaret i hvert sit kapitel.

LEVEKÅR I LANDBRUGET

Det første overordnede spørgsmål behandles i kapitel 4, og omhandler udviklingen i levkårene for husdyrproduktionen i dansk landbrug. Besvarelsen af dette spørgsmål er nødvendigt for at opnå en forståelse af, hvilke opdelinger af landmænd og risikofaktorer som er relevante at medtage i en undersøgelse af forekomsterne af alvorlige dyreværnssager. Forandringer i landbruget kan samlet beskrives under paraplybetegnelsen: "Industrialiseringen af landbruget". I kapitlet vil industrialiseringens betydning for landbruget i dag beskrives ud fra fire strukturelle udviklings-træk: (1) migrationen fra land til by (2) teknologisk innovation (3) statslige indgreb og (4) regional tilpasning og specialisering. Den teknologiske innovation involverer både automatiseringen og masseproduktionen i husdyrproduktion og den efterfølgende digitalisering, hvor produktionen og dyrevelfærden bliver overvåget ved hjælp af computere

I dette kapitel forklarer vi, hvordan industrialiseringen sammen med den øgede effektivitet, højteknologi, specialisering og ændrede politiske forhold har gjort landmænd i husdyrproduktion mere sårbare. Ikke kun fordi arbejdet på bedriften er blevet mere ensomt, men også fordi faldet i antallet af personer beskæftiget i landbruget har ført til dalende politisk indflydelse samt en mindre forståelse blandt befolkningen i de større byer for landbrugets problemer. Samtidigt er landmændene konstant nødt til at effektivisere deres husdyrproduktion, hvis de vil overleve i erhvervet. Udviklingen sætter derved et yderligere pres på de tilbageblivende landmænd som samtidig må kæmpe med tab af politisk indflydelse og øget statslig indblanding i hverdagen.

UDVIKLINGEN I ANTALLET AF DYRVÆRNSSAGER

Det andet overordnede spørgsmål i rapporten drejer sig om, hvor udbredt problemet med dyreværnssager er i dansk landbrug. Det spørgsmål vil kapitel 5 give et svar på ved at foretage en kortlægning af udviklingen

i forekomsten af dyreværnssager i landbruget. I kapitlet præsenteres lovgivningen på området samt en beskrivelse af, hvorledes loven bliver opretholdt ved hjælp af ikke-varslede velfærdskontrolbesøg. For at få en større forståelse for de hændelser, der ligger bag overtrædelserne, har vi læst retsudskrifter fra retssager for perioden 2005 til 2007. Endelig benyttes data fra Danmarks Statistik til at kortlægge udviklingen i antallet af domme over tid for perioden 2000 til 2008. Kortlægningen opdeler dyreværnssagerne i forskellige typer alt efter, hvor alvorlig dom landmændene har fået.

Kortlægningen af dyreværnssagerne viser, at selvom udviklingen i antallet toppede i 2006, er der overordnet set tale om en stigning. Desuden har ændringer i retspraksis medført et skift i domstypen, hvor dyreværnssager bliver straffet hårdere. Analyserne fra kapitel 5 viser dog, at omkring halvdelen af alle dyreværnssager i Danmark bliver begået i landbruget, hvilket de også gjorde før ændringerne i retspraksis.

OVERORDNEDE TRÆK FOR DYREVÆRNSSAGER

I kapitel 6 er analysen centreret om det tredje overordnede spørgsmål om, hvorvidt det er en særlig gruppe af landmænd, som har tendens til at overtræde dyreværnsloven. Det kunne eksempelvis antages, at unge landmænd, som er mere risikovillige, ekspanderer produktionen så meget, at de mister overblikket. En anden mulig risikogruppe kunne være landmænd med stor produktion eller deltidslandmænd som i begge tilfælde ikke vil have mulighed for at kunne overvåge produktionen i samme grad som landmænd, der har fast arbejde på den samme bedrift. Sådanne og lignende hypoteser tester vi ved at foretage bivariate og multivariate analyser ud fra det statistiske materiale. Kapitlet kortlægger de overordnede træk for dyreværnssager i dansk landbrug i perioden 2000 til 2008. Besvarelsen af dette forskningsspørgsmål har direkte implikationer for dyrevelfærden, da eventuelle policy-interventioner dermed kan målrettes eksplicit til en særlig gruppe landmænd. Eksempelvis at der er behov for mere vejledning til yngre landmænd eller mere efteruddannelse til deltidslandmænd.

De statistiske analyser viser, at især de økonomiske risikofaktorer spiller en nøglerolle for, hvorvidt landmændene ender med at blive dømt for overtrædelse af dyreværnsloven. Analysen viser en tendens til, at især landmænd med stordrift af svin dømmes. Økonomiske vanskeligheder spiller her en nøglerolle i problemet med dyreværnssager, eftersom de

dels er en motiverende faktor for, at landmændene øger produktionen og derved har yderligere risiko for en dyreværnssag, og dels at økonomiske problemer (i form af negativt årsresultat og personlig gæld) i sig selv er en kilde til øget risiko. Analysen viser ydermere, at stordrift samvarierer med landmænd, der har modtaget dom for overtrædelse af dyreværnsloven med et bødeforlæg på minimum 5.000 kroner. Endvidere peger analyserne fra kapitel 6 også på en livshistoriesammenhæng, idet risikoen for at blive dømt er markant højere, hvis landmanden tidligere er blevet dømt.

SAMSPIL MED ANDRE RISIKOFAKTORER

Det næste overordnede spørgsmål drejer sig om, hvorvidt dyreværnssager er forbundet til andre risikofaktorer i landbruget. Analysen kombinerer kvantitative og kvalitative datakilder for at få en forståelse for sammenhængen mellem risikofaktorer i landbruget. I første del af kapitlet benytter vi statistiske data til at bestemme en risikomodel for landmænd. Den statistiske risikomodel viser, at ikke alle landmænd har de samme risici for at komme i alvorlige problemer, herunder alvorlige dyreværnssager. Herefter analyserer vi ud fra kvalitative metoder, hvordan landmænd, der er anklaget for overtrædelse af dyreværnsloven, selv beskriver hændelsesforløbet, både før og efter retssagen.

Kapitel 7 understreger pointerne fra de foregående kapitler ved at sammenkæde de forskellige risici i landbruget til tre risikogrupper af landmænd. Der er det store flertal af landmænd, godt 2/3 af landmændene, som ikke har høj risiko for hverken dyreværnssager eller andre problemer i landbruget. Denne (lav)risikogruppe af landmænd definerer vi som "den gennemsnitlige landmand". Derudover er der en mindre gruppe på omkring 27 pct. med mindre produktionsvanskeligheder i form af et negativt årsresultat. Denne risikogruppe, som vi definerer som "landmænd med mindre produktionsproblemer" har alene en øget risiko for skilsmisse, men ikke for psykiske problemer eller for overtrædelse af dyreværnsloven. Den sidste gruppe landmænd har vi valgt at definere som "landmænd med flere problemer", eftersom denne gruppe på omkring syv pct. af landmændene kæmper med flere alvorlige problemer samtidigt. Denne gruppe har øget risiko for både dyreværnssager, økonomiske problemer og psykiske problemer.

Her træder livshistoriesammenhæng også ind, for risikogruppen af landmænd med produktionsproblemer har i modsætning til gruppen af

landmænd med mange problemer en tendens til at være ældre. Det kunne tyde på en sammenhæng over tid, hvor landmænd, hvis de ellers er i stand til at blive i erhvervet, med tiden opnår erfaring med at begrænse problemer med et negativt årsresultat til et minimum – uden at det går ud over deres landbrugsdyr.

KAUSALE SAMMENHÆNGE

I kapitel 8 analyserer vi, om det er muligt at opstille kausale forklaringsmodeller på forekomsten af dyreværnssager. For at besvare det spørgsmål gør kapitlet brug af økonometriske analyser af sammenhængen mellem dyreværnssager og en række risikofaktorer, der er valgt på baggrund af analyserne fra kapitel 6 og 7. Den første analyse identificerer risikofaktorer, som kausalt påvirker risikoen for, at en alvorlig dyreværnssag opstår. Den anden analyse omhandler efterspillet for de dømte landmænd; det er en kausalanalyse af, hvorvidt landmænd dømt i dyreværnssager har en øget risiko for at forlade landbruget.

Kapitlet viser, at risikoen for alvorlige dyreværnssager stiger, hvis landmanden kommer i økonomiske vanskeligheder på bedriften og får et negativt årsresultat, eller hvis landmanden kæmper med alvorlige problemer i familien såsom dødsfald eller psykiske problemer. Analysen af konsekvenserne for landmanden i forbindelse med at være involveret i en dyreværnssag viser, at en dom i en dyreværnssag ikke i sig selv medvirker til øget risiko for, at han eller hun skifter erhverv. Det er til gengæld andre risikofaktorer såsom problemer i familien i form af skilsmisse eller alvorlig sygdom. Betydningen af økonomiske problemer på bedriften er en gennemgående faktor, både hvad angår årsager til og konsekvenser af dyreværnssager. Da samtlige af rapportens delanalyser finder en stærk sammenhæng mellem økonomiske problemer og forøget risiko for, at landmanden dømmes i en dyreværnssag, har vi belæg for at bestemme økonomiske problemer, som et af de væsentligste risikoparametre – foruden tidligere domme – til at identificere risikobesætninger.

DISKUSSION

Vi har identificeret en række alarmsignaler, som landbrugsrådgivere og dyrelæger kan være opmærksomme på, når de rådgiver landmænd med henblik på at forbedre dyrevelfærden. Rapporten viser, at landmænd, der allerede er i problemer, har høj risiko for at komme i yderligere problemer. Rapporten peger her især på, at landmænd dømt inden for de sidste

fem år samt landmænd med økonomiske vanskeligheder er to nøglevariable til at identificere risikobesætninger.

Dette fund er i overensstemmelse med tidligere formodninger om, at dømte har øget risiko for at begå en ny overtrædelse af dyreværnsloven (Fødevarestyrelsen, 2011; 2010). Denne konklusion sætter yderligere spørgsmålstejn ved, om stramningerne i bøde størrelsen reelt har haft en virkning; rapporten viser nemlig, at denne sammenhæng også gælder for perioden efter 2006, hvor stramningerne blev indført. Endvidere kan man på baggrund af rapportens empiriske fund, der viser, at landmænd med økonomiske problemer har større risiko for at begå brud på dyreværnsloven, diskutere om store bøder ligefrem kan være med til at gøre problemet større.

Fremtidige studier og lovgivning inden for såvel landbruget i almindelighed som dyrevelfærd i særdeleshed må derfor have et særligt blik for, at der i forbindelse med dyreværnssager ikke er tale om enkeltstående tilfælde, men et problem der er relateret til andre dybereliggende problemer i landbruget. Når den offentlige debat drejer sig om dyrevelfærd i landbruget, bliver landmænd sjældent inddraget i diskussionerne (Andrade & Anneberg, 2012). Dette problem forstærkes yderligere ved, at også landmændenes egne organisationer anser problemet med dyreværnssager som noget, der sker for et par "brodne kar" (se fx Food & Culture, 2010).

Denne rapport peger på, at årsagerne til dyreværnssager i landbruget ikke kan forklares ved blot at henvise til en lille gruppe af brodne kar. I stedet viser rapporten, at forekomster af alvorlige dyreværnssager ofte er relateret til andre problemer i landbruget. Der bør derfor især sættes ind med øget hjælp og rådgivning til landmænd med økonomiske problemer. Her er det desuden nødvendigt at gå i dialog med landmanden for at målrette hjælpen. Landbruget er et erhverv med særlige normer og traditioner, som skal anerkendes, hvis en dialog skal gøres mulig. Hvis landmandens særlige normer og traditioner ikke anerkendes, er der en potentiel risiko for at stigmatisere landmændene yderligere.

BAGGRUND

Landbruget har altid spillet en særlig rolle i historien. Historikeren Eric Hobsbawm mener ligefrem, at ”opfindelsen” af landbruget i stenalderen markerede overgangen til det nutidige samfund (Hobsbawm, 1994). Alligevel er det som om, vi i dag har glemt vores historiske rødder. Landbruget opleves i dag af de fleste danskere som noget fremmed i forhold til det såkaldte ”moderne” (by)samfund (Boogaard m.fl., 2011). En del af forklaringen på denne fremmedgørelse kan findes i, at landbruget i dag kun beskæftiger omkring 2 pct. af den samlede danske arbejdsstyrke (Danmarks Statistik, 2011). Højteknologi og rationalisering i produktionen har betydet, at landmænd med ganske få ansatte kan opretholde en meget stor produktion.

Landmanden får samfundets afstandstagen til erhvervet at føle, hvis der går noget galt i forbindelse med bedriftens dyreproduktion. Den høje produktivitet i husdyrproduktion og de få personer til at varetage produktionen betyder, at der ikke skal gå meget galt, før nyhedsmedierne kommer med makabre overskrifter om problemerne med dyremishandling i landbruget (Tiplady m.fl., 2012). Denne rapport går bag om disse historier om alvorlige tilfælde af overtrædelser af dyreværnsloven med henblik på at bidrage til, at dyreværnssager i højere grad forebygges.

For at opfylde målsætningen om at indsamle viden om særligt definerede risikobesætninger, som forebyggende tiltag kan tage udgangs-

punkt i, er det nødvendigt at have en forståelse for de sociale forhold, som gør sig gældende i landbruget. Landbruget har over de sidste 50 år gennemlevet massive forandringer, som har revet gamle traditioner og normer op med roden. På baggrund af en forståelse af disse historiske forandringer benytter rapporten kvantitative og kvalitative data til at bestemme, hvilke grupper i landbruget som er i særlig risiko for at overtræde dyreværnsloven. Rapporten opererer derfor på to niveauer, hvor den både har blik for de overordnede sociale forandringer i landbruget og på den individuelle landmands livshistorie og levekår.

SFI har en lang tradition for et sådant dobbelt blik i de såkaldte levekårsundersøgelser, som siden midten af 1960'erne kontinuerligt har undersøgt befolkningens liv (se fx Hansen, 2007; 1978). Begrebet levekår er en samlebetegnelse for personers sundhed, boligkår og arbejdsforhold. Formålet med en levekårsundersøgelse er at skabe en målestok for de sociale forhold på det pågældende område (Johansson, 1973). Inspireret af denne tilgang vil vi i denne rapport undersøge den enkelte landmands levekår givet de sociale mulighedsrum og begrænsninger, der eksisterer i det moderne landbrug. Hovedantagelsen for rapporten er, at alvorlige dyreværnssager sker i relation til andre problemer i landbruget. Eksempelvis at gældsproblemer eller sygdom blandt de nærmeste familiemedlemmer kan betyde, at landmanden ikke er i stand til at varetage sin besætning forsvarligt. Dermed bliver det centralt for rapporten at identificere de områder, hvor landmanden føler sig begrænset i sin hverdag på bedriften samt at bestemme, om disse begrænsninger er relateret til forekomsten af alvorlige dyreværnssager.

Et centralt aspekt i forhold til at foretage en sådan undersøgelse er Thomas Højrup's gentagende kritik af levekårsundersøgelserne for alene at benytte statistiske parametre til at forstå de sociale forhold (Højrup, 1983, 2003). Kritikken er vigtig, da ikke alt kan måles ud fra registrene i Danmarks Statistik, som er denne undersøgelses hovedkilde til data. Eksempelvis fremhæver Højrup i sin kritik af levekårsundersøgelserne, at befolkningen har forskellige måder at leve på (eller rettere forskellige "livsformer"). Disse livsformer er toneangivende for at forklare hvorfor befolkningsgrupper har forskellige kulturelle værdier og livsanskuelser. Højrup mener, at socialstatistikens levekårsundersøgelser er "blinde" over for disse forskellige livsanskuelser i deres statistiske opgørelser over befolkningen (Højrup, 1983: 5). Ifølge Højrup er det alt for

simpelt at antage, at personer har de samme holdninger og værdier blot fordi, de eksempelvis har samme uddannelses- og indkomstniveau.

Et eksempel på en sådan (livsforms)konflikt kan være, når politikerne diskuterer behovet for strammere miljøkrav i landbruget, mens landmændene argumenterer for, at miljøet har det helt fint og ligefrem kan tåle en yderligere intensivering af produktionen.² Her kan Højrups teori om forskellige livsformer i befolkningen forklare, hvorfor politikere og landmænd næppe vil nå til en fælles konsensus om miljøet, eftersom de har komplet forskellige forståelser af, hvad ”miljø” og ”bæredygtighed” betyder. Mens det for politikeren eksempelvis primært drejer sig om en etisk problemstilling på samfundsplan, handler det for landmanden primært om et personligt indgreb i dennes arbejdsplads og hjem.

Rapporten vægter derfor en forståelse af landbruget som et erhverv med en særlig kultur og livssyn. Den særlige landbrugskultur kommer blandt andet til udtryk igennem landmændenes egen stigmatisering af de landmænd, som overtræder dyreværnsloven. De dømte landmænd har brudt med værdierne og normerne i landbruget og er derved med til at give erhvervet et dårligt ry. For at øge forståelsen for de stigmatiserede landmænd inddrager vi kvalitativt datamateriale. Formålet med dette kvalitative materiale er at medtage de dømtes side af sagen.

I dette indledende kapitel præsenteres de centrale problematikker, der er forbundet med at undersøge landmænds levekår i relation til forekomsten af dyreværnssager. Undersøgelsen er struktureret ud fra fem overordnede spørgsmål, der tilsammen vil bestemme, hvilke landmænd der befinder sig i en særlig risikogruppe. Selvom de fem undersøgelses-spørgsmål benytter forskellige metoder og data, vil de blive forenet af undersøgelsens teoretiske antagelser, som også bliver præsenteret i dette kapitel. De fem spørgsmål lyder som følgende:

- Hvad karakteriserer levekårene for den danske animalske landbrugsproduktion?
- Hvad karakteriserer udviklingen af dyreværnssager i dansk landbrug inden for perioden 2000 til 2008?
- Er der særlige karakteristika ved den gruppe af landmænd, som har tendens til at blive genstand for dyreværnssager?

2. Organisationen Bæredygtigt Landbrug er et eksempel på en sådan livsformskonflikt, hvor landmænd har organiseret sig i kampen mod myndighederne om opfattelsen af, hvad det danske miljø kan tåle af landbrugsproduktion.

- Hvordan hænger dyreværnsager i landbruget sammen med andre problematikker i landbruget?
- Er det muligt at opstille en kausal forklaringsmodel til at bestemme risikoparametre for forekomster af dyreværnsager i landbruget?

De fem spørgsmål er formuleret på baggrund af tidligere landbrugsforskning. Et gennemgående træk ved den tidligere forskning i emnet er et fokus på at sætte landmændenes levekår og husdyrproduktion i relation til de omfattende forandringer, landbruget har undergået inden for de sidste 50 år (se fx Horgan & Gavinelli, 2006; Van der Ploeg, 2006). Rapporten vil bygge videre på denne forskningstradition ved blandt andet at beskrive det dobbelte stigma, som mange landmænd, som er dømt for overtrædelse af dyreværnsloven, oplever.

LANDBRUGET I FORANDRING

Selvom finanskrisen har ramt dansk landbrug hårdt, er både landbruget selv og landbrugsforskere optimistiske med hensyn til erhvervets fremtid (Wehlant, Grevsen & Pedersen, 2011). Det skyldes blandt andet, at landbruget historisk set altid har været kendt for sin økonomiske cirkulation mellem op- og nedture (Hansen, 2001; Hathaway, 1959; Schultz, 1945). Ikke desto mindre er der imidlertid bred enighed blandt landbrugsforskere om, at erhvervet gennemlever en endnu ikke afsluttet forandringsproces, der fundamentalt omformer strukturerne i landbruget (Evans, Morris & Winter, 2002; Glenna, 2003).

Forandringsprocessen kan beskrives ud fra fire udviklingstræk:

1. Afvandringen fra land til by, som startede i forrige århundrede, men stadig finder sted.
2. Markedskræfter i form af øget international konkurrence, som til stadighed presser landmænd til at effektivisere og innovere deres dyreproduktion.
3. Politiske kræfter i form af en øget statslig og overstatslig indgriben (herunder EU).
4. Regionale specialisering og tilpasning af landbrugsbedrifterne.

Den strukturelle forandringsproces i landbruget vil blive behandlet mere indgående i kapitel 4. Omfanget af den historiske forandringsproces kan eksemplificeres ved, at der eksisterede 140.200 landbrugsbedrifter i Danmark i 1970, mens der i 2010 – 40 år efter – blot er 42.099 bedrifter; et fald på 70 pct. af de samlede antal bedrifter. Dette fald skal ses i relation til, at der forinden i den samme periode er sket en markant forøgelse i den samlede danske dyreproduktion (Eurostat, 2005).

Internationale studier af landbruget har videre peget på, at disse historiske ændringer har medført, at landmandens egen forståelse af, hvad det vil sige at være landmand, er under forandring (Burton & Wilson, 2006). Landmanden skal i dag kunne veksle mellem mange forskellige arbejdsopgaver lige fra dyrepasning til kontorarbejde – blandt andet fordi landmanden i dag i stadig større grad arbejder alene (Jervell, 1999). Samtidig med at arbejdet skifter mellem arbejde i stalden og på kontoret, betyder specialiseringen i produktionen, at selve arbejdet i stalden omhandler få produkter, hvorfor det fysiske arbejde er mindre afvekslende end tidligere (Danmarks Statistik, 2011).

Landbruget har traditionelt set været kendetegnet ved et helt særligt arbejdsmiljø, hvor arbejds- og familieliv er tæt sammenvævet. Denne tætte sammenvævning betød, at hele familien på tværs af generationer hjalp med arbejdet på bedriften (Errington & Gasson, 1994; Galecki, 1972; Hennon & Wilson, 2011). I modsætning til de fleste andre erhverv er landbruget således kendetegnet ved, at der ikke er noget klart skel mellem arbejde og fritid, da bedriften både er arbejdsplads og hjem. Imidlertid er det tætte bånd mellem arbejds- og familieliv under forandring. Faldet i behovet for arbejdskraft i kraft af den teknologiske udvikling betyder, at en stadig større del af landbrugsfamilierne i dag kun har ét familiemedlem til at arbejde på bedriften, mens de andre familiemedlemmer arbejder uden for landbrugssektoren (Andrade, 2012a).

Ikke nok med, at antallet af personer beskæftiget per bedrift er faldet markant (Danmarks Statistik, 2008), der er også samtidig sket en ændring i familiemedlemmernes deltagelse i arbejdet på bedriften. Hvor kvinder i landbruget traditionelt har arbejdet i hjemmet med husholdningsopgaver såsom at gøre rent og sørge for mad til landmanden og hans medhjælpere, vælger i dag en stadig større andel af kvindelige landbrugsægtefæller en erhvervskarriere uden for bedriften (Bennett, 2004; Oldrup, 1999; Zenius, 1982). Endvidere viser tal fra Danmarks Statistik, at der i perioden 2000 til 2011 er sket en stigning i antallet af kvinder,

som driver deres egen bedrift, mens manden har en karriere uden for bedriften. Denne stigning i antallet af kvinder udfordrer den traditionelle forståelse af landbruget som et erhverv med en særlig maskulin arbejdskultur (Anneberg, 2009; Coldwell, 2010).

Samtidig med ændringer i familiestrukturen blandt landbrugsfamilierne er billedet af, hvad det vil sige at være landmand ydermere påvirket af de radikale ændringer i selve produktionen af landbrugsdyr. Ændringerne i produktionen kommer ikke kun til udtryk ved et fald i behovet for medhjælpere på bedrifterne, men også ved en øget specialisering af produktionen til blot at producere én bestemt type landbrugsdyr samt en stigning i landbrugsbedriftenes størrelse (Danmarks Statistik, 2010). I relation til den øgede specialisering på landbrugsbedrifterne er der sket ændringer med hensyn til, hvordan landbrugsdyr produceres. Hvor det tidligere alene handlede om at producere mest muligt, handler det i vestligt landbrug i stadig større grad også om kvaliteten af det, der produceres (Evans, Morris & Winter 2002; Kitchen & Marsden, 2009). Eksempelvis er der sket en stigning i antallet af landbrugsbedrifter i Europa, der helt eller delvist har omlagt deres produktion til økologisk produktion (Eurostat, 2010; Morris & Kirwan, 2011; Rasmussen, 2009).

Det ændrede billede af, hvad det vil sige at være landmand i dagens landbrug har stor indvirkning på, hvordan landmændene er i stand til at tilpasse sig de nye udfordringer i erhvervet. Traditionelt har dansk landbrug i høj grad været karakteriseret som et generationsbestemt erhverv, hvor såvel bedrift som erfaring og praktisk kunnen går i arv fra far til søn (Christiansen, 1982). Det betyder på den ene side, at landbrugserhvervet er præget af en høj grad af erfaring og teknisk knowhow om, hvordan arbejdet på en moderne landbrugsbedrift foregår og administreres. På den anden side kan den erfaringsbaserede viden også give landmanden problemer med at skulle tilpasse sig ny lovgivning, kontrol og regulering, som strider imod tidligere tiders arbejdsgange, traditioner og vaner (Bennett, 2004; Bjørkhaug & Blekesaune, 2008).

Endvidere betyder det generationsbestemte element også, at mange landmandssønner føler en høj grad af forpligtelse til at drive bedriften videre (Andrade, 2012a; Bourdieu, 1999). Denne pligt- og æresfølelse i landbruget om at drive familie-landbrugsbedriften videre til den næste generation betyder, at landmandssønner, selv i perioder med store økonomiske problemer, ikke ser det som en reel mulighed at sælge bedriften og starte forfra i et nyt erhverv (Elder & Conger, 2000; Nyholm

& Tang, 1982). Nyere danske og internationale studier har i forlængelse heraf vist, at landmænd har en markant højere risiko end selvstændige i andre erhverv for at opleve psykiske problemer som følge af deres arbejde, når de ikke længere er i stand til at kunne drive familievirksomheden videre (Anneberg, 2009; Colémont & Broucke, 2008; Kallioniemi m.fl., 2009).

DOBBELT STIGMA

Ét af rapportens hovedfokusområder er den problematik, at alvorlige dyreværnssager ikke kun har negative konsekvenser for husdyrene, men også for landmanden og hans nærmeste. En analyse af dyreværnssager i dansk landbrug handler dermed ikke kun om at analysere lovgivningen og registrere udviklingen af domme, men også om at gå bag om hændelserne for at se på de sociale forhold. Det er imidlertid ikke en videre udbredt opfattelse, at dyreværnssager skulle være relateret til sociale faktorer – hverken blandt den brede offentlighed eller blandt landmændene selv. I stedet fokuserer såvel offentligheden som landmændene på, at dyreværnssager er grundet nogle få ”brodne kar”, der ødelægger det for de andre (Andrade & Anneberg, 2012). Blandt de vestlige landes medier kan der observeres en stigende skepsis over for, om landbruget overhovedet selv er i stand til at tage hånd om dyrevelfærden og miljøet (Reimer m.fl., 2012). Denne skepsis kommer blandt andet til udtryk ved makabre avisoverskrifter i landsdækkende aviser om landbrugets mangel på evner til at varetage dyrenes velfærd. Eksempelvis lyder en overskrift i BT den 10. marts 2004, at ”277 grise sultede ihjel – dyrlæge rystet over ufattelig dyremishandling på en svinefarm på Vestfyn”.

Et andet eksempel er overskriften ”Grisene skreg af sult” fra 7. november 2007 ligeledes fra BT, som beskriver hvorledes 500 svin er blevet fundet døde på svinefarme i Østjylland. Resultatet af mediernes historier er udbredelsen af idéen om, at frem for at dyreværnssager skulle være grundet nogle dybereliggende sociale problematikker i samfundet som helhed, er sagerne i stedet grundet nogle enkelte landmænd, som ikke magtede at tage sig af deres dyr. Avisoverskrifterne antyder, at selv om de fleste danskere ikke skal længere tilbage end én generation for at finde en person, som enten har arbejdet eller stadig arbejder i landbruget, oplever landbruget i dag en stigende fremmedgørelse blandt den almene

befolkning. Denne fremmedhed over for landbruget kommer blandt andet til udtryk i manglende viden om, hvordan dyreproduktion i landbruget rent faktisk foregår (Boogaard m.fl., 2011).

En litteratursøgning efter videnskabelige studier om emnet viser, at der også blandt forskere synes at være mere fokus på konsekvenserne af dyreværnssager, såsom forbrugerdrevne bevægelser, der kæmper for mere økologi og bæredygtighed i landbruget frem for et fokus på at analysere landmændenes egne forklaringer på årsager til dyreværnssagerne (Buttel, 2000; Shreck m.fl., 2006).

Denne rapport søger at bryde med forståelsen af, at årsagerne til dyreværnssager alene skulle være grundet individuelle forhold ved at opstille hypoteser, som på hver deres måde tester, hvorvidt forskellige risikofaktorer samvarierer med forekomsterne af dyreværnssager i Danmark. Eksempelvis kan det antages, at der blandt landmænd med høj risiko for dyreværnssager gør sig nogle særlige træk gældende (fx alder eller bedriftstype), der kan benyttes til lettere at identificere dem. Endvidere kan det antages, at en øget risiko for alvorlige dyreværnssager skyldes udefra kommende faktorer. Det kan være økonomiske lavkonjunkturer, problemer i familien eller stramninger i lovgivningen for landbrug, som alle er med til at sætte yderligere pres på landmanden, der derved kan tabe overblikket over produktionen.

Det er dog ikke kun medierne, men også landbrugets egne brancheorganisationer, som fremstiller dyreværnssagerne som et individuelt problem, hvor nogle få brodne kar sætter hele erhvervet i et dårligt lys. En international analyse af vestlige landbrugsmedier konkluderer, at landbruget benytter to forskellige løsningsmodeller til, hvordan erhvervet overordnet set bør forholde sig til problemet med dyreværnssager (Reisner, 1992). Den første løsningsmodel består i at ignorere problemet med dyreværnssager i landbruget, da problemet løser sig selv, eftersom de landmænd, der mishandler deres dyr, ikke vil være effektive økonomiske producenter, hvorfor markeds kræfterne i sidste ende vil drive dem ud af erhvervet. Den anden løsningsmodel er mere politisk og foreslår, at landmænd selv må tage en mere aktiv del i at mindske antallet af dyreværnssager, eftersom sagerne giver erhvervet et dårligt ry. Derved giver man politikkerne belæg for yderligere stramninger og kontrol af dyreproduktion. Trods forskellig argumentation i de to løsningsmodeller er der alligevel et gennemgående fællestræk i landbrugets egne medier. I begge tilfælde er der tale om en antagelse om, at problematikken omhandler

enkelttilfælde af dyreværnssager. Denne antagelse hos landbrugets egne brancheorganisationer bevirker, at erhvervet selv foretager en stigmatisering og eksklusion af de dømte landmænd, hvorfor dømte landmænd således bliver stigmatiseret to gange – først af offentligheden og dernæst af deres egne kollegaer.

RISIKOFAKTORER

For at modvirke den dobbelte stigmatisering fra både den brede offentlighed og landbrugets egne organisationer fastholder undersøgelsen derfor antagelsen om, at dyreværnssager i landbruget ikke sker på grund af ondskabsfulde intentioner hos den enkelte landmand, men i stedet skyldes et komplekst samspil af forskellige andre risikofaktorer i landbruget. Disse faktorer bliver undervejs i undersøgelsen operationaliseret til en række statistiske variable, som indgår som parametre i undersøgelsens delanalyser. Fordelen ved at operationalisere risikofaktorer til statistiske variable er, at det giver mulighed for at opstille forskellige test af sammenhængen mellem faktorerne og forekomsten af dyreværnssager.

Landbrugsforskningen har vist, at dyrevelfærden er tæt knyttet til landmandens eget personlige velbefindende (Hemsworth & Coleman, 2010). Endvidere har såvel danske som internationale undersøgelser fundet, at sociale og psykiske problemer blandt landbrugsfamilier er tæt knyttet til, hvordan landbrugsbedriften klarer sig i forbindelse med økonomiske kriser (Anneberg, 2009; Elder & Conger, 2000; El-Salanti & Mathiesen, 2005). Økonomiske problemer i bedriften berører således ikke kun den enkelte landmand, men hele hans familie, da bedriften både er arbejdsplads og hjem. Studier har fundet sammenhænge mellem problemer på landbrugsbedriften og øget risiko for skilsmisse (Facchini & Breton, 2012), psykiske problemer (Fraser m.fl., 2005), arbejdsskader (Rasmussen m.fl., 2003) og selvmord (Jenkins & Kovess, 2002).

Rapporten bidrager hermed til en omfattende forskningstradition ved at introducere et nyt aspekt i form af analyser af, hvordan økonomiske, sociale og psykiske problemer er relateret til forekomster af alvorlige dyreværnssager.

RAPPORTENS STRUKTUR

Næste kapitel vil uddybe, hvordan rapportens målsætning søges opfyldt ud fra valget af metoder og forskellige typer datamateriale. Kapitlet vil diskutere fordele og ulemper ved de forskellige kvalitative og kvantitative metoder og relatere disse diskussioner til datagrundlaget. Endvidere vil kapitel 3, eftersom der ikke er enighed inden for forskningslitteraturen om definitionen på en landmand, argumentere for denne rapports operationalisering af landmandskategorien. I kapitel 4 præsenteres den historiske udvikling i landbruget med fokus på fire udviklingstræk: migration fra land til by, teknologisk innovation, specialisering og regional tilpasning samt statslige indgreb. I kapitel 5 foretages en kortlægning af dyreværnssagerne i landbruget for perioden 2000 til 2008. Kapitel 6 analyserer, om forekomsterne af dyreværnssager er relateret til forskellige landbrugskaraktistika – eksempelvis om der er en øget risiko for deltidslandmænd i forhold til heltidslandmænd. Endelig ser kapitel 7 på sammenhængen mellem de forskellige risikofaktorer i landbruget, mens kapitel 8 analyserer årsagerne til dyreværnssager og konsekvenserne for landmænd, der er blevet dømt.

METODE OG DATA

Rapportens målsætning om at analysere forekomsten af dyreværnssager ud fra et perspektiv, der både har blik for den enkelte landmands levkår og landbrugets strukturelle udviklingstendenser sætter særlige krav til undersøgelsens brug af metode og data. I dette kapitel gennemgår vi det metodiske design, der kombinerer forskellige datakilder for netop at opfylde et sådant krav.

Kapitlet starter med en præsentation af det overordnede design og forklarer kombinationen af forskellige kvalitative og kvantitative metoder. Dernæst præsenteres det kvalitative datamateriale, der stammer fra pilotinterview, feltobservationer og læsning af retsudskrifter. Endvidere gives der en kort præsentation af Inger Annebergs indsamlings- og interviewmetode, som bliver anvendt i kapitel 7. Herefter beskriver vi brugen af de statistiske modeller for efterfølgende at præsentere de to kvantitative datasæt, som er baseret på registerudtræk fra Danmarks Statistik. Endvidere præsenteres operationaliseringen af undersøgelsens variable samt deskriptive analyser af datagrundlaget. Kapitlet afsluttes med en kort diskussion om, hvorvidt frafaldet i landmandspopulationen i løbet af undersøgelsesperioden kan have betydning for validiteten af de statistiske analyser.

DET OVERORDNEDE DESIGN FOR UNDERSØGELSEN

Rapportens kombination af kvantitative og kvalitative metoder muliggør, at problematikken omkring dyreværnssager i landbruget kan undersøges ud fra et perspektiv som både medtager fortolkende og forklarende elementer. De fortolkende elementer i undersøgelsens perspektiv kommer fra de kvalitative metoder, som søger at forstå landmandens side af sagen, mens de kvantitative metoder søger at give en forklaring på, hvorfor visse landmænd har højere risiko end andre landmænd for at overtræde dyreværnsloven, dvs. årsagssammenhænge.

Årsagssammenhænge er imidlertid et omdiskuteret emne inden for samfundsvidenskaben, og de kausale analyser bliver ikke mindre kontroversielle, når de omhandler årsagerne til kriminelle handlinger. Her er det dog vigtigt at påpege, at vi i denne rapport alene beskæftiger os med ”probabilistisk kausalitet”, hvilket vil sige, at eventuelle risikofaktorer alene antages at forøge sandsynligheden for en dyreværnssag, uden at der er tale om et deterministisk forhold mellem årsag og virkning.

Når rapporten eksempelvis finder, at der er en kausal sammenhæng mellem økonomiske problemer og dyreværnssager, betyder det således ikke, at alle landmænd med denne type problemer nødvendigvis begår dyremishandling, men blot at statistiske analyser viser, at disse landmænd – alt andet lige – har en højere risiko end landmænd uden denne type problemer. Eftersom hovedformålet med denne undersøgelse netop er at komme med et bud på sådanne kausale relationer, er det endvidere nødvendigt at benytte forskellige metoder for på den måde at sikre validiteten og fortolkningen af rapportens empiriske resultater.

En væsentlig problematik i forbindelse med fortolkningen af den probalistiske kausalitet i forhold til det observerede data vedrører hændelsernes serielle struktur. For at én faktor kan siges at forårsage en effekt, må det antages, at den er sket, før effekten er observeret. Imidlertid har det alene været muligt i denne undersøgelse at skelne mellem de forskellige undersøgelsesår, men ikke hvornår hændelserne indtraf inden for et pågældende år. Hvis der eksempelvis er tale om, at en landmand både bliver skilt og dømt i en dyreværnssag inde for det samme undersøgelsesår, vil vi i denne undersøgelse alene kunne analysere denne relation som en sammenhæng – ikke som en kausalrelation.

Undersøgelsen gør også brug af kvalitative metoder, herunder interview med landmænd og læsning af retsudskrifter fra dyreværnssager.

Formålet med den kvalitative side af undersøgelsen er at opnå en forståelse af, hvordan landmanden selv forstår de hændelser, som ledte til, at han i sidste ende blev dømt for overtrædelse af dyreværnsloven. Viden fra disse studier er med til at kvalificere de probalitiske kausalmodeller, som benyttes til at generalisere og kortlægge sammenhænge mellem risikofaktorerne i landbruget.

KOMBINATION AF KVALITATIVE DATA

Indsamlingen af kvalitative data er foregået over flere etaper. Indledningsvis udførte vi i 2009 to pilotinterview og foretog feltekskursioner til en landbrugsforening og en svineproducent for at få en overordnet forståelse af, hvordan landbruget så sig selv i relation til spørgsmålet om dyreværnssager. Den næste dataindsamling er en indsamling af oplysninger fra retsudskrifter, hvor vi fik adgang til Fødevarestyrelsens arkiv over retsudskrifter fra dyreværnssager i perioden 2007 til 2009. I den sidste fase med kvalitativ dataindsamling indledte vi et samarbejde med antropolog Inger Anneberg, som har foretaget omfattende feltobservationer og kvalitative interview med dømte landmænd.

KVALITATIVE FORSTUDIER

Foruden litteraturstudier af videnskabelige undersøgelser om landbrugets tilstand og historie er der foretaget et kvalitativt forstudie til undersøgelsen, der involverer pilotinterview med landmænd. Formålet med forstudiet var at få viden om, hvordan landmændene selv oplever de udfordringer, de møder i hverdagen i forbindelse med deres erhverv. Viden fra disse interview har spillet en nøglerolle i formuleringen af forskningsspørgsmålene samt i udvælgelsen af, hvilke variable der skal benyttes til de forskellige statistiske modeller.

Foruden de to pilotinterview er der foretaget tre feltekskursioner. Den første feltekskursion fandt sted i 2009 og indebar vores deltagelse i et seminar, arrangeret af en lokal landbrugsforening, om psykisk arbejdsmiljø hos landmænd. På seminaret diskuterede deltagerne, landmænd og landbrugsrådgivere, hvad der kunne gøres for at forbedre arbejdsvilkårene for landmændene i lokalområdet. Den næste feltekskursion foregik hos en svineproducent i 2010 med en rundvisning på dennes bedrift samt et længere biografisk interview. Endelig har vi deltaget i en

traktordemonstration på Københavns rådhusplads i 2011 arrangeret af organisationen Bæredygtigt Landbrug. Her gav flere af de demonstrerende udtryk for deres utilfredshed med både politikerne og deres egne landbrugsorganisationer. Organisationens erklærende mål er, som navnet antyder, at ændre forståelsen af, hvordan ”bæredygtighed” skal forstås i dansk landbrug. Landmændene mente ikke, at der blev lyttet til deres problemer, men at de i stedet af politikere og embedsfolk blev påduttet urimelige miljøkrav.

Formålet med feltekskursionerne var at opnå viden om, hvordan landmænd selv forstår deres nuværende situation og fremtid. I konklusionskapitlet vender vi tilbage til dette og diskuterer løsningsmodeller.

LÆSNING AF RETSUDSKRIFTER

Som et led i forstudiet er der foruden de indledende interview og feltobservationer foretaget et forstudie i retsudskrifter af dyreværnsager i perioden 2007 til 2009. Retsudskrifterne og de indledende interview har tilsammen hjulpet med at give en forståelse af mulige risikofaktorer, som kan lede til en dyreværnsag. Disse risikofaktorer indgår som forklarende variable i de modeller, der benyttes til at teste undersøgelsens statistiske hypoteser. Endvidere giver læsningen af retsudskrifterne også et indblik i, hvordan domme i dyreværnsager kan opdeles i forskellige grader. Eksempelvis viste det sig, at mange sager, der mundede ud i bødeforlæg på 5.000 kroner, gjaldt mindre forseelser, hvor landmanden var uenig i dommen. Denne uenighed i forbindelse med et mindre bødeforlæg står i modsætning til retssager af mere alvorlig karakter med højere bødeforlæg, hvor landmændene ofte accepterede dommene.

Endvidere fremgik det af retssagerne, at flere af de landmænd, der havde modtaget mindre bøder, var blevet straffet med bøder flere gange før. Til gengæld syntes der, på baggrund af retsudskrifterne, at være færre gengangere ved de mere alvorlige sager, eftersom disse landmænd ofte holdt op med at drive landbrug efterfølgende. Dermed tegnede der sig et billede af et behov for en opdeling af dyreværnsagerne, men også af, at de forskellige domstyper er forbundet med forskellige konsekvenser for landmanden.

INTERVIEW MED DØMTE LANDMÆND

Kapitel 7 i rapporten er skrevet i samarbejde med Inger Anneberg, som skriver på en ph.d.-afhandling om dyreværnsager i landbruget, hvor hun

interviewer landmænd der har været i retten for overtrædelse af dyreværnsloven. Anneberg anvendte tre indsamlingsstrategier for at komme i kontakt med landmænd, som ville lade sig interviewe. Første indsamlingsstrategi omhandler brug af kontaktpersoner fra landbrugsorganisationer som "gatekeepere" til at få kontaktoplysninger til landmænd, som ville være relevante at interviewe. Anneberg var især interesseret i at komme i kontakt med landmænd, som har fået større bøder. Kontakten til gatekeeperne blev etableret ved at sende breve til to landbrugsrådgivere, som var tilknyttet lokale landbrugsorganisationer. I brevet gav hun en præsentation af ph.d.-projektet og spurgte om rådgiverne ville hjælpe med at etablere kontakt til landmænd, som havde oplevet at blive stillet for retten i forbindelse med en sag om alvorlig overtrædelse af dyreværnsloven. Den næste indsamlingsstrategi ligger i forlængelse af den første, idet brevet til rådgiverne blev offentliggjort på landbrugsorganisationers hjemmeside, så dømte landmænd også selv kunne komme i kontakt med projektet. Endelig gik den sidste indsamlingsstrategi ud på at sende brevet direkte til landmænd, hvis navne var blevet offentliggjort i medierne for på den måde at høre, om de ville være interesserede i at deltage. For mere information om de metodiske og videnskabsteoretiske forhold for interviewene med landmændene henvises til Annebergs egne undersøgelser (Anneberg m.fl., 2012; Anneberg, 2011; Andrade & Anneberg, 2012; Anneberg, Vaarst & Tind, 2012).

Ti landmænd valgte at lade sig interviewe. Én landmand er interviewet over telefon, mens resten er interviewet ved et besøg hos landmanden privat. I denne rapport anvendes interviewudskrifterne fra syv af de ti interview med landmænd, eftersom ikke interview omhandlede personlige oplevelser med dyreværnssager.

Landmændene blev interviewet ud fra en semistruktureret interviewguide, som lagde op til at lade landmanden selv komme til orde for på den måde at få viden om, hvordan personen selv oplevede hele hændelsen med at være hovedperson i en dyreværnssag. Interviewene indeholder derved både oplysninger om landmandens oplevelse af optakten til dyreværnssagen og af efterspillet.

STATISTISKE MODELLER

Dette afsnit giver en kort præsentation af de forskellige statistiske modeller, som benyttes i analysekapitlerne til at besvare rapportens overordnede spørgsmål om: at bestemme om der er en særlig gruppe af landmænd,

der overtræder dyreværnsloven (kapitel 6), sammenhængen mellem dyreværnssager og andre problemer i landbruget (kapitel 7) og kausale forklaringsmodeller for dyreværnssager (kapitel 8).

I forbindelse med spørgsmålet om, hvorvidt der kan bestemmes en gruppe af landmænd med en særlig høj risiko for dyreværnssager, anvendes både bivariate og multivariate analyser, hvilket involverer to logistiske regressionsmodeller. Disse modeller tester, hvorvidt generelle træk ved landmænd samvarierer med forekomsten af dyreværnssager. Eksempelvis om yngre landmænd har en højere risiko end ældre landmænd for at overtræde dyreværnsloven, og om deltidslandmænd har højere risiko end heltidslandmænd. Fælles for analyserne i forbindelse med denne hypotese er således, at der alene ses på samvariation mellem meget overordnede træk. Viden fra denne analyse vil give indsigt i, hvor generelt eventuelle løsningsmodeller kan formuleres. Hvis det eksempelvis viser sig især at være yngre landmænd, der pådrager sig dyreværnssager, kan en mulig løsningsmodel for problemet være at give øget vejledning og støtte til unge landmænd, der er i færd med at etablere sig.

I kapitel 7 anvendes en anden metodisk tilgang, da spørgsmålet her ikke længere drejer sig om at teste generelle træk hos landmænd, men i stedet at analysere, hvorvidt landmænd kan inddeles i risikogrupper ud fra fællestræk for en række risici i landbruget såsom psykiske problemer (herunder alkoholmisbrug), skilsmisse, økonomiske vanskeligheder og domme for overtrædelse af dyreværnsloven. I relation til disse risikofaktorer tester vi via den statistiske model også, om forskellige typer landbrugs karakteristika samvarierer med de latente risikogrupper. Eksempelvis kan vi ud fra denne statistiske model teste, om svineproducenterne har højere risiko for at befinde sig i den latente højriskogruppe i forhold til landmænd, der har henholdsvis kvæg- eller fjerkræproduktion.

De fundne risikogrupper af landmænd er bakket op af kvalitative interview med landmænd, der har været i rettet for overtrædelse af dyreværnsloven, hvorfra vi får viden om, hvorvidt de risikofaktorer, som vi finder i de statistiske modeller, selv bliver nævnt af landmændene som væsentlige for, at de blev dømt. Eksempelvis kan vi ud fra dette metodiske design få viden om, hvordan landmænd håndterer problemet med at have en høj bankgæld, og om denne risikofaktor er lige udbredt blandt alle landmænd. Spørgsmålet om gæld er centralt, da en stor andel af danske landmænd har gæld (Hansen & Zobbe, 2012). Det metodiske design giver således ikke blot en stærk basis for at komme med generelle udsagn

om, hvordan forskellige typer af risikofaktorer i landbruget er forbundet til hinanden, men det giver også rum for landmandens egen forklaring på, hvorfor de blev dømt for vanrøgt af landbrugsdyr

Det sidste overordnede spørgsmål, som behandles i kapitel 8, involverer statistiske test af den kausale effekt af risikofaktorerne over tid. Mens der i de foregående kapitler blev anvendt statistiske modeller, som alene ser på samvariation, tager vi i dette kapitel skridtet videre og benytter en model baseret på økonometriske antagelser om kausalitet. Fordele ved de økonometriske modeller er, at de muliggør at kontrollere risikofaktorerne for individualspecifikke faktorer såsom medfødte personlighedstræk. På den måde kan vi med disse modeller teste den reelle betydning af risikofaktorer, uden at landmandens personlige særtræk kommer med i forklaringsmodellen.

REGISTERDATA

Rapportens empiriske fund er primært baseret på analyser af registerdata fra Danmarks Statistik. Undersøgelsen sammenkører en række forskellige registre, som tilsammen danner et samlet billede af landmandens levekår. Registrene giver et bredt billede af landmændenes levekår, idet de involverer både arbejds- og familiemæssige aspekter. Af årsager, der uddybes i det følgende, er analysen baseret på to forskellige datasæt.

Det første datasæt (datasæt A) anvender en bred definition af landmænd, som medtager alle selvstændige erhvervsdrivende, der har arbejdet i brancher inden for produktion af markprodukter, grøntsager samt diverse typer af animalsk produktion. Datasæt A er et paneldatasæt, da det er baseret på årlige registeroplysninger fra perioden 2000 til 2008. Resultatet af dataindsamlingen er et datasæt, der omhandler 165.133 landmænd, som optræder én eller flere gange i datasættet, alt efter hvor mange år de har arbejdet i én af de relevante landbrugsbrancher. Kønfordelingen viser, at der i gennemsnit, over de ni undersøgelsesår, er 72 pct. mænd.

Det andet datasæt (datasæt B) anvender en mere specifik definition af landmænd baseret på landbrugstællingen foretaget af Direktoratet for FødevarerErhverv i samarbejde med Danmarks Statistik. Landbrugstællingen er indsamlet på baggrund af spørgeskemaer, som er sendt til personer, der har søgt om hektarstøtte, hvilket i praksis betyder samtlige

landmænd i Danmark. Spørgeskemaet omhandler omfanget af afgrøder, husdyr og maskiner på landmandens bedrifter. I udvalgte år er der desuden også spurgt til mængden af arbejdskraft på bedriften.

Selvom statistiske opgørelser over landbruget altid har været en fast del af Danmarks Statistiks årsbøger, er det først for nylig, at disse data har været tilgængeligt for forskere, der ønskede at koble landbrugsinformation sammen med CPR-oplysninger. Den første landbrugstælling i Danmark blev udført i 1861. Fra 1973 fik Danmarks Statistik opgaven med at foretage tællingen i forbindelse med deres årsopgørelser af det danske samfund. I perioden fra 1973 til 1983 var disse tællinger totaltællinger, men i perioden fra 1984 til 1989 skiftede proceduren til kun at foretage totaltællinger i ulige år og stikprøvetællinger i de lige år. Stikprøverne blev efterfølgende ekstrapoleret for på den måde at kunne sige noget generelt om den samlede population af landbrugsbedrifter. I perioden fra 1990 til 1998 har samtlige tællinger været stikprøvetællinger. Proceduren er nu blevet lavet om, så der nu er totaltællinger ca. hver andet år, mens registreringen af de resterende år sker på baggrund af stikprøvetællingerne. Da tællingerne i 1999 og 2010 var totaltællinger, vil den næste totaltælling vil finde sted i 2012.

Eftersom de indsamlede spørgeskemaer efterfølgende skal inddateres, bearbejdes og renses, har data for 2010 ikke været tilgængelig for de statistiske analyser i denne undersøgelse. Endvidere er registreringen af data fra landbrugstællingen først for nylig blevet tilknyttet cpr-numre; vores projekt har derfor kun adgang til personspecifikke data fra Landbrugstællingerne for årene 2005 til 2008. I denne rapport anvendes der dog alene data fra 2007-tællingen, da der ikke er blevet spurgt om brug af fremmed arbejdskraft i tællingen i 2008. Danmarks Statistik (2009) oplyser, at datasættet fra 2008-tællingen er sammenkørt med information indhentet fra FødevareErhverv, hvilket giver et meget pålideligt datagrundlag i og med den omfattende fødevarekontrol i Danmark. Dermed egner datasættet sig i særdeleshed til mere specifikke analyser af forskellige undertyper af landmænd. Eksempelvis kan variabeloplysninger fra dette datasæt benyttes til at vise, om der er forskel i sandsynligheden for at overtræde dyreværnsloven i forhold til, om landmanden producerer slagtesvin eller pattesvin.

Tabel 3.1 beskriver datagrundlaget i antal personer for de to datasæt. Mens datasæt A indeholder information om den samlede population af 165.133 selvstændige erhvervsdrivende, der i perioden fra 2000 til

2008 i minimum ét år arbejdede i landbrugssektoren, er datasæt B i udgangspunktet baseret på en stikprøve af 22.798 landbrugsbedrifter alene for 2007. Det er dog ikke landmænd fra samtlige af disse bedrifter i stikprøven, som er medtaget i datasæt B. Det skyldes, at fokus er rettet mod de landmænd, som producerer animalske produkter, hvorfor landmænd der alene producerer vegetabiliske produkter er frasorteret i det endelige datasæt. Efter datarensning består datasæt B således af 15.006 landmænd, som alle har bedrifter med landbrugsdyr, hvoraf 91.9 pct. af landmændene er mænd.

TABEL 3.1

Præsentation af de to anvendte datasæt.

Data	Beskrivelse	Periode	Antal personer
A	Population af personer, der minimum i ét år har arbejdet heltid eller deltid i én af følgende brancher: korn og bælgrugter, grøntsager og meloner, rødder og rodknolde, andre etårige afgrøder, kornfrugter og stenfrugter, andre træfrugter, bær og nødder, krydderplanter, aromaplanter og lægeplanter, planteformering, malkekvæg, andet kvæg og bøfler, heste og dyr af hestefamilien, får og geder, smågrise, slagtesvin, fjerkræavl, pelsdyr mv. eller planteavl kombineret med husdyravl (blandet drift).	2000-2008	165.133
B	Repræsentativ stikprøve på baggrund af et udtag foretaget af Direktoratet for FødevareErhvervs (tidligere EU-direktoratet) register over hektarstøtteansøgninger. Samtlige personer i dette datasæt er selvstændige producenter af landbrugsdyr.	2007	15.006

Undervejs i besvarelsen af rapportens forskningsspørgsmål vil de to datasæt blive anvendt til forskellige delanalyser. Datasæt A vil blive brugt til analyser, hvor der er behov for analyser over tid. Eksempelvis benytter vi datasæt A til at undersøge, om der blandt en særlig gruppe af landmænd er sket en stigning i risikoen for at blive dømt for overtrædelse af dyreværnsloven. Datasæt B vil blive brugt til tværsnitsanalyser, hvor der er behov for specifik viden om faktorer i landbruget, for eksempel om antallet af timer familiemedlemmer og hyret arbejdskraft arbejder på bedriften har en statistisk signifikant sammenhæng med risikoen for at blive dømt skyldig i en dyreværnssag.

OPERATIONALISERINGER

Inden for landbrugsforskningen er der ikke enighed om, hvordan landbrugsfamilier skal defineres som population. Det er derfor helt centralt

for en forklaringsmodel for dyreværns-sager i dansk landbrug at beskrive, hvordan landbrugsfamiliekategorien er operationaliseret. Inden analysen påbegyndes, beskrives operationaliseringen af landmandskategorien, som har tjent som udvælgelsesmekanisme for, hvilke personer der skal medtages i de statistiske analyser. Derefter beskrives operationaliseringen af risikofaktorerne.

LANDBRUGSFAMILIEKATEGORIEN

Der er ikke enighed i den socialvidenskabelige litteratur om én definition af landbrugsfamilier. Her gives derfor en kort præsentation af de to mest overordnede definitioner inden for landbrugsstudier. Mens den første definition lægger vægt på, hvor mange familiemedlemmer der arbejder på bedriften, betoner den anden, hvorvidt arbejdet på bedriften er den primære kilde til familiens indtægter.

Den klassiske landbrugssociologi argumenterer for, at der er væsensforskellighed mellem landbrugsbedrifter drevet af en landbrugsfamilie og bedrifter drevet ved hyret lønarbejde (Shanin, 1971). Familielandbrugsbedriften er historisk set blevet karakteriseret som den traditionelle form for landbrug, mens bedrifter baseret på lønarbejde karakteriseres som den moderne landbrugsform, der truer den ”traditionelle” levevis i landbruget. En familiebedrift er karakteriseret ved en bedrift, hvor hele familien bidrager til landbrugsarbejdet. Arbejdsliv og familieliv er med andre ord forenet. Imidlertid argumenterer nyere ruralsociologer for at for en mere kompleks operationalisering, hvor landbrugsfamiliemedlemmer ikke længere arbejder på bedriften (Buttel, 2008; Djurfeldt 1999; Heley & Jones, 2012). Udviklingen betyder, at landmanden fra tid til anden må hyre lønarbejde, når arbejdsbyrden stiger, for eksempel under høsten eller som følge af sygdom i besætningen.

Inden for de nyere studier af landbruget er ét af de centrale skel mellem forskellige typer af landbrugsfamilier i stedet defineret ved, hvorvidt der er tale om en heltids- eller deltidsbedrift (Kimhi, 2000). Den gamle og den nye definition af landbrugsfamilier er dog ved at blive forenet, eftersom især den internationale litteratur har peget på, at familiebedriften skifter fra at drive et fuldtidsbrug til i stedet at drive deltidsbrug. Landmanden overgår her til at have lønarbejde ved siden af arbejdet på bedriften. Arbejdet på bedriften bliver dermed noget, som landmanden gør i sin ”fritid” (se fx Djurfeldt & Waldenström, 1999; Gasson, 1986 og for Danmark se Andrade 2012a; Christiansen, 1982). Skellet mellem en

bedrift baseret på familiemedlemmers arbejdskraft og en bedrift baseret på lønarbejde bliver således stadig sværere at adskille fra hinanden.

Diskussionen i denne rapport er derfor begrænset til en kombination af tre registervariabel: (1) typen af primærproduktion på bedriften, (2) hvorvidt den selvstændige landmand arbejder deltid eller heltid på bedriften, og endelig (3) hvorvidt den selvstændige landmand har hyret arbejdskraft. Resten af dette afsnit vil gennemgå og diskutere operationaliseringen af de anvendte variable fra Danmarks Statistik.

Type af primærproduktion

Den første registervariabel angiver erhvervsbranche (DB07) og er fra Det Erhvervsstatistiske Register. Brancheoplysningerne er baseret på Dansk Branchekode, der består af 726 sekscifrede branchekoder, som angiver forskellige økonomiske aktiviteter.³ I tabel 3.2 fremgår de sekscifrede branchekoder, der er anvendt til at operationalisere landmændene.

Dansk Branchekode er en national underopdeling af EU's forordningsbestemte statistiske brancheklassifikation, *Nomenclature générale des Activités économiques dans les Communautés Européennes* (NACE), som benyttes til komparative studier af EU medlemslandenes økonomiske udvikling, der igen er en europæisk underopdeling af FN's statistiske brancheklassifikation ISIC (Danmarks Statistik, 2008). Fordelen ved at anvende internationale kategoriseringer til undersøgelsen er, at de giver de mest optimale muligheder for i fremtidige studier at kunne anvende den samme klassifikation af landmænd. Endvidere muliggør brugen af denne variabel, at der kan foretages komparative studier mellem de europæiske lande.

Af tabel 3.2 fremgår de branchekategorier, som der medtages i konstruktionen af analysens landmandskategori. De første fire cifre svarer til den europæiske klassifikation (NACE rev. 2), mens de to sidste cifre er danske underopdelinger, som tager højde for specifikke nationale forhold i erhvervsstrukturen. Kategorierne til landmandskategorien er alle taget fra hovedgruppen "Landbrug, jagt, skovbrug og fiskeri", hvorfor beslægtede branchekategorier der angiver forarbejdning, kontrol af landbrugsprodukter samt rådgivning af landmænd ikke er medtaget i undersøgelsen. Dette er for at sikre, at der alene er medtaget personer i data,

3. Alle danske virksomheder har pligt til at indberette virksomheden og dens ansatte til Danmarks Statistik, som koder informationen til en sekscifret branchekode for henholdsvis virksomheder og personer beskæftiget i virksomheden.

som har direkte kontakt med den animalske produktion. Eftersom der i forbindelse med dataindsamlingen under landbrugstællingen eksisterer en vis usikkerhed med hensyn til, hvor mange dyr på bedriften der skal til for, at en landmand klassificeres som producent af animalske produkter frem for vegetabiliske produkter, medtager undersøgelsen landmænd tilhørende begge kategorier.

TABEL 3.2

Branchekoder fra Danmarks Statistik, som indgår i konstruktionen af landmandskategorien anvendt til datasæt A.

Branche kode (DB07)	Beskrivelse
011100	Dyrkning af korn
011300	Dyrkning af grøntsager og meloner, rødder og rodknolde
011900	Dyrkning af andre etårige afgrøder
014100	Avl af malkekvæg
014200	Avl af andet kvæg og bøfler
014500	Avl af heste og dyr af hestefamilien
014610	Avl af smågrise
014620	Produktion af slagtesvin
014700	Fjerkræavl
014920	Avl af pelsdyr mv. (herunder mink)
015000	Blandet drift

Kilde: Danmarks Statistik.

Heltids- eller deltidsbedrift

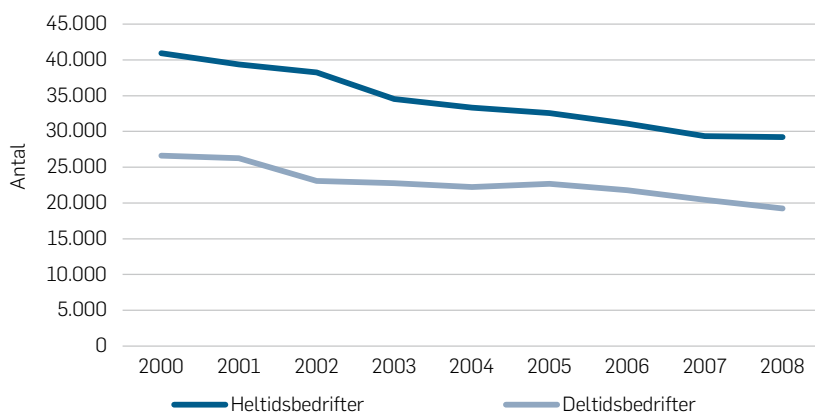
Den næste registervariabel måler, hvorvidt der er tale om et heltids- eller et deltidsbrug. Den er bestemt ud fra den registerbaserede arbejdsstyrkestatistik (RAS), som op giver, i hvilket omfang personer har været tilknyttet arbejdsmarkedet. Her anvendes variablen NOVPRIO, som angiver, om oplysningen vedrører personens primære, sekundære eller tertiære tilknytning til arbejdsmarkedet. Oplysninger om tilknytningen til arbejdsmarkedet bliver indhentet årligt i november. Den primære arbejdsmarkedstilknytning fastlægges på baggrund af en klassifikation af befolkningens socioøkonomiske status defineret af Den Internationale Arbejdsorganisation (ILO). Dette sikrer en høj grad af pålidelighed i variabelens information og giver mulighed for at foretage komparative undersøgelser af levekårene i andre landes landbrug.

Selvom variablen NOVPRIO giver mulighed for at differentiere mellem personer, der har været tilknyttet en arbejdsplads en tredjedel af året, medtager denne undersøgelse alene personer, som enten har arbejdet fuld- eller halvtid på en arbejdsplads i landbruget. Dermed udelukkes

eventuelle sæsonbestemte landbrugserhverv såsom bærplukning eller juletræsproduktion, men eftersom disse sæsonbestemte erhverv primært vedrører vegetabilsk produktion, vurderes det ikke til at have den store betydning for undersøgelsens konklusioner omkring dyrevelfærd.

FIGUR 3.1

Antal beskæftigede i heltids- og deltidsbedrifter blandt selvstændige landmænd i perioden fra 2000 til 2008.

Kilde: Datasæt A.

Figur 3.1 viser ud fra datasæt A udviklingen i antallet af landmænd, der arbejder henholdsvis heltid og deltid i landbruget i perioden 2000 til 2008. Figuren viser, at både antallet af heltids- og deltidslandmænd er markant faldende. Antallet af deltidsmænd er faldet med 27,7 pct. fra 26.626 i 2000 til 19.238 i 2008, mens antallet af heltidsbedrifter er faldet 28,6 pct. fra 40.912 bedrifter i 2000 til 29.227 bedrifter i 2008. Dermed udgør deltidslandmænd i 2008 omkring 40 pct. af samtlige selvstændige landmænd i Danmark.

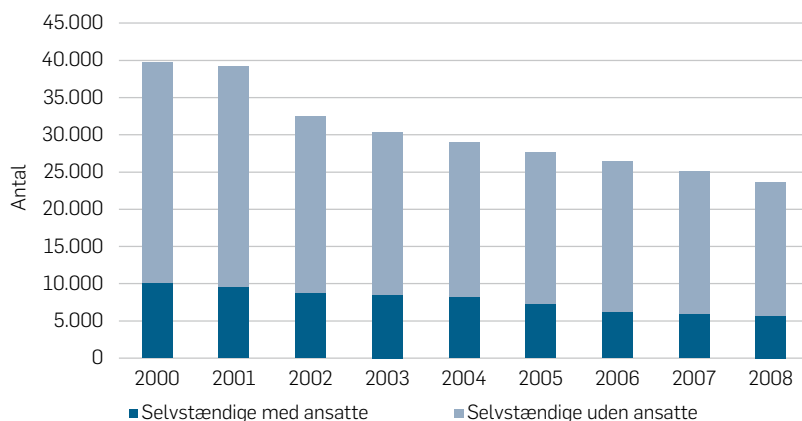
Undersøgelsen må derfor have et særligt fokus på deltidsbrug, da landmænd i denne gruppe må antages at have en langt mere forskelligartet social baggrund end gruppen af landmænd i heltidsbrug. Det skyldes, at mens landmænd i deltidsbrug både kan være ældre landmænd, som ”kun” arbejder deltid og yngre landmænd, der supplerer med en biindkomst.

Hyret arbejdskraft

Den tredje variabel, der er anvendt i undersøgelsen, angiver, hvorvidt den selvstændige landmand har hyret arbejdskraft. Det måles via information om den socioøkonomiske statusklassifikation (SOCIO), der angiver tilknytning til arbejdsmarkedet. Variablen opdeler den danske befolkning i forskellige grupper alt efter, om de er børn, studerende, lønarbejdere, selvstændige erhvervsdrivende med eller uden ansatte, lønarbejdere, arbejdsløse, sygemeldte fra arbejdsmarkedet eller pensionister. Variablen er central i konstruktionen af landmandskategorien, da denne rapport alene medtager personer, som er registeret som selvstændige. Information fra SOCIO kan endvidere benyttes til at differentiere mellem selvstændige landmænd, som har ansatte, i forhold til selvstændige landmænd uden ansatte.

FIGUR 3.2

Udviklingen i antallet af selvstændige heltidslandmænd med og uden ansatte i perioden 2000-2008.

Kilde: Datasæt A.

Figur 3.2 viser udviklingen i antallet af selvstændige landmænd med eller uden ansatte for undersøgelsesperioden. Figuren viser, at størstedelen af de danske landmænd ikke har fuldtidsansatte medarbejdere. Antallet af selvstændige landmænd med ansatte er faldet fra 10.185 personer i 2000 til 5.657 personer i 2008, hvilket er et fald på 44,5 pct., mens antallet af

selvstændige landmænd uden ansatte er faldet 39,4 pct. fra 29.649 personer i 2000 til 17.956 personer i 2008.

Imidlertid har det desværre ikke været muligt ud fra registrene at opdele selvstændige landmænd på deltidsbedrifter i forhold til, hvorvidt de har ansatte. Det skyldes, at informationen om disse personers beskæftigelsestype er baseret på en anden variabel (SOCSTIL1), som ikke angiver antallet af ansatte, men alene giver information om ansættelsestypen.

RISIKOFAKTORER

Efter at have operationaliseret landmandskategorien beskrives nu, hvorledes risikofaktorerne, som indgår i undersøgelsens analyser, er blevet operationaliseret. Risikofaktorerne er opdelt i tre grupper af variable, der måler forskellige typer af risici: (1) problemer i familien, (2) økonomiske problemer samt (3) psykiske problemer. Valget af disse risikogrupper beror på tidligere danske og internationale studier, som har vist, at disse risikofaktorer er relateret til hinanden (Conger & Elder, 2000; og for Danmark se Anneberg, 2009; El-Salanti & Mathiesen, 2005).

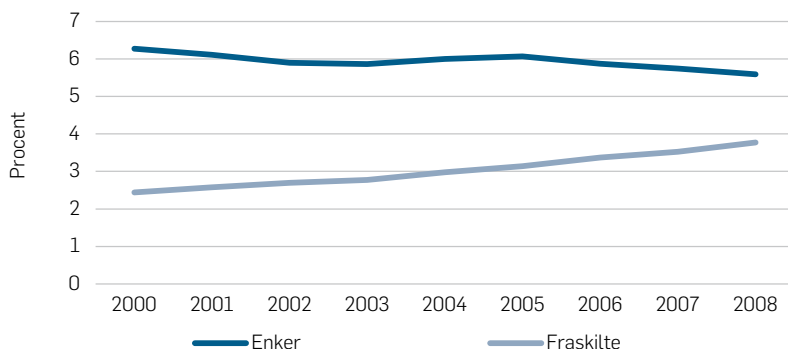
Problemer i familien

Problemer i familien er operationaliseret ved, at landmanden bliver alene i kraft af enten skilsmisse eller partnerens død. Oplysninger til konstruktionen af disse to risikovariabeler er hentet fra befolkningsregisteret (BEF) ud fra variabelen CIVST, der angiver danskernes juridiske civilstand. Internationale studier har peget på, at stadig flere vestlige landmænd er ungkarle, og at landmænd har højere risiko for at blive skilt end jævnaldrende fra andre erhverv (Facchini & Breton, 2012).

På baggrund af den internationale forskningslitteratur ville man derfor umiddelbart forvente, at en meget høj andel selvstændige landmænd var skilt. Det viser sig i imidlertid kun at gælde i meget lav grad for de danske selvstændige landmænd, idet kun 2,4 pct. af de selvstændige landmænd i 2000 var fraskilte. Trods den lave andel af fraskilte viser figur 3.3, at andelen af fraskilte, selvstændige landmænd i perioden fra 2000 til 2008 er stigende, og i 2008 var den 3,8 pct., hvilket er en stigning på 55 pct. Andelen af enker er nogenlunde konstant over perioden med en gennemsnitlig andel på 5,9 pct. af de selvstændige landmænd.

FIGUR 3.3

Andelen af enker og fraskilte blandt selvstændige landmænd i perioden 2000 til 2008. Procent.

Kilde: Datasæt A.

Til sammenligning er andelen af fraskilte og enkemænd for den samlede danske befolkning, når vi ser på personer med samme gennemsnitsalder som de selvstændige landmænd i datasæt A, i 2008 (53,8 år og en standardafvigelse på 14 år) på henholdsvis 13,2 pct. fraskilte og 1,8 pct. enker. Selvstændige landmænd har således en højere andel enkemænd, men langt færre landmænd er fraskilte.

Den sidste risikofaktor, der kontrolleres for i forbindelse med problemer i familien, er sygdom. Denne risikofaktor er baseret på den antagelse, at alvorlig sygdom i familien vil påvirke landmanden i en sådan grad, at han ikke vil være i stand til at passe bedriften. Antagelsen er inspireret af episoder fra både retsudskrifter og de kvalitative interview (jf. landmand B i tabel 7.2), som begge har eksempler på, at sygdom i familien kan være en mulig risikofaktor for dyreværnssager.

På baggrund af information fra befolkningsregisteret har vi indhentet identifikationsnumre på samtlige af landmandens børn, som er under 30 år. Disse bliver efterfølgende sammenkørt med landspatientregisteret for på den måde at få information om, om landmandens børn har været indskrevet på et hospital. Her benyttes information fra den danske 10. udgave af WHO's klassifikation af sygdomme kaldet det *International Classification of Diseases* (ICD-10). For kun at medtage de tilfælde, hvor landmandens børn med rette kan antages at være alvorlige syge,

medtages variablen for sygdom i familien kun ved sygdomstilfælde, der er blevet registeret på hospitaler eller skadestuer, der har krævet minimum tre behandlingsdage i forlængelse af hinanden. Variablen medtager alle typer af indlæggelser og lægebehandling undtagen svangerskab, fødsel og barsel (ICD koderne O00-O99).

Resultatet af disse koderegler er en binær variabel, som måler, hvorvidt landmanden har et barn under 18 år, der har modtaget hospitalsbehandlinger over minimum tre dage. Variablen viser sig at være relativt stabil over undersøgelsesperioden med en gennemsnitlig andel på 3,6 pct. af landmændene. Endvidere medtager vi en lignende variabel, der måler, hvorvidt landmandens samlever har været alvorlig syg eller er død.

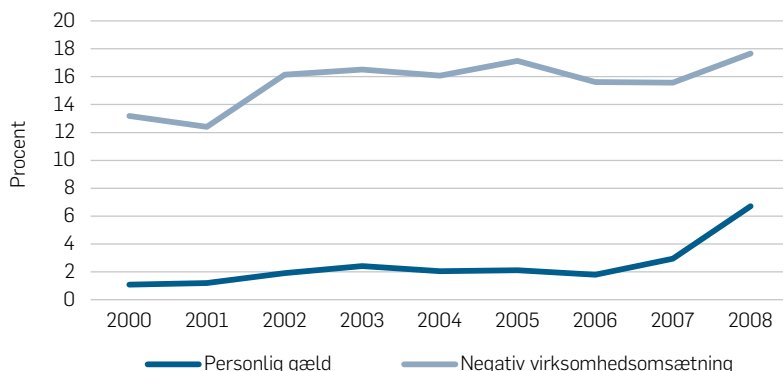
Økonomiske problemer

Den næste risikofaktor omhandler alvorlige økonomiske problemer, og der skelnes her mellem to typer af problemer: personlig gæld og negativt årsresultat for virksomheden. Informationen til begge variable er hentet fra indkomstregisteret fra Danmarks Statistik, hvor der er trukket information ud fra variablene BRUTTO, som måler personens årlige bruttoindkomst, og NETOVSKUD, der måler virksomhedens årlige omsætning. Figur 3.4 viser andelen af selvstændige landmænd med økonomiske problemer i undersøgelsesperioden.

Af figur 3.4 fremgår det, at der er væsentligt flere selvstændige landmænd med negative årsresultater end landmænd med personlig gæld. Hertil skal det bemærkes, at variablen for personlig gæld (BRUTTO) også medtager kapitalindkomst (renteindtægter m.m.) samt eventuelt overskud fra selvstændig virksomhed m.m. Andelen med personlig gæld er ikke desto mindre stigende og ligger i 2008 på 6,7 pct. af alle selvstændige landmænd, hvilket er en stigning på 600 pct., eftersom andelen af landmænd med personlig gæld blandt selvstændige landmænd i 2000 blot lå på 1,1 pct. Andelen med negativt årsresultat fluktuerer noget mere, men er ikke desto mindre stigende fra at have ligget på 13,9 pct. i 2000 til i 2008 at ligge på 17,6 pct. af de selvstændige landmænd.

FIGUR 3.4

Andel af selvstændige landmænd med økonomiske problemer, særsklit for personlig gæld og negativ virksomhedsomsætning. Procent.

Kilde: Datasæt A.

Psyriske problemer

Operationalisering af psyriske problemer er foretaget på baggrund af, om landmanden modtager medicinsk behandling for psyriske problemer eller følgesygdomme. Udvælgelsen af medicintyper er gjort med henvisning til et medicinsk studie af Lindegaard & Rosholm (2010), som har undersøgt sammenhængen mellem psyriske problemer og varigheden af arbejdsløshed. Operationaliseringen af psyriske problemer medtager ikke kun medicin for psykotiske og depressive problemer (dvs. medicin for nervesystemet), men også medicin for følgesygdomme såsom medicin for syrerelaterede problemer (dvs. medicin for fordøjelsesorganer og stofskifte) og betareceptorblokerende lægemidler (dvs. medicin for hjerte-karsystemet).

Tabel 3.3 viser, hvilke medicinske præparater der er medtaget i definitionen af ”medicinsk behandling for psyriske problemer”. Bemærk at visse medicinske præparater har virkning for flere forskellige sygdomme. Eksempelvis anvendes præparaterne Valproat og Lamotrigin foruden forebyggelse af depressive perioder også som middel mod alle typer af epileptiske anfald. Der kan derfor antages, at være en vis mængde landmænd, som bliver fejlregisteret for at have psyriske problemer, men antagelsen er, at der vil blive taget højde for disse personer i de statistiske modeller ved, at der også kontrolleres for følgesygdommene.

TABEL 3.3

Recepter på medicinske præparater anvendt til operationalisering af psykiske problemer.¹

Variabel	Gruppe	ATC kode	Beskrivelse
Psykiske problemer	Nervesystemet	N06A	Antidepressiva
		N05B og N05C	Anxiolytika, hypnotika og sedativer
		N05A	Antipsykotiske lægemidler
		N03A	Neuropatiske smerter
Følgesygdomme	Føddøjelsesorganer og stofskifte	A02	Medicin for syrerelaterede problemer
	Hjerte-karsystemet	C02, C07, C08, C09 og C10	Betareceptorblokerende lægemidler

1. Tak til cand.med. Mikael Gerner Jacobsen for hjælp til at kategorisere medicintyper i forbindelse med medicinsk psykiatrisk behandling.

Udviklingen i andelen af selvstændige landmænd med psykiske problemer over perioden 2000 til 2007 er meget stabil og ligger på 10,1 pct. Andelen af selvstændige landmænd, som får behandling for følgesygdommene, er langt højere og ligger på en andel på 22,7 pct.

FRAFALD BLANDT LANDMÆND

Som et sidste punkt i præsentationen af undersøgelsens brug af registerdata diskuteres i dette afsnit frafaldet i populationen af selvstændige landmænd. Det skyldes blandt andet, at de statistiske analyser vil give fejlagtige resultater, hvis det viser sig, at der er ikke-kontrolleret systematik i frafaldet af landmænd. Det gælder især for de modeller, som beskæftiger sig med kausalitet i kapitel 8.

I forskningslitteraturen hersker der ingen tvivl om, at der er systematik i frafaldet af landmænd, da det er de færreste landmænd, der forlader landbruget frivilligt (Price, 2012; Price & Evans, 2006; Schulman, m.fl., 1990). Landbruget er en livsindstilling til både arbejdslivet og familielivet (Fairweather & Klonsky, 2009; Vanclay, Mesit & Clyde, 2006). Når en selvstændig landmand opgiver at drive sin bedrift videre, er det ikke kun arbejdspladsen han forlader, men også sin bolig.

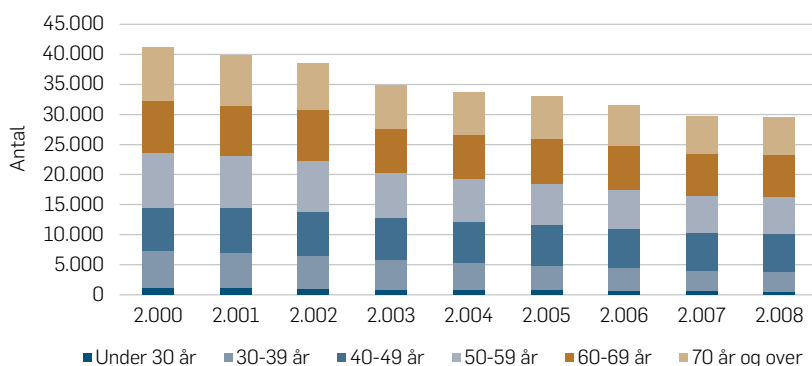
Eftersom vi løbet af rapportens analyser kontrollerer for en række forskellige former for systematik i fravalget, vil vi i dette afsnit primært beskæftige os med frafald ud fra to demografiske karakteristika: alder og køn. Det skyldes, at én af de oplagte grunde til at forlade landbruget er ændringer i landmændenes landbrugskaraktistika (eksempelvis ændringer i bedriftstype og bedriftens produktivitet), hvilket kapitel 6

kontrollerer for. En anden væsentlig kilde til frafald er at finde i rapportens risikofaktorer (såsom alvorlige økonomiske eller psykiske problemer), som netop kapitel 7 og 8 beskæftiger sig med.

Figur 3.5 viser aldersfordelingen blandt selvstændige landmænd med heltidsbedrifter i perioden fra 2000 til 2008. Gennemsnitsalderen blandt selvstændige landmænd er i perioden i datasæt A relativt stabil med en gennemsnitlig alder på 46 år med en årlig gennemsnitlig afvigelse på et halvt år. På baggrund af figur 3.5 er der dermed ikke tegn på en alderssektion i frafaldet blandt landmænd. Den næste variabel, der kontrolleres for, er køn. Landbruget har altid været et mandsdomineret fag. I perioden fra 2000 til 2010 er der stadig flere kvinder, som vælger at starte på landbrugsuddannelserne (Hedegaard, 2010).

FIGUR 3.5

Aldersfordelingen for selvstændige i landbruget fra 2000 til 2008. Antal.

Kilde: Datasæt A.

Imidlertid giver deskriptive analyser af datasæt A ikke tegn på, at andelen af kvinder i heltids- og deltidsbrug skulle være stigende. Selvom andelen af kvindelige selvstændige med heltidsbedrifter er faldet med halvdant procentpoint fra 2000 til 2008, har andelen over hele perioden ligger nogenlunde stabilt med en gennemsnitlig andel på 9,1 pct. Andelen af kvinder på deltidsbedrifter er 14,9 pct.

På baggrund af frafaldsanalysen ser det således ikke ud til, at frafaldet i populationen af selvstændige landmænd har sammenhæng med en udvælgelsesmekanisme baseret på demografiske karakteristika.

OPSUMMERING

Dette kapitel har præsenteret undersøgelsens metodiske design og brug af datakilder. Vores målsætning om et perspektiv, der både har blik for den enkelte landmands levkår og landbrugets strukturelle udviklingstendenser, fordrer en kombination af metoder af både kvalitativ og kvantitativ art. De kvalitative metoder benyttes til at få en forståelse af, hvordan landmændene selv oplever forandringerne i landbruget og at få deres forklaring på, hvorfor de endte med at blive dømt i en dyrværnssag. Størstedelen af analyserne i rapporten er baseret på en kvantitativ tilgang med en anden analysestrategi. Her er hensigten ikke at forstå landmændene ud fra deres egen subjektive forståelse, men at opnå generelle (objektive) forklaringer på sammenhængen mellem registervariable, der måler levkårene i landbruget det pågældende år ud fra forskellige parametre, og alvorlige overtrædelser af dyreværnsloven.

I forbindelse med de kvantitative analyser veksles der mellem to datasæt. Det første datasæt (A) er paneldata, som indeholder samtlige danskere, der mellem 2000 til 2008 har arbejdet som selvstændig landmand på enten heltid eller deltid. Det andet datasæt (B) er tværsnitsdata fra landbrugstællingen 2007. Datasæt B er en repræsentativ stikprøve, der indeholder detaljerede oplysninger om landmændenes bedrifter, som ikke er tilgængelige i datasæt A, som alene benytter sig af mere generelle registre fra Danmarks Statistik. Desværre tillader datasæt B ikke at blive opsat som et paneldata, da landbrugstællingen ikke har foretaget totaltællinger for alle undersøgelsesårene.

De to datasæt bliver brugt til tre typer af statistiske tilgange, der har hvert sit selvstændige kapitel. Den første statistiske tilgang, som benyttes i kapitel 6, handler om at finde bivariate og multivariate sammenhænge mellem de forskellige parametre for landmændenes levkår i relation til overtrædelser af dyreværnsloven. De tre parametre for levkår er operationaliseret i tre grupper: demografiske karakteristika, landbrugskarakteristika og risikofaktorer. Her anvendes begge datasæt, da flere af landbrugskarakteristika kun optræder i datasæt B såsom antallet af husdyr på bedriften.

I kapitel 7 anvendes en anden metodisk tilgang, hvor vi på baggrund af kvalitative analyser af dømte landmænds fortællinger om dyreværnssager opstiller en statistisk risikomodel, der relaterer forskellige typer af risici i landbruget. Modellen viser, at der eksisterer en lille gruppe

landmænd, som har markant højere risici end andre landmænd for ikke blive dømt for overtrædelse af dyreværnsloven, men også for at have økonomiske problemer samt problemer i familien.

Endelig anvendes der i kapitel 8 økonometriske kausalmodeller til at bestemme effekten af risikofaktorer i landbruget i forhold til at blive dømt i en dyreværnssag, og at teste om dyreværnssager er en kausalårsag til, at landmanden efterfølgende forlader landbruget. Antagelsen om, at landmanden skulle forlade landbruget efterfølgende, beror på forskning, som peger på en opfattelse hos landmænd om, at problemet med dyreværnssager løser sig selv, eftersom de dømte landmænd er dårlige landmænd og derfor forlader erhvervet af økonomiske årsager (Reisner, 1992).

For at give en forståelse af såvel valget af analysestrategi til delundersøgelserne som til fortolkningen af resultaterne vil næste kapitel give en historisk beskrivelse af de forandringer i landbruget, som har sat rammerne for landmændenes levekår.

FIRE HISTORISKE TENDENSER I LANDBRUGET

Landbrugets nuværende situation kan anskues som resultatet af en lang historisk proces, der gradvist har forandret landmændenes vilkår (Hansen, 2010; Marsden, 2006; Van der Ploeg, 2006). Status for dansk landbrug i dag er, at til trods for at erhvervet siden 2010 har haft en støt stigende produktion, er der samtidig sket et markant fald i indtjeningen på de producerede varer (Fødevareøkonomisk Institut, 2011). Samtidig er investeringsaktiviteten i landbruget faldet, og den samlede gæld er steget til 359 milliarder kroner (Danmarks Statistik, 2008). Konsekvenserne af denne udvikling er tydelige. Hvor antallet af landbrugsbedrifter i 1990 eksempelvis lå på 76.978 bedrifter, er antallet i 2010 på 42.099 bedrifter, hvilket er et fald på 45 pct.

Forandringerne er uløseligt knyttet til Danmarks udvikling de sidste hundrede år i overgangen fra et landbrugssamfund til et industrisamfund, og lader sig derfor ikke reducere til en enkelt historisk hændelse. I stedet må en beskrivelse af danske landmænds levkår forstås ud fra et multidimensionalt historisk perspektiv, der både medtager et blik på de økonomiske, sociale, teknologiske og politiske forandringer i erhvervet. Disse forandringer kommer eksempelvis til udtryk i forbindelse med større økonomiske kriser, hvor landbrugsfamilierne må tage forskellige strategier i brug for at overleve i erhvervet (Andrade, 2012a). Der er dog altid en vis mængde risici forbundet med at vælge en strategi. Eksempel-

vis er en strategi, at landmanden forsøger at rationalisere sin produktion, og dermed ændrer arbejdsgang for at komme bedst muligt igennem krisen. Denne strategi kan dog også vise sig risikabel, hvis rationaliseringen samtidig betyder optagelse af nye lån til indkøb af ny teknologi til bedriften. En anden strategi er, at ægtefællen tager arbejde uden for bedriften, hvilket betyder en biindtægt, som kan være nok til at få det hele til at løbe rundt i hårde tider. Denne strategi gør imidlertid landmanden mere udsat, da der nu kun er én person til at drive bedriften.

I dette kapitel gennemgås de største forandringer i landbruget, som har tvunget landbrugsfamilierne til at vælge en strategi. Kapitlet beskriver, hvordan landmandens daglige arbejdsgang i høj grad er relateret til ændringer i landbrugspolitikken via ny lovgivning og regulativer, da disse konkret går ind og bryder med landmandens tidligere vaner og arbejdsgang. Forandringer i landbruget hænger dermed nøje sammen med de globale økonomiske konjunkturer, som tvinger landbruget til at skifte strategi, men også med indblanding fra staten og overstatslige institutioner som EU, der forsøger at regulere økonomiens konjunkturer via en aktiv landbrugspolitik med tilhørende tilskudsordninger. Disse reguleringer har i nyere tid fået et stadig større fokus på miljølovgivning og dyrevelfærd (Horgan & Gavinelli, 2006; Ray, 2001).

Alle disse historiske forhold er helt centrale for at komme nærmere en egentlig forklarings- og løsningsmodel omkring dyreværnssager i landbruget. Det skyldes, at landbruget er et erhverv, som er præget af normer og traditioner, der er gået i arv i generationer. Den historiske analyse af de strukturelle forandringer i landbruget har betydet, at disse traditioner og normer får stadig svære vilkår i dagens landbrug. Husdyrproduktionen i landbruget er med andre ord præget af en brydningstid, hvor de gamle traditioner forsvinder til fordel for nye måder at tænke dyrevelfærd og – produktion på. Samtidig er der sket en ændring blandt den brede offentlighed omkring synet på landbruget.

For at få en mere præcis forståelse af de strukturelle forandringer vil første del af analysen opridse den historiske udvikling fra moderniseringen af landbruget i 1950'erne indtil starten af 2000'erne, hvor størstedelen af analysens datamateriale stammer fra. Den historiske udvikling i dansk landbrug fra mellemkrigsårene til i dag kan med inspiration fra danske landbrugsstudier beskrives ud fra fire strukturelle udviklingstræk, henholdsvis (se fx Bjørn m.fl., 2003; Christiansen, 1982; Pedersen, 1988): (1) migration, (2) teknologisk innovation (3) regional tilpasning og spe-

cialisering samt (4) statslige indgreb. De fire udviklingstræk er på ingen måde ment som et forsøg på at give en komplet historisk beskrivelse af dansk landbrug, men derimod som pejlemærker til at placere og diskutere landmænds nuværende situation og levekår. I kapitlets perspektivering diskuteres på baggrund af de fire historiske træk de udfordringer, som danske landmænd står over for i dag.

MIGRATION FRA LAND TIL BY

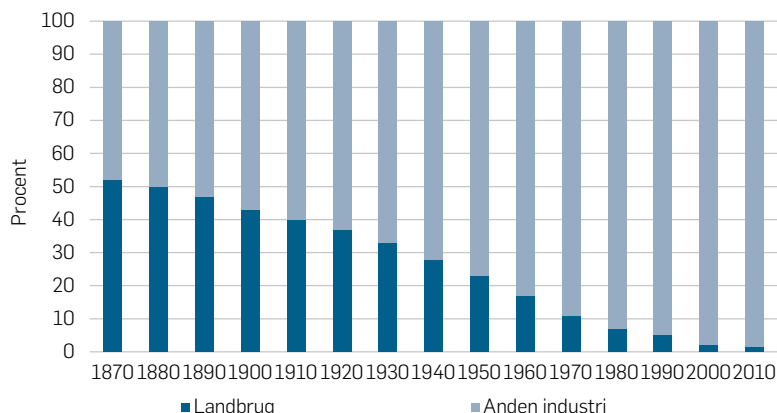
Det første strukturelle udviklingstræk, som har relevans for at forstå landbrugets nuværende situation, er den massive afvandring fra landdistrikterne til byerne, som har fundet sted siden starten af forrige århundrede. Migrationen er ikke kun med til at øge den kulturelle kløft mellem land og by, men sætter også det lokale liv på landet under pres. Spørgsmålet om isolerede landområder med negativ befolkningstilvækst i Danmark er stadig et varmt politisk emne jf. nyere tids debat om det såkaldte ”Udkantsdanmark”, hvor livet på landet præsenteres i et meget negativt lys.

Migration har stor betydning for lokalsamfund, da den kan medføre en negativ spiral af stadig større afvandring. En befolkningsafvandring betyder et fald i antallet af arbejdspladser i lokalområdet, hvilket dermed også medfører en forringelse af velfærdsydelser, da der følgelig vil være færre personer til at betale skatter – enten fordi de er flyttet, eller fordi de selv er kommet på overførselsindkomster efter at have mistet deres arbejde. Endvidere har migrationen også en negativ konsekvens for selve lokalmiljøet, da lokale butikker og fritidstilbud lukker. Disse negative konsekvenser kan følgelig føre til yderligere migration, hvor ressourcerstærke familier søger til andre mere befolkede områder, der har et mere aktivt lokalsamfund.

For at illustrere migrationen fra land til by som et strukturelt udviklingstræk viser figur 4.1 den historiske udvikling i andelen af den samlede danske arbejdsstyrke, som er beskæftiget i landbruget fra 1870’erne op til 2010’erne. Figuren viser, at Danmarks overgang fra et landbrugs-samfund til et industrisamfund er resultatet af en længere historisk proces, hvor stadig færre personer er beskæftiget i landbruget. I 1870’erne arbejdede omkring halvdelen af alle danskere i landbruget. Nedgangen i andelen af personer i landbruget er potentielt stigende i perioden herefter.

FIGUR 4.1

Andel beskæftiget i landbruget fra 1870 til 2010. Procent.

Kilde: Danmarks Statistik.

Faldet i behovet for arbejdskraft på landet har ikke kun betydning for den kulturelle kløft mellem land og by, men også for produktionsvilkårene for husdyrproduktion. Eksempelvis var byerhvervene i 1930'erne præget af stor arbejdsløshed og heraf en billig arbejdskraft. Selvom den billige arbejdskraft i høj grad kom landbruget til gode, havde den i et længere historisk perspektiv negative konsekvenser for landbruget. Udbuddet af billig arbejdskraft betød, at diskussionen om behovet for rationalisering og mekanisering af landbruget ikke synes at være videre udbredt i denne periode (Døssing, 1953, s. 289). Landmændene havde ganske enkelt ikke noget rationale for at skulle investere i ny produktionsteknologi, eftersom prisen for denne langt oversteg omkostningerne ved at skulle ansætte et par hænder ekstra på bedriften.

Efter Anden Verdenskrig begynder de vestlige samfund at gennemgå massive samfundsmæssige forandringer, hvilket i høj grad også påvirker landbruget. Krigen havde betydet en omfattende industrialisering af produktionen, hvor stadig flere varer blev produceret på samlebånd på fabrikker i byområderne. Industrialiseringen slår for alvor igennem i Danmark 1960'erne, hvor en række af bierhverv, som tidligere har været knyttet til landbrugsproduktionen såsom karle, piger, jordløse husmænd og daglejere begynder at forsvinde (Christensen, 1982). Udviklingen kan ses som starten på en proces, hvor arbejdet i husdyrprodukti-

onen bliver stadig mere industriel og ensomt. I 1970'erne fortsætter folketallet med at falde i landbrugsdistrikterne. En del af forklaringen for nedgangen beror på, at de yngre generationer i kraft af bedre uddannelsesmuligheder i stadig højere grad begynder at søge ind mod byerne frem for at overtage deres forældres erhverv på bedriften (Hansen, 1988).

Imidlertid er migrationen for denne periode ikke entydigt en bevægelse fra land til by. Et SFI-studie fra 1979 viser, at småbyer i de danske landdistrikter i 1970'erne overordnet set rent faktisk havde oplevet en befolkningstilvækst modsat perioden i 1960'erne, hvor indbyggertallet var faldende i samtlige landdistrikter (Mogensen & Sundboe, 1979). Forklaringen på, hvorfor småbyerne oplevede en mindre befolkningstilvækst samtidig med, at andelen af personer i landbrugssektoren falder, skyldes, at erhvervsfordelingen mellem storbyerne og de mindre danske byer var blevet mere ens. Denne homogenisering mellem større og mindre byer betyder, at kløften mellem byområder og landområderne bliver endnu større. Andre nyere undersøgelser har underbygget pointen om en større integration mellem land og by ved at vise, hvorledes danskerne i stigende grad er begyndt at pendle og leve en stadig større del af deres arbejds- og fritidsliv i byerne (Andersen, 2010).

I perioden fra 1970'erne til 1980'erne, hvor andelen af personer beskæftiget i landbruget faldt til et niveau, som lå på under 10 pct. af arbejdsstyrken, blev der udført en række skandinaviske etnologiske og antropologiske studier af konsekvenserne af udligningen i erhvervsfordelingen (Christiansen, 1982; Daun, 1969; Højrup, 1983; Steen, 1983). Studierne var især fokuserede på at finde ud af, om udligningen i erhvervsfordelingen helt havde fjernet de tidligere kulturelle skel og fordomme mellem land- og bybefolkningen. Studierne fandt, at der i den grad stadig var kulturelle forskelle. Eksempelvis finder Thomas Højrup's etnografiske studie fra 1983, at vestjyske landmænd og fiskere udtrykte en kulturel konflikt i opfattelsen af, hvordan landbruget og fiskeriet skulle – eller rettere ikke skulle – reguleres fra statslig side. Eftersom denne problematik er helt central for at forstå landbruget i dag, vender vi tilbage til problematikken om forskellige kulturelle opfattelser i beskrivelse af statens indgriben i landbruget. Men før vi vender tilbage til den diskussion, er det vigtigt først at beskrive den teknologiske udvikling.

TEKNOLOGISK INNOVATION

Landbruget har historisk set udgjort én af de vigtigste faktorer for den danske økonomi.⁴ Det skyldes i høj grad, at den danske landbrugsproduktion – især husdyrproduktionen – er én af de mest avancerede i verden (Eurostat, 2005). Imidlertid var husdyrproduktion præget af forældede arbejdsgange og teknologi helt op til midten af 1900-tallet. Industrialiseringen af landbruget begyndte fra 1947, hvor Danmark fik del i Marshallplanen. Det økonomiske indskud førte til en gennemgribende industrialisering af landbruget, som brugte midlerne på indkøb af traktorer og landbrugsmaskiner, der revolutionerede de hidtidige produktionsprocesser og medførte en kraftig stigning i produktionen (Døssing, 1953, s. 292). Endvidere betød den økonomisk støtte til de europæiske økonomier, at efterspørgslen, og dermed priserne på landbrugsvarer, steg markant.

De nye traktorer, som begyndte at dukke op på de danske landbrug fra slutningen af 1940'erne blev et symbol på en ny æra i landbruget præget af teknologisk innovation (Djurfeldt, 1981). Traktoren var hurtig og billig i arbejds lønning. Effektiviseringen af de gamle arbejdsprocesser og rutiner betød et mindre behov for arbejdskraft på bedrifterne. Industrialiseringen af landbruget kan dermed forklare, hvorfor mange af de traditionelle landbrugserhverv som karle, piger, jordløse husmænd og daglejere forsvinder, eftersom landmanden ikke længere havde brug for at være arbejdsleder, men i stedet kunne sidde i traktoren og udføre arbejdet selv. En anden vigtig egenskab ved industrialiseringen af landbruget er, at den muliggjorde en omlægning af bedrift til deltidsbedrift, eftersom landbrugsproduktionen var blevet mindre arbejdskrævende. Mange landmænd omlagde i 1970'erne og 1980'erne deres bedrifter til deltids- eller fritidsbedrifter.

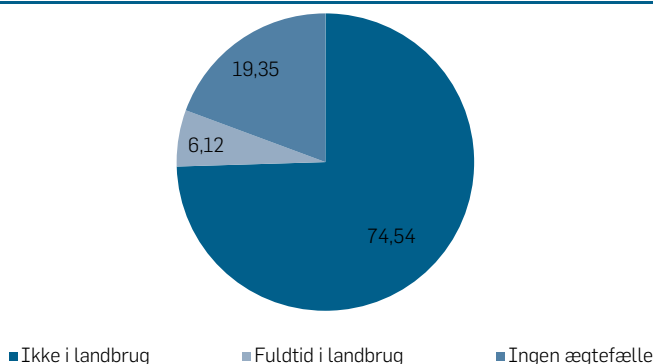
Det er dog ikke kun selve bedriften, som blev forandret som følge af den teknologiske udvikling, også selve arbejds gangen på bedriften blev forandret. Mens bedriften tidligere havde været arbejdsplads for hele familien, begyndte en større andel af danske landbrugsfamiliens produktivitet at blive konverteret til lønarbejde. Denne udvikling skal ses i relation til den generelle samfundsudvikling i 1970'erne og 1980'erne, hvor der sker en markant stigning i kvindernes uddannelse og erhvervsfrekvens (Hansen, 1988). Især landmandens ægtefælle begyndte at tage

4. Landbruget stod i efterkrigsperioden for omkring 60 pct. af den samlede udførsel (Just, 1992, s. 17).

arbejde uden for landbrugssektoren (Oldrup, 1999). Denne ekstra indkomst for landbrugsfamilierne via lønarbejdet har senere vist sig at være en central økonomisk støtte i hårde tider, hvor bedriftens egen produktion ikke kan løbe rundt.

FIGUR 4.2

Selvstændige heltidslandmænds ægtefælles beskæftigelse i 2008. Procent.

Kilde: Datasæt A.

En opgørelse fra halvfemserne viser, at andelen af kvinder, som arbejder uden for bedriften, er mere end fordoblet fra 1974 til 1994 (Jensen, 1994). Figur 4.2, der er baseret på beregninger fra datasæt A, viser, at ud af de 48.445 selvstændige landmænd i 2008 har omkring 75 pct. ægtefæller, som ikke arbejder i landbruget. Andelen af landmænd med ægtefæller, som arbejder fuldtid i landbruget, er blot 6 pct., mens cirka 19 pct. af landmændene slet ikke har en ægtefælle. Størstedelen af de selvstændige landmænd er således gifte. En umiddelbar forklaring på de høje antal af gifte er, at gennemsnitsalderen for landmændene er relativt høj og ligger på 53 år. Tal fra Danmarks Statistik viser til sammenligning, at andelen af personer uden ægteskab for denne aldersgruppe for hele den danske befolkning i 2008 lå på omkring 33 pct. Landmænd har således i forhold til hele den danske befolkning en meget høj andel af personer i ægteskab.

Den fortsatte industrialisering af landbruget sætter et øget pres på den enkelte landmand, som nu står mere alene med produktionen. Dette skaber problemer i tilfælde af sygdom, hvor landmanden må få en anden til at køre bedriften, men her kan det være svært at finde en egnet vikar, som hurtigt kan lære de faste rutiner. I forbindelse med de to ind-

ledende pilotinterview gav de interviewede landmænd også udtryk for et andet problem i forbindelse med denne ”individualisering” af landbrugsproduktionen. Begge landmænd udtrykte en bekymring over, at en stadig større del af deres tid skulle bruges på papirarbejde frem for arbejde på bedriften.⁵ Udviklingen i landbruget er – samtidig med en stadig større og mere effektiv produktion – gående mod stigende papirarbejde.

Industrialiseringen i form af forbedret landbrugsteknologi har på den ene side medført, at produktionsniveauet år for år siden Anden Verdenskrig er forøget drastisk, men samtidig har industrialiseringen også medført, at priserne på landbrugsprodukter er faldet markant. Industrialiseringen betyder dermed, at den enkelte landmand må arbejde endnu mere på bedriften blot for at bevare status quo (Thompson, 1998, s. 108)

SPECIALISERING OG REGIONAL TILPASNING

Den teknologiske udvikling inviterer dermed til større landbrug, da landmanden med de teknologiske hjælpemidler kan opretholde en langt større produktion end tidligere. Industrialiseringen af landbruget har også haft stor indvirkning på husdyrproduktionen, som ikke kun blev effektiviseret i form af billigt foder efter indførelse af nye traktorer og forbedrede sprøjeteknikker.⁶

Husdyrproduktionen gennemgik en komplet transformation til industrialiseringens normer om masseproduktion og specialisering. Især er den danske svineproduktion blev kraftigt moderniseret, og Danmark har i dag én af de mest avancerede svine- og mælkeproduktioner i verden.

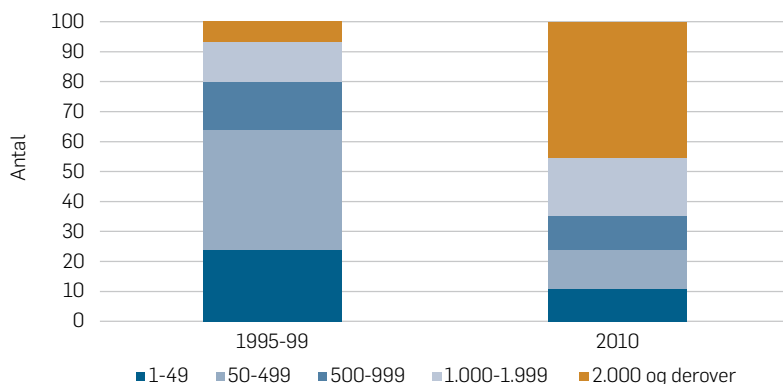
Figur 4.3 viser, at udviklingen fortsætter i og med, at den danske svineproduktion går mod stadig større besætninger – og det i et meget højt tempo. Mens størstedelen af svinebedrifterne i slutningen af 1990’erne havde besætninger på mellem 50-499 svin, er størstedelen af svinebedrifterne i 2010 karakteriseret ved storproduktion med mere end 2.000 svin. I 1995-1999 var der således blot 7 pct. svinebedrifter med en besætninger på mere end 2.000 svin, men i 2010 er denne besætningsstørrelse steget til at gælde 45 pct. af besætningerne, hvilket er en stigning på over 600 pct.

5. Dette synspunkt går igen i de fleste empiriske studier af landmandsliv, lige fra Højrup (1983) til Andrade & Anneberg (2012).

6. Omkring 80 pct. af den danske korn- og planteproduktion bliver anvendt til foder i den animalske produktion, hvor svin og kvæg er de største aftagere (Landbrug & Fødevarer, 2012).

FIGUR 4.3

Danske svinebesætninger fra 1995 til 2010, fordelt på antal dyr.

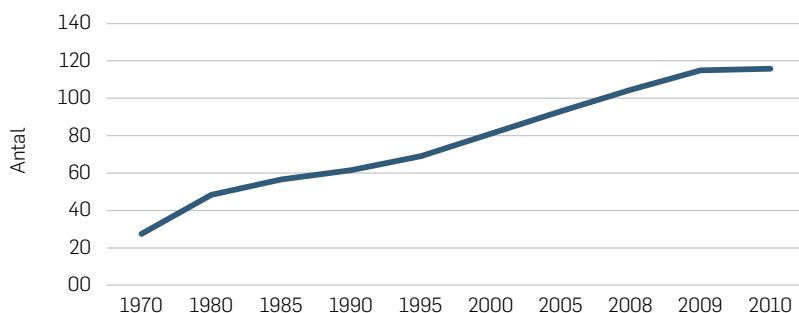

Kilde: Landbrug og Fødevarer (2011).

Figur 4.4 viser forøgelsen i den danske animalske landbrugsproduktion af kvæg for perioden 1970 til 2010. Det gennemsnitlige antal kvæg på bedrifter med kvægproduktion er i perioden mere end firdoblet fra i 1970 i gennemsnit at ligge på 27,5 køer til i 2010 at ligge på et gennemsnit på 115,7 køer per bedrift.

FIGUR 4.4

Gennemsnitligt antal dyr på bedrifter med kvæg i perioden 1970 til 2010.

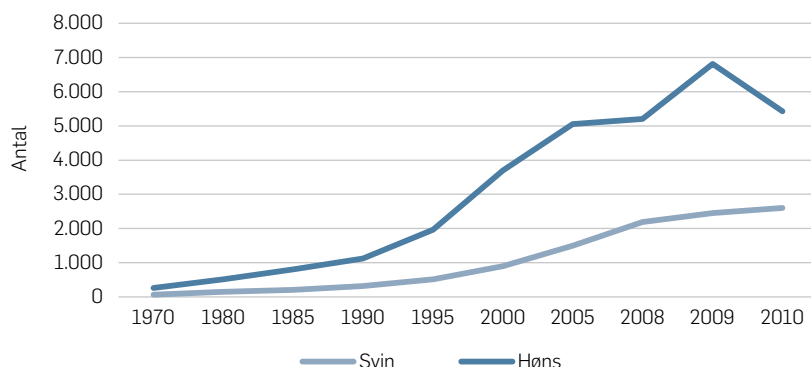

Kilde: Landbrug og Fødevarer 2011.

I figur 4.5 ses den danske animalske landbrugsproduktion af høns og svin. Hønseproduktionen er i perioden steget med 2.097 pct. fra at ligge på et gennemsnit på 259 høns per bedrift til at stige til 5.430,6 høns per bedrift. Udviklingen i det gennemsnitlige antal høns har foretaget et knæk i 2010, hvor den gennemsnitlige produktion er faldet til niveau fra omkring 2008. Den største forøgelse er at finde i svineproduktionen, som er steget med 3.740 pct. fra i 1970 at have 69,5 svin per bedrift til i 2010 at have 2.599,3 per svinebedrift.

FIGUR 4.5

Gennemsnitligt antal dyr på bedrifter med svin eller høns i perioden 1970 til 2010. Særskilt for dyretype.

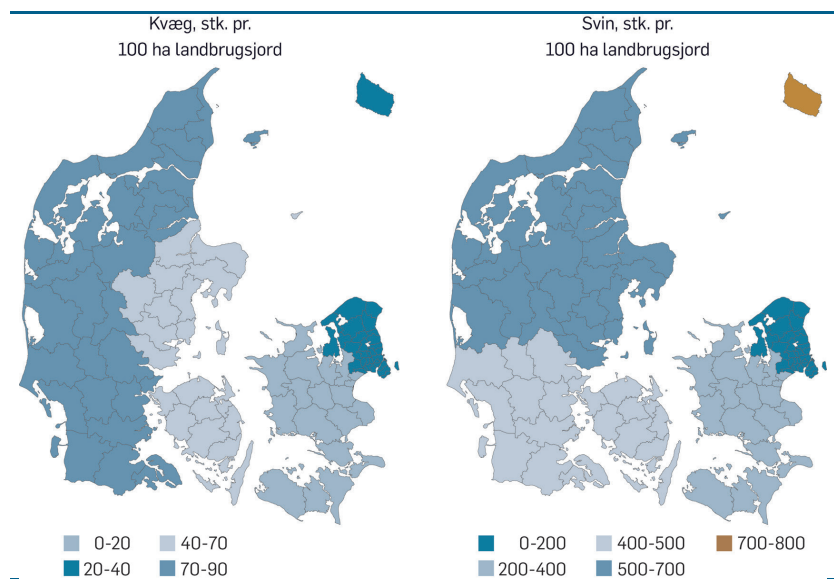
Kilde: Landbrug og Fødevarer 2011.

Trods moderne teknik, tilsætningsstoffer og avanceret teknisk viden har landbruget ikke kunnet eliminere betydningen af de lokale fysiske forhold. Landmanden er således stadig bundet til sin ressource, hvor jorden så at sige bestemmer, hvilken type landmand der skal bebo den. Eksempelvis gror hvede ikke godt på sandjord, kartofler bliver ikke så gode på lerjord, og endelig er mark- og engjord for vandholdige til de fleste kornafgrøder, men gode til køer og fedekvæg. Hvede dyrkes derfor næsten udelukkende på morænejord i Østdanmark, mens havren dyrkes i Vestjylland (Christensen, 1982). Selvom dyreproduktion ikke på samme måde er afhængig af jorden, viser det sig, at den også er regionalt opdelt i Danmark.

Figur 4.6 viser, at dyreproduktion i dag i høj grad er regionalt placeret. Svineproduktionen foregår mest blandt landmænd i Nordjylland og på Bornholm, mens kvægproduktionen er mest udbredt blandt vestjyske og nordvestjyske landmænd. Landbrug på Fyn er i forhold til andre områder i Danmark mere blandet og har således både en høj kvæg- og svineproduktion. På Sjælland er produktionen til gengæld mere opdelt, hvor kvægproduktionen primært foregår i Nordsjælland, mens svineproduktionen foregår på Vestsjælland. Selvom det danske landbrugsareal fra Anden Verdenskrig til starten af 1980'erne er reduceret med omkring 10 pct. er der samtidig sket en væsentlig forøgelse af den samlede landbrugsproduktion (Christiansen, 1982).

FIGUR 4.6

Den regionale animalske produktion i Danmark 2008, dyr pr. 100 ha. landbrugsjord (dyr i 1.000).

Kilde: Landbrug & Fødevarer, 2009.

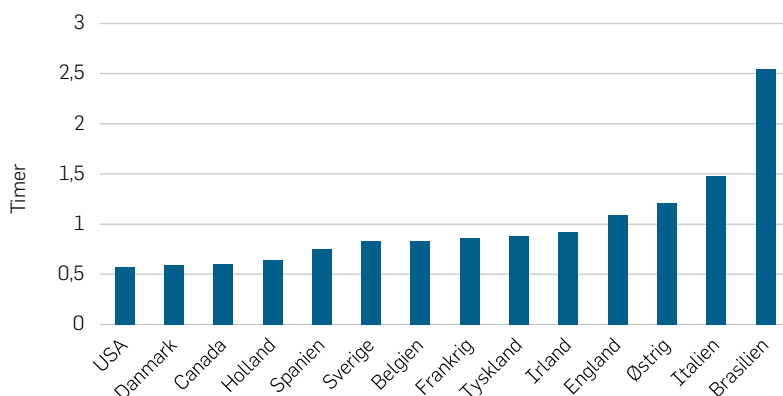
Industrialiseringen har revolutioneret masseproduktionen, specialiseringen og arbejdsforholdene inden for dyreindustrien. Der er imidlertid også mere negative konsekvenser, eftersom udviklingen sætter landmanden under et større individuelt, etisk og økonomisk pres. Fra et dyreetisk per-

spektiv kan man således kritisere industrialiseringens fokus på masseproduktion og specialisering.

Figur 4.7 viser, at Danmark næst efter USA er det land i verden, som bruger mindst arbejdstid per produceret svin (Christiansen, 2011). Det umiddelbart lave antal timer per produceret svin i Danmark er ikke nødvendigvis et udtryk for, at danske svin har det dårligere end eksempelvis italienske svin eller brasilianske svin, hvor landmanden i gennemsnit benytter henholdsvis 1,48 og 2,55 arbejdstimer per produceret svin. I stedet kan figur 4.6 ses som et udtryk for det stigende arbejdspress, der i dag ligger på den danske svineproducents skuldre. Hvis landmanden – af forskellige årsager – taber overblikket over svineproduktionen, betyder det lave antal arbejdstimer per produceret svin, at der ikke skal gå meget galt, før mange svin vil komme til at lide. Er landmanden eksempelvis ikke tilstede i produktionen i en time, vil det betyde, at svinene samlet set vil få endnu mindre pasning, hvilket følgelig øger risikoen for dyreværns-sager.

FIGUR 4.7

Det gennemsnitlige forbrug af antal arbejdstimer per producerede svin i 14 udvalgte lande med industriel animalsk produktion.

Anm.: Tallene er baseret på beregninger foretaget af Christiansen (2011).

Kilde: Christiansen (2011)

Endvidere har industrialiseringen medført et økonomisk pres på landmanden. Økonomiske studier viser, at den øgede produktivitet i land-

bruget ikke er fulgt op af tilsvarende prisstigninger på landbrugsprodukter, men tværtimod af et fald (Larsen, 1993). Det økonomiske pres kommer også til udtryk i og med, at landmanden på grund af konkurrencen konstant må investere i ny teknologi for ikke at falde bagud i forhold til prisniveauet og dermed til konkurrenterne.

Ifølge klassisk økonomisk teori vil prisniveauet dale, når udbuddet bliver større som følge af de teknologiske innovationer. Imidlertid kræver nye teknologiske udviklinger af malkemaskineanlæg, mejetærskere, vandingsanlæg, grønthøstere, udmugningsanlæg mv. store kapitalindskud. For at få råd til den nye teknologi må mange landmænd optage store lån. Som sådan er det ikke noget problem for en landmand at have lån, men under økonomiske kriser kan det være vanskeligt for landmanden at betale renterne og få lov til at optage nye gældsposter til uforudsete udgifter såsom reparation af stalde og maskiner.

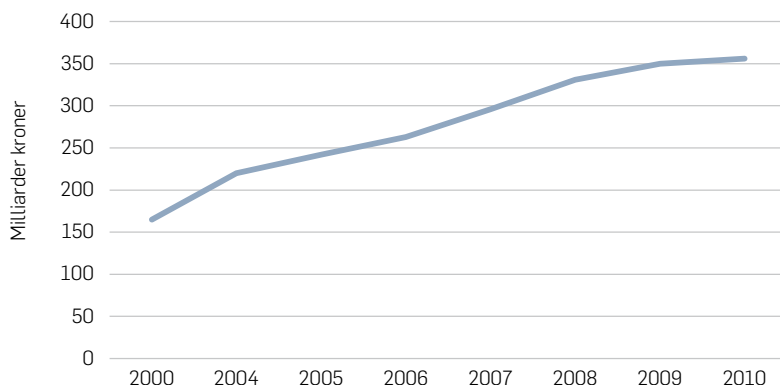
Historisk set foretog landbruget store kapitaludskrivelser i 1960'erne, hvor industrialiseringen for alvor tog fart. I 1970'erne var landbruget ligeledes præget af et stort opsving i landbrugsøkonomien grundet den omfattende jordspekulation. Denne jordspekulation skulle vise sig at føre dansk landbrug ud i sin største krise siden Depressionen (Christiansen, 1982; Rasmussen, 1983). Starten af 1970'erne var præget af urentable køb af landbrugsbedrifter mod forventning om, at jordprisen – og dermed bedriften – ville stige yderligere i værdi. Men allerede fra midten af 1970'erne kommer Danmarks betalingsbalance i problemer, hvilket resulterer i, at renten for udlån stiger samtidig med, at jordprisen falder. Denne økonomiske krise ramte især de yngre landmænd, som havde købt, da priserne var på sit højeste (Nyholm & Tang, 1982).

Krisen fra midten af 1970'erne kan stadig mærkes i landbruget i dag, som stadig er et gældsplaget erhverv. Eksempelvis har den nyere tids finanskriser også sat sine tydelige spor på landbruget. Figur 4.8 viser Danmarks Statistiks opgørelse over gældsudviklingen i landbruget fra 2000 til 2010. Landbruget er i det første årti i 2000'erne blevet stadig mere forgældet, men udviklingen synes at stagnere omkring 2009.

Bankdirektør Jørgen Christiansen fra Jyske Bank udtaler i 2012 til Landbrugsavisen, at en af hovedårsagerne til den seneste tids økonomiske problemer i landbruget er en prisboble på landbrugsjord, hvor afkastet fra jorden ikke har kunnet forrente priserne (Jeppesen, 2012).

FIGUR 4.8

Samlet gæld i landbruget fra 2000 til 2010 i milliarder kroner

Kilde: Danmarks Statistik.

Et tilbagevendende problem for landbruget er store fluktuationer i prisfastsættelsen af jorden. Jordprisen har fra starten af 1980'erne været støt stigende og nåede et hidtil uset højdepunkt i 2008, hvorefter priserne igen falder (Danmarks Statistikbank, 2012). Når jordpriserne falder, betyder det, at mange landmænd får sværere ved at optage nye lån. Finanstilsynet vurderede på baggrund af 1. kvartal 2012, at der på trods af forbedring af landbrugets afregningspriser fortsat er en del udlån med forhøjet risiko (Finanstilsynet, 2012).

Når landbruget som helhed kommer i økonomiske problemer, har historien vist, at staten griber ind med diverse hjælpepakker (Just, 1992). Spørgsmålet om landbrugets gæld skal derfor ses i nær relation til staten, som igennem historien har forsøgt at regulere landbrugsproduktionen og handel ud fra både økonomiske, sociale og miljømæssige hensyn.

STATSLIGE INDGREB

Landbrug har historisk set haft en betydelig indflydelse på den førte politik i Danmark (Kjær & Pedersen, 2004). Landmænds indflydelse på landbrugspolitikken udmøntes ud fra to kanaler for indflydelse: andelsbevægelsen og partiet Venstre. Imidlertid viser den historiske udvikling, at

mange landmænd i dag føler, at disse kanaler i stadig mindre grad taler den enkelte landmands sag (Andrade & Anneberg, 2012).

Den særlige danske andelsbevægelse organiserer mindre jordejere i fælles kooperativer. Grundidéen i andelsbevægelsens kooperativer er, at alle landmænd – uanset bedriftsstørrelse – har én stemme, og at det eventuelle økonomiske overskud som følge af stordriftsfordelene skulle fordeles ligeligt efter landmandens input til produktionen. Denne særlige form at organisere sig på i det danske landbrug har vist sig utrolig effektiv og er dominerende i landbruget den dag i dag (Hansen, 2010).⁷

Andelsbevægelsen er imidlertid i nyere tid kommet i konflikt med stadig flere landmænd, som ønsker at være uafhængige fra andelsbevægelsen dominans. Andelsbevægelserne har foretaget fusioner, som har resulteret i meget store virksomheder såsom Arla Foods (som også samarbejder med svenske landmænd), Dansk Landbrugs Grovvarerelskab (DLG) samt Danish Crown. De store fusioner sætter den oprindelige andelstanke om ud fra ét hoved én stemme under pres, da kritikkerne har påpeget, at det ikke er let at drive en så stor virksomhed ud fra medlemsdemokrati (DSE, 1999). Trods kritikken om topstyring er andelsbevægelsen stadig dominerende. Det gælder især svineproduktionen, hvor andelsbevægelsen står for 86 pct. af alle producerede slagtesvin og 68 pct. af alle producerede svin samt mejeriproduktionen, hvor de står for henholdsvis 94 pct. af mælkeproduktionen og 99 pct. af al smørproduktion i Danmark (Hansen, 2010).

Foruden andelsbevægelsen har landbruget også haft en stemme på Christiansborg i form af partiet Venstre.⁸ Selvom partiet undervejs i sin levetid har været splittet i en række forskellige politiske fraktioner, hvor visse fraktioner har været mindre landbrugsvenlige end andre, har landmanden historisk set med venstre haft et effektivt organ til at få deres stemme igennem i den politiske debat i Danmark. Imidlertid viser Kjær og Pedersens (2004) analyse af den parlamentariske udvikling i Danmark, at andelen af personer fra landbrugserhvervet i Folketinget fra 1840'erne, hvor omkring 40 procent af folketingsmedlemmerne havde landbrugsbaggrund til 1990, hvor andelen er faldet til under 10 procent. Udviklingen peger således i retning af, at landbruget får stadig mindre

7. Andelsbevægelsen opstod i det 19. århundrede med åbningen af det første andelsmejeri i Hjedding i 1882 og et par år efter det første kooperative slagteri i Horsens i 1887. Allerede i 1840'erne havde bønderne organiseret sig økonomisk i landboforeninger (Bjørn, 1999).

8. Landbruget havde nogle år forinden oprettelsen af de første andelsmejerier og slagterier stiftet deres eget politiske parti Venstre i 1870.

politisk indflydelse samtidig med, at staten griber stadig mere ind i deres daglige praksis.

Historisk set er det dog ikke noget nyt, at staten foretager direkte indgreb i landbruget (Just, 1992). Staten førte allerede i 1930'erne en protektionistisk landbrugspolitik som følge af den globale økonomiske krise. De statslige indgreb søgte at få landbruget til at omlægge produktionen til selvforsyning og husdyrproduktion frem for kornproduktion, da det ville betyde lavere import (Døssing, 1953, s. 287). Staten fortsatte efter Anden Verdenskrig, som følge af Marshall hjælpen, med at gribe ind i landbruget. Fra 1960'erne var skiftende regeringer enige om at føre en aktiv landbrugspolitik, der søgte at effektivisere landbrugsproduktionen. Idéen var at nedlægge småbrugene for i stedet at opnå stordriftsfordele ved alene at have store og mellemstore landbrug. Politikken viste sig yderst effektiv, og sammen med industrialiseringen var den førte politik med til, at der i 1960'erne forsvandt 15 mindre landbrug per dag (Christiansen, 1982, s. 38). For at hjælpe med sammenlægningen af småbrug blev Dansk Landbrugs Realkredits Fond etableret i 1960. Fonden markerer begyndelsen på en ny æra i landbruget, hvor staten begynder med tilskud og støtte til at fremme effektiviseringen af landbruget.

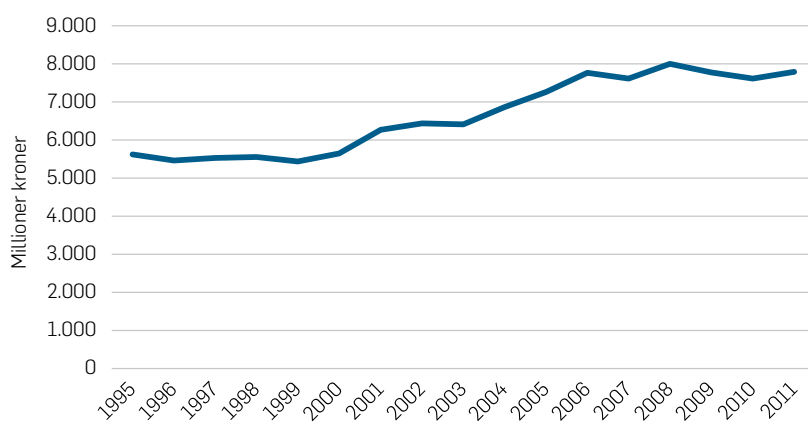
Eksempelvis betalte staten i 1972 en tredjedel af landmændenes indkomst (Christiansen, 1982). Denne udvikling er dog ikke forsat. Selvom staten i dag således ikke er lige så gavmild over for landbruget, giver de stadig en høj støtte. Figur 4.9 viser, at der i perioden fra 1995 til 2011 er sket en stødt stigning i direkte tilskud til landbruget fra staten.

Da Danmark i 1973 blev medlem af EF, forsvandt de sidste muligheder for protektionisme i landbrugspolitikken. Desuden har EF – og det efterfølgende EU-samarbejde betydet nye krav til både den vegetabiliske og animalske landbrugsproduktion (Horgan & Gavinelli, 2006). Danmarks medlemskab af EF betyder, at danske landmænd får adgang til landbrugsstøtten. EU benytter omkring 50 pct. af sit samlede budget til landbrugsstøtten, som foruden at garantere mindstepriser på landbrugsvarer også kommer til udtryk i form af hektarstøtte og braklægningsordninger. I 2000 i Berlin vedtog EU's stats- og regeringsledere en besparelse på landbrugsstøtten, som betød et fald på omkring 15-20 pct. for de garanterede mindstepriser (Henrichsmeyer & Witzke, 2000). Til gengæld modtager landmændene et højere tilskud til dyrepræmier og hektarstøtte. I 2003 blev landbrugspolitikken imidlertid ændret igen. Landmænd får nu ikke længere tilskud alene for at producere, men til-

skuddene er nu betinget af efterspørgslen af de pågældende landbrugsvarer. Endvidere betyder den nye tilskudsordning, at landmænd i højere grad skal følge EU's ”krydsoverensstemmelseskrav”, hvilket dækker over retningslinjer inden for miljø, fødevaresikkerhed og dyrevelfærd. Hvis landmanden ikke efterlever retningslinjerne vil de blive trukket mellem 1 til 5 pct. i støtte (FødevareErhverv, 2009).

FIGUR 4.9

Statens samlede direkte tilskud til landbrugssektoren i perioden fra 1995 til 2011. Millioner kroner.

Kilde: www.statistikbanken.dk.

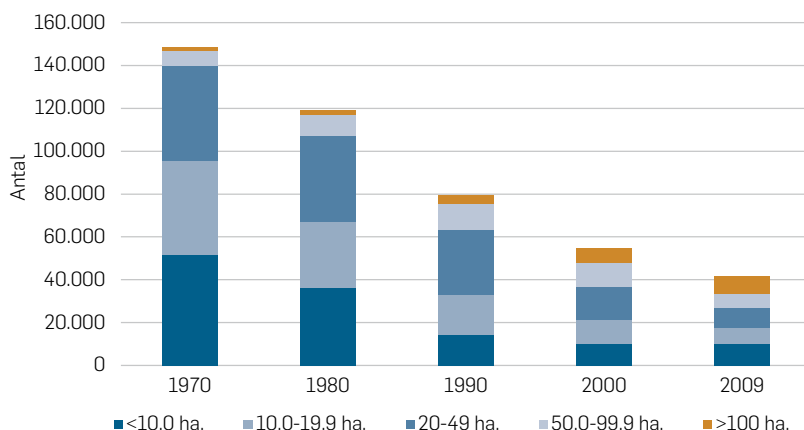
Den nationale og europæiske landbrugspolitik har siden tiden efter Anden Verdenskrig ført en politik ud fra idéen om, at landbruget grundet industrialiseringen ville overgå til stordrift. Historien har imidlertid vist, at udviklingen i landbruget ikke har fulgt politikernes anvisninger. Figur 4.10 eksemplificerer, hvorledes mange landbrugsfamilier trods landbrugspolitikken har holdt fast ved at have mindre bedrifter.

Figuren viser antallet af forskellige typer landbrugsbedrifter i Danmark fra 1970 til 2009. I 1970 var 35 pct. af alle bedrifter (hvilket svarer til 51.768 bedrifter) på mindre end 10 hektar. I 2009 er andelen faldet til 24 pct. af alle bedrifter (svarende til 10.120 bedrifter). Andelen af mellemstore bedrifter på henholdsvis 10-19 hektar og 20-49 hektar er faldet fra hver at udgøre 30 pct. af bedrifterne i 1970 (svarende til 43.971 og 44.084 bedrifter) til i 2000 at udgøre 18 og 23 pct. af bedrifterne (sva-

rende til 7.556 og 9.522 bedrifter). Selvom der således stadig er en stor andel af mindre bedrifter i dansk landbrug, er der sket en stigning i antallet af store bedrifter på over 100 hektar. Mens de store bedrifter blot udgjorde 1 pct. af bedrifterne i 1970 (1.611 bedrifter), er andelen i 2009 steget til 20 pct. (8.123 bedrifter).

FIGUR 4.10

Antal bedrifter og deres arealmæssige størrelse i Danmark for perioden 1970 til 2009.

Kilde: Statistisk Årbog 2001, 2011.

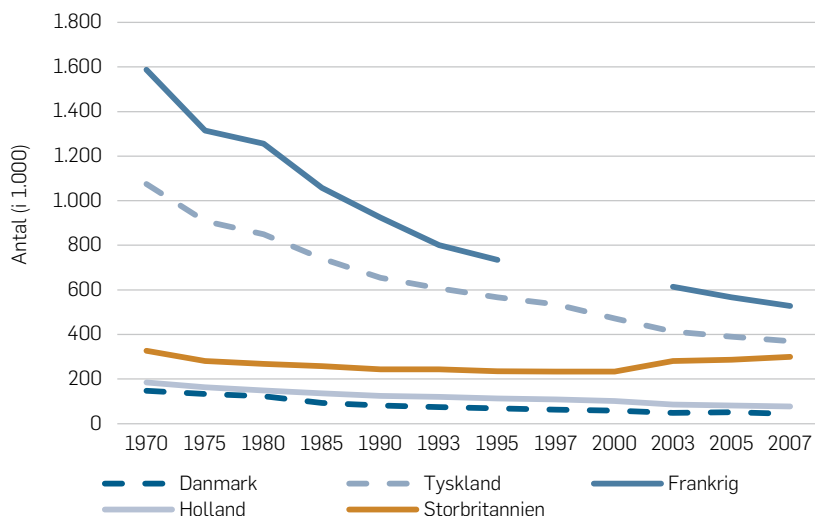
Udviklingen mod færre mere effektive landbrugsbedrifter, gælder ikke kun i Danmark, men i de vestlige lande som helhed. Endvidere er der sket en større homogenisering af de europæiske landbrug som følge af stigende samhandel mellem de europæiske lande (Eurostat, 2007).

Den stigende internationalisering og homogenisering i landbruget på et mere strukturelt niveau kommer blandt andet til udtryk i rapportens kvalitative analyser, som alle peger på, at landmænd i dag føler et tab af indflydelse på arbejdet på bedriften. Udviklingen i Danmark følger således en international tendens. Figur 4.11 viser eksempelvis, at dansk landbrug følger en lignende tendens som Holland, Tyskland og Frankrig, hvor landbruget i 2007 er blevet reduceret med omkring to tredjedele siden 1970. England skiller sig her ud ved kun at være blevet reduceret med 8 pct. fra 1970 til 2007. Landbrugets udvikling i Danmark skal såle-

des ses i et internationalt perspektiv, hvor både økonomiske og sociale forandringer i verden har betydning for de danske landmænd i form af ændringer i udbuddet og efterspørgslen på landbrugsvarer

FIGUR 4.11

Den europæiske udvikling i antallet af landbrugsbedrifter fra 1970 til 2007, særskilt for Danmark, Tyskland, Frankrig, Holland og Storbritannien.

Anm.: Det har ikke været muligt at finde oplysninger om antallet af landbrugsbedrifter i Frankrig for årene 1997 og 2000.
Kilde: Eurostat 2000, 2010.

OPSUMMERING

Konsekvenserne af de fire udviklingstræk i landbruget betyder, at på den ene side en stadig mere specialiseret og effektiv husdyrproduktion, men samtidig rummer udviklingen også negative konsekvenser. For det første betyder ændringen i de traditionelle arbejdsgange og rutiner på bedrifterne, at mange landmænd arbejder nu alene på de højteknologiske bedrifter. Dermed forøges risikoen for, at noget går galt i dyreproduktionen, hvis landmanden kommer i personlige problemer, såsom skilsmisse eller alvorlig sygdom i familien, da dette vil påvirke hans mentale overblik over produktionen.

Landmændene er endvidere under et pres som følge af den stigende internationale konkurrence samt øget statslig og overstatslig indblanding. Økonomiske spekulationer og fejlslagen landbrugspolitik har hertil medvirket til, at mange landmænd i dag har meget store gældsposter, der tvinger dem til at påtage sig nye risici for at komme ud af gælden – eksempelvis ved at øge produktionen yderligere.

Endelig er der en stigende uenighed blandt såvel landmændene internt som i diskussioner mellem landmænd og stat om, hvad der skal regnes for ”sunde” og ”bæredygtige” landbrug. Uenigheden bliver yderligere problematiseret ved, at selve definitionen af, hvad vi skal forstå som et bæredygtigt landbrug, ikke bliver berørt i den politiske debat. Det er med denne definitionskonflikt in mente, at undersøgelsen i de kommende kapitler vil analysere sammenhængen mellem risikofaktorer og dyreværnssager i landbruget

KORTLÆGNING AF DYREVÆRNSSAGER

I dette kapitel påbegyndes rapportens empiriske analyse ved at bestemme udviklingen af dyreværnssager i dansk landbrug. Kapitlet starter med at se nærmere på dyreetikken og lovgivningen på området for derefter, ud fra kriminalregistre fra Danmarks Statistik, at beskrive antallet af sager over en otteårig periode fra 2000 til 2008. Endvidere analyseres den geografiske spredning samt den tidslige udvikling i antallet af dyreværnssager. Undersøgelsen beskæftiger sig primært med overtrædelser af dyreværnsloven ud fra registerinformation om de strafferetlige afgørelser. Beslægtede lovovertrædelser af dyreværnsloven i forbindelse med transport af landbrugsdyr eller mishandling af andre dyr end landbrugsdyr er derfor ikke medtaget.

DYREETIK

Lovgivningen for dyrevelfærd er i Danmark bestemt ud fra dyreværnsloven, som er baseret på nogle dyreetiske grundantagelser, som har rødder tilbage til idéhistoriske strømninger fra både fra det antikke Grækenland og oplysningstænkerne fra det attende århundrede. I det antikke Grækenland kom dyreetikken til udtryk i diskussionen om, hvorvidt retfærdighed kun bør gælde for mennesker, eller om også dyr har ret til en retfærdig behandling. Dermed kom dyreetikken til at hvile på et definitions-spørgsmål om, hvem eller hvad der har ret til retfærdighed. Aristoteles

mente eksempelvis ikke, at dyr har en rationalitet, og derfor har de ikke har krav på retfærdighed. Under oplysningstidens filosofiske diskussioner var dyreetik ikke længere et spørgsmål om, hvem der har ret til retfærdighed, men derimod et spørgsmål om samfundsmæssig dyd. Oplysningstænkerne ønskede at forbedre samfundets moralske dyder og fandt her dyreetikken som et godt udgangspunkt.⁹

De moderne diskussioner om dyreetik har elementer fra begge tankestrømninger. Dyreetik handler i dag om at forbedre samfundets moral ved at sætte fokus på dyrs livskvalitet i form af et fokus på dyrs ret til sundhed og gode livsvilkår (Fraser, 2008, s. 22). Samtidig er definitionsspørgsmålet om, hvilke dyr der har ret til dyrevelfærd også stadig aktuelt. Definitionsspørgsmålet kom eksempelvis til udtryk, da Spanien i 2008 gav menneskeaber rettigheder.¹⁰ Eksemplet fra Spanien viser, at der i de moralske diskussioner er forskel på, hvilke dyr som har krav på dyrevelfærd. Jo tættere dyret anses for at være på mennesket (og derved menes, at dyret har en eller anden form for "rationalitet"), jo flere rettigheder har dyret krav på. Den moderne dyreetik, når det drejer sig om landbrugsdyr, handler om at give dyrene de mest naturlige og optimale betingelser for at kunne stimulere deres adfærd (Sandøe & Christiansen, 2010).

LOVGIVNINGEN

I dette afsnit ser vi nærmere på, hvilken lovgivning der eksisterer på det dyrevelfærdsmæssige område for dernæst at beskrive, hvordan lovgivningen bliver praktiseret via velfærdskontrollen på landbrugsbedrifter med animalsk produktion. Til sidst i afsnittet vil vi fremhæve nogle eksempler fra nyere tids retssager, hvor landmænd er blevet idømt bøder for overtrædelse af dyreværnsloven. Formålet med disse eksempler er at vise va-

9. Eksempelvis kobler den engelske filosof og jurist Jeremy Bentham i "Introduction to Principles of Morals and Legislation" fra 1780 dyreetik sammen med sin utilitaristiske teori om samfundsnytte. Ifølge Bentham kan et samfunds moralske tilstand forstås som summen af handlinger, der fører til mest mulig lykke (Bentham, 1988, s. 137). Denne definition involverer følgelig også handlinger rettet mod dyr, da den måde, samfundet behandler dyrene på anses som målestok for samfundets overordnede moral.

10. Loven var kontroversiel i mere end en forstand, eftersom der ikke lever menneskeaber i den spanske natur. Endvidere har spanske dyreaktivist i årevis kæmpet for at give tyre bedre forhold ved at forbyde tyrefægtning, uden at disse dyr har fået særstatus.

riationen i sagerne og dermed behovet for at skelne mellem forskellige domstyper i de efterfølgende kapitlers empiriske analyse.

Landbrugsdyr er i Danmark beskyttet af dyreværnsloven, som dækker over både vanrøgt og mishandling af dyr. Forskellen på vanrøgt og mishandling er, at førstnævnte dækker over tilfælde, hvor et dyr lider, uden at der (juridisk set) ligger en bevidst handling bag, imens mishandling dækker over de tilfælde, hvor et dyr lider grundet en bevidst handling (Rigsadvokaten, 2008). De fleste sager i landbruget er vanrøgtssager, hvor landmænd er blevet ikendt bøder for ikke at have givet deres dyr en rigtig behandling. Det kan være manglende dyrlægebehandling, forkert ernæring eller manglende adfærdsmæssig stimuli, for eksempel forkerte fysiske, psykiske eller sociale forhold for dyrene – eksempelvis manglende rodemateriale for svin eller for lidt plads i stalden. Imidlertid kan der være tilfælde med sager, hvor den manglende opmærksomhed på dyrenes velfærd af retten vurderes til at være af så grov karakter, at sagen bliver karakteriseret som en dyremishandlingssag.

I dyreværnslovens tre første bestemmelser (§§ 1-3) fastsættes de grundlæggende krav til beskyttelse af dyr i Danmark. Her fastslås det blandt andet, at:

- Dyr skal behandles forsvarligt og beskyttes bedst muligt mod smerte, lidelse, angst, varige mén og væsentlig ulempe.
- Enhver, der holder dyr, skal sørge for, at de behandles omsorgsfuldt, herunder at de huses, fodres, vandes og passes under hensyntagen til deres fysiologiske, adfærdsmæssige og sundhedsmæssige behov i overensstemmelse med anerkendte praktiske og videnskabelige erfaringer.
- Dyrenes behov skal tilgodeses i forbindelse med indretning af de rum og arealer, hvor dyrene holdes.

Analysen af afgørelser i dyreværnssager, som følge af dyreværnsloven, viser, at retssagerne mod personer i produktion af landbrugsdyr i perioden fra 2007-2010 ofte ender med straffe i henhold til følge tre punkter af paragraf 28 af dyreværnsloven: (1) Uforsvarlig behandling af dyr, (2) groft uforsvarlig behandling af dyr og (3) mishandling af dyr. Derudover henvises der i retsudskrifterne til en række bekendtgørelser som eksempelvis bekendtgørelse 707 af 18. juli 2000 om mindstekrav til beskyttelse af landbrugsdyr.

Størstedelen af dyreværnssagerne drejer sig om tilfælde, hvor landmanden i forbindelse med svinebesætninger har undladt at træffe nødvendige foranstaltninger for at forhindre halebid og andre uvaner.

Der er stor forskel på strafudmålingen, alt efter om den tiltalte bliver fundet skyldig efter dyreværnsloven § 28, stk. 1, 2. pkt. (uforsvarlig behandling af dyr) eller 3. pkt. (mishandling af dyr). Hvor førstnævnte straffes med bøde, kan sidstnævnte resultere i fængselsstraf. Begge straf-fagrundlag kan føre til frakendelse af retten til at eje, passe, slagte eller i det hele taget beskæftige sig personligt med dyr.

GRUNDLAG FOR SAGER

Lovovertrædelserne til grund for domme i dyreværnssager kan opdeles i to kategorier. Den første kategori indeholder samtlige lovovertrædelser, som er sket i vanrøgtssager, dvs. (passive) handlinger, hvor dyr lider som følge af manglende pasning, fx manglende føde eller medicin (straffet ved § 28, stk. 1, 2. pkt.) frem for mishandlingssager, der refererer til en aktiv (mis)handling (straffet ved § 28, stk. 1, 3. pkt.). Læsningen af rets-udskrifterne for dyreværnssager i landbruget fra 2009 til 2011 peger på, at langt de fleste af overtrædelserne af dyreværnsloven i dansk landbrug kan karakteriseres som vanrøgt. Det drejer sig især om følgende typer af passive gerninger:

- Begrænsede arbejdsbetingelser fx i form af dårlig belysning eller manglende vedligeholdelse af de materielle omgivelser (belysning, fodermaskiner, vandingsanlæg etc.).
- Frilandsdyr skal være inden for en indhegning, der sikrer, at dyret ikke kan undslippe.
- Manglende håndtering af sygdom i besætningen (herunder kroniske, uhelbredelige lidelser), hvor dyrene ikke menes at have fået den fornødne behandling for deres sygdomme, hvorved dyret udsættes for unødvendig lidelse. For svin er det oftest lyske-navlebrok, halthed, hævelser og sår. Lovgivningen kræver, at syge dyr isoleres fra raske dyr, og dyrlæger skal kontaktes i alvorlige tilfælde.
- Dyrene får ikke tilstrækkeligt med foder. Dyr skal have permanent adgang til frisk vand i tilstrækkelig mængde. Der er flere eksempler på, at der på bedrifter er fundet betydelige mængder af foder, men at det ikke er blevet givet til dyrene. Den manglende pasning og forplejning fra landmandens side kommer endvidere til udtryk ved, at

gylle og døde dyr ikke bliver fjernet fra staldene. Dyr læger vurderer, at sygdom og manglende behandling resulterer i en unødvendig grad af smerte, lidelse, angst, varigt men og væsentlig ulempe.

- Dyrene får ikke tilstrækkelig adfærdsmæssig stimulans. For svin er det rode- og beskæftigelsesmateriale. I stier med op til 18 svin skal der findes to træklodser på gulvet, hvis de skal udgøre både rode- og beskæftigelsesmateriale eller to træklodser ophængt, hvis de alene skal udgøre beskæftigelsesmateriale. Hvis svinene tildeles halm, vil dette både udgøre rode- og beskæftigelsesmaterialet. Mangel på denne form for stimulans kommer ofte til udtryk i form af halebid.¹¹
- Manglende håndtering af døde dyr i staldene, herunder manglende registrering af dødsfald i det Centrale Husdyrbrugsregister (CHR).

Et gennemgående træk i retsudskrifterne er, at langt fra alle landmænd er enige i definitionen af, hvad det vil sige, ”at tilgodese dyrenes behov”. Ser man på nyere tids retssager, er der stadig flere landmænd, som udtrykker uenighed i, hvordan lovgivningen skal udmøntes i praksis.¹² En retssag fra 2009 kan her tjene som eksempel på landbrugets uenighed i myndighedernes fortolkninger af lovgivningen. Sagen drejer sig om en landmand med svinebedrifter fordelt på to ejendomme med i alt ca. 2.200 svin. Retsudskriften fortæller, at dyrlægen ved et uanmeldt kontrolbesøg fandt, at svinene havde materiale at rode med, men at dette materiale ikke kunne karakteriseres som decideret beskæftigelsesmateriale, hvilket på daværende tidspunkt var påkrævet, jf. loven om indendørshold af smågrise, avls- og slagtesvin (lov nr. 104 a 14/2 2000).

Loven er baseret på undersøgelser, som viser, at svin tager skade, hvis de ikke får opfyldt deres fysiologiske, adfærdsmæssige og sundhedsmæssige behov. Den tiltalte landmand læste imidlertid loven på en anden måde, idet han havde en anden forståelse af, hvad der kan karakteriseres som beskæftigelsesmateriale. Landmanden refererer til en anden del af lovgivningen, hvor foderautomater rent faktisk tæller som beskæftigelsesmateriale for svin. Den tiltalte erklærede sig følgelig uenig i

11. Lovgivningen for adfærdsmæssig stimulans til svin har ændret sig i løbet af denne rapports undersøgelsesperiode. Således er det i 2012 et EU-krav, at svin har beskæftigelsesmateriale, mens rodemateriale er et dansk særkrav. For mere information om reglerne for adfærdsmæssig stimulans til svin henvises til Fødevarestyrelsen (2011).

12. Denne stigende uenighed kommer eksempelvis til udtryk i dannelsen af nye landbrugsforeninger med enkeltsager som Bæredygtigt Landbrug, der eksplicit har til formål at bekæmpe statens indblanding i landbruget i forbindelse med vandmiljølovgivningen. Foreningen oplyser i deres programerklæring, at de vil opløse foreningen, så snart deres krav er blevet imødegået.

dyrlægens dom, men blev ved retten fundet skyldig og må betale en bøde på 3.000 kroner.

Eksemplet med retssagen viser, at der blandt retssagerne for lovovertrædelser af dyreværnsloven er sager, hvor det kan diskuteres, hvorvidt der rent faktisk er tale om en egentlig dyreværnssag. I de statistiske analyser af dyreværnssager foretager vi derfor et skel mellem dyreværnsdomme med bødeforlæg på under 5.000 kroner, da disse – med stor sandsynlighed – dækker over sager som ovenstående, hvor landmanden bliver idømt en mindre bøde for at fortolke lovgivningen kreativt, uden at der nødvendigvis er sket vanrøgt eller mishandling af dyrene. Fokus for denne undersøgelse er følgelig på de mere alvorlige dyreværns-sager, hvor vanrøgt eller mishandling af et eller flere dyr har medført alvorlige men eller dødsfald.

VELFÆRDSKONTROL

Velfærdskontrollen af landbrugsdyr i Danmark er under konstant udvikling. Myndighederne søger i stigende omfang at effektivisere kontrollen ved at målrette kontrolbesøgene til særlige risikobesætninger – denne rapport er netop et resultat af en sådan bestræbelse. Strategien bag kontrollen er at hjælpe landmanden til at blive bedre til at overholde lovgivningen. Det sker via redskaber som egenkontrol og obligatorisk sundhedsrådgivning (Fødevarestyrelsen, 2011; 2010). Foruden den danske kontrol foretager EU også en kontrol af dyrevelfærden blandt medlemslandene. I november 2010 gennemførte EU en dyrevelfærdskontrol af danske landmænd, der især fokuserede på hønse- og svinebesætninger samt kontrol af dyr.

Fra 2008 skete der en stigning i antallet af kontrolbesøg til nu at gælde mindst 5 pct. af samtlige bedrifter i Danmark, som har mere end ni landbrugsdyr. Tidligere blev kontrollen udført af embedsdyrlæger ansat i fødevareregionerne under Fødevarestyrelsen. Dyrelægerne benytter her en række parametre til at bestemme de særlige risikobesætninger, de vil kontrollere. Disse parametre dækker områder som besætningsstørrelse, besætningstype, og om landmanden tidligere er blevet dømt. Fra og med 2010 er dyrevelfærdskontrollen (screeningskontrollen) omlagt fra at blive udført af dyrlæger i Fødevarestyrelsen til NaturErhvervstyrelsens kontrollanter udtagen kontrollen af besætninger med slagtekyllinger og fjervildt, som er blevet i Fødevarestyrelsens regi. I 2012 udføres størstedelen af kontrollen af husdyr i landbruget således konkret af teknikere fra

Plantedirektoratet, mens Fødevarestyrelsen stadig har det overordnede ansvar for velfærdskontrollen i besætningerne. Kontrolbesøgene foretages som stikprøvekontroller for på den måde at opbygge en samlet viden om den overordnede dyrevelfærd i landbruget. Foruden fokus på de særlige risikobesætninger har Fødevarestyrelsen valgt fra 2011 at udføre en ”nulpunktsundersøgelse”, hvor i alt 299 svinebesætninger blev udvalgt tilfældigt – uden blik for risikoparametre (Fødevarestyrelsen, 2012).

Selvom kontrollen i besætninger i udgangspunktet er uanmeldte, kan det i nogle tilfælde være svært at træffe den besætningsansvarlige, hvorfor det til tider er nødvendigt at varsle kontrollen med en 48-timers frist. Selvom denne rapport finder, at mange landmænd ikke mener at have en ordentlig kommunikation med kontrollanten, er målsætningen for kontrollen, at landmanden for så vidt muligt bliver inddraget. Kontrollen starter med at kontrollanten præsenterer sig selv og forklarer formålet med kontrollen, herunder det retslige grundlag. Kontrollanten gennemgår dyrevelfærden i besætningen. Velfærdskontrollen af husdyrbesætninger sker i henhold til lovgivningen samt en instruks med detaljerede beskrivelser af, hvordan konkrete situationer skal vurderes. Endvidere er der også udarbejdet en tjekliste for velfærdskontrollen. Både instruks og tjekliste kan hentes på Fødevarestyrelsens hjemmeside, hvormed landmanden kan forbedrede sig på et eventuelt uanmeldt besøg. Når kontrollen er færdig modtager den besætningsansvarlige et kvitteringsbrev som dokumentation for besøget.

Kontrollanten har mulighed for at give landmanden indskærpelser eller påbud, hvis der er fundet eksempler, hvor dyr er udsat for ”ulempe” eller ”uforsvarlig behandling”. Landmanden får her en tidsfrist til at sørge for, at indskærpelserne og påbuddene efterkommes. Hvis landmanden ikke efterkommer indskærpelserne og påbuddene, eller at der er tale om groft uforsvarlige forhold (jf. Dyreværnsloven), bliver landmanden politianmeldt (Fødevarestyrelsen, 2012, s. 55).

Som eksemplet fra retsudskriften med sagen fra 2009 omkring definitionen på korrekte adfærdsmæssig stimulans til svin viser, er det imidlertid ikke altid til at vurdere, om dyrs velfærd er i fare. Fødevarestyrelsen er bekendt med problemet, og der er derfor igangsat et projekt til validering af forskellige observatører (Fødevarestyrelsen, 2012, s. 17). Forskere fra Københavns Universitet har hertil påpeget problemet med subjektive vurderinger i velfærdskontrollen af svinebesætningen (se fx

Bonde m.fl., 2010). Projektet tager udgangspunkt i data indsamlet i forbindelse med nulpunktsundersøgelsen.

Det springende punkt for kommunikationen mellem landmand og velfærdskontrolløren er, at der er uenighed om, hvorvidt et dyr har lidt overlast som følge af landmandens behandling. Imidlertid har der indtil 1990'erne ikke været meget viden om smerter hos dyr. Selvom der således nu er kommet væsentlig mere viden om dyrs smerter (heraf viden om dyrs adfærdsmæssig og fysiologiske reaktion på en forkert behandling) finder vi i undersøgelsen tegn på, at denne viden endnu ikke er kanaliseret ud til landmændene.

EKSEMPLER FRA SAGER

For at få en større forståelse af, hvad der har foranlediget landmænd til at overtræde dyreværnsloven, vil vi i dette afsnit give eksempler på variationen i nyere danske retssager om overtrædelse af dyreværnssager.

En sag fra 2009 handler eksempelvis om en tidligere straffet deltidslandmand, som er kommet i alvorlige økonomiske problemer. Følgende resumé er skrevet på baggrund af retsudskriften.

Deltidslandmand på 43 år med mindre besætning på 20-25 svin, der lejer sig ind på en gård. Personen havde igennem længere tid svært med at betale regninger til tiden, og flere vidner beskriver, at personen ikke passede svinene. Vidner har beskrevet, at der var store mængder gylle og døde dyr i staldene. Kontrol viste, at flere af dyrene ikke var registreret i CHR-registreret. En dyrlæge vurderer, at svinene ikke er blevet passet forsvarligt i en periode på 10-14 dage. Tiltalte har erkendt sig skyldig og er desuden tidligere straffet for lignende sager. Tiltalte blev straffet i henhold til både uforsvarlig behandling og mishandling af dyr (jf. dyreværnsloven § 28, stk. 1, 2. pkt. og 3. pkt.), hvilket udmønter sig i en dom på tre måneders fængsel samt frakendelse af retten til at eje, passe, slagte eller i det hele taget beskæftige sig personligt med dyr. I dag arbejder tiltalte ikke direkte med landbrugsdyr, men arbejder i agrarindustrien ved at køre med mælkepulver.

Deltidslandmanden i eksemplet har antagelig tabt overblikket over produktionen, hvorefter døde dyr og gylle har hobet sig op i stalden. Et tidligt tegn på manglende overblik er den manglende registrering af dyrene

til CHR-registeret. I dette eksempel tyder det på, at det ikke er et problem med omfanget af selve produktionen, men derimod andre risikofaktorer i form af alvorlige økonomiske problemer.

Et andet eksempel, hvor økonomien – tilsyneladende – er en af hovedårsagerne, er en sag fra 2009 omkring afvikling af en besætning af sortbroget dansk malkerace:

Tiltalte var i økonomiske problemer, hvorfor han i 2009 ophører med at levere mælk og sælger dyrene. Tiltalte står tilbage med en del ungdyr, som ikke blev solgt, da de ikke var i en acceptabel stand. Vidner beskriver stalden som dårligt vedligeholdt ved at påpege dårlig belysning samt frostskafer i vandingsanlægget. Et kontrolbesøg finder døde dyr i stalden samt flere konkrete eksempler på manglende pasning i form af manglende rengøring, manglende halm eller anden form for strøelse og store mængder gødning. Til trods for, at kontrollen finder en stor mængde foder, er dyrene ikke blevet fodret tilstrækkeligt. Samtlige dyr var CHR-registreret, men de døde dyr var ikke blevet anmeldt. Tiltalte straffes med bøde.

Her træder omgivelserne i form af manglende vedligeholdelse af stalden også ind som en væsentlig faktor i vanrøgten – foruden det faktum, at landmanden ikke gav dyrene foder, hvilket ligeledes vidner om manglende overblik fra landmandens side. Igen er der også her sket en mangelfuld registrering, idet landmanden har undladt at anmelde de døde dyr i stalden til CHR-registret.

En tredje sag er fra 2010, og drejer sig om en landmand med 25 års erfaring, som kommer i problemer på grund af overbelægning i svinestalden.

Tiltalte har 25 års erfaring og producerer 6.000 svin om året, hvoraf 2.000 er slagtesvin, og de sidste 4.000 svin sælges til opfedning. Tiltalte har i en periode haft overbelægning, fordi slagteriet ikke kunne tage hele hans parti, hvorfor han stod med 180 ekstra svin i sin besætning. En kontrol finder, at dødeligheden i besætningen er på 16 pct. (den normale svinedødelighed anses på at være omkring 2-3 pct.). Endvidere har et stort antal af svinene, der senere kommer til slagtning, halebid og bylder (16 ud af 90). En dyrlæge udtaler, at halebid er en form for kannibalisme og kan være grundet stress, sygdom, overbelægning og race. Grise med halebid skal isoleres og behandles omgående, da de

oplever store smerter (der er nerver i grisens hale). Anklageren krævede, at tiltalte blev frakendt retten til at beskæftige sig personligt med dyr, men dommen er en bøde på 30.000 kroner grundet en række formildende omstændigheder: Tiltalte er ikke blevet straffet før og har igennem lang tid haft løbende kontakt med en dyrlæge.

Her spiller omgivelserne også en væsentlig rolle. Landmanden har her valgt at løbe en risiko og forøge produktionen af svin i form af overbelægning uden at have de nødvendige faciliteter. Eksemplet viser ydermere, at til trods for at landmanden her har 25 års erfaring, var fristelsen alligevel for stor til, at han kunne lade være med at øge produktionen.

OND VILJE?

Af retsudskrifterne får vi det indtryk, at dyreværnssager generelt ikke sker af ond vilje hos landmanden. Blandt andet fremgår det af teksterne, at det er de færreste landmænd, der bliver anklaget for at have skadet deres dyr gennem aktive handlinger eller under definitionen ”dyremishandling”; i retsudskrifterne er vanrøgt det hyppigste grundlag for strafudmålingen.

Retsudskrifterne peger endvidere på, at de fleste landmænd giver udtryk for, at de på et tidspunkt som følge af en periode med et højt stressniveau til sidst tabte overblikket over deres arbejdsgang på bedriften. Selvom det naturligvis er umuligt helt at udelukke, at visse landmænd bevidst skulle håndtere deres dyr dårligt, tager undersøgelsen følgende afsæt i antagelsen om, at dyreværnssager ikke opstår som følge af ondskab, men er et komplekst samspil mellem landmanden og forskellige sociale faktorer såsom økonomiske problemer, problemer i familien eller dårligt arbejdsmiljø (se Sandoe & Christiansen, 2010 for lignende argument).

Efter at have gennemgået de tre eksempler af retssager vil vi nu gå videre til at beskrive udviklingen på baggrund af dataanalysen af registerinformation fra Danmarks Statistiks kriminalregister, som er sammenkørt med definitionen på landmænd, jf. kapitel 2. Til disse analyser benyttes datasæt A for derved at kunne beskrive den tidslige udvikling for populationen af landmænd.

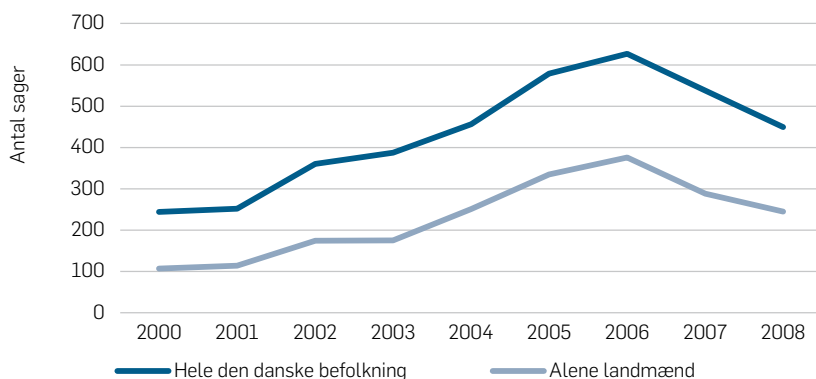
ET SJÆLDENT PROBLEM

Analysen af den historiske udvikling i sager om vanrøgt og mishandling af landbrugsdyr er baseret på data fra Danmarks Statistik, som hvert år registrerer oplysninger fra dyreværnsager i kriminalregisteret. Selvom der er flere love i dansk lovgivning, som involverer dyreetiske spørgsmål, medtager denne undersøgelse alene datamateriale om overtrædelser af dyreværnsloven. Data fra kriminalregisteret giver desværre ikke mulighed for at skelne mellem vanrøgt og mishandling. Det skal bemærkes, at tal-materialet alene omhandler sager, hvor tiltalte er fundet skyldig i perioden fra 2000 til 2008.

Figur 5.1 viser det samlede antal personer dømt for overtrædelse af dyreværnsloven i forhold til antallet af dømte på landsplan og i forhold til personer, der arbejder som selvstændige landmænd. Personer uden for landbruget kan eksempelvis blive dømt for overtrædelse af dyreværnsloven, hvis de enten har vanrøgtet eller mishandlet større husdyr såsom hunde eller katte.

FIGUR 5.1

Udviklingen i antallet af dømte for overtrædelse af dyreværnsloven fra perioden 2000 til 2008 fordelt på befolkningen som helhed og for personer beskæftiget i landbruget og. Antal.

Kilde: Danmarks Statistik (for landsplan) samt datasæt A (for landmænd).

Fra perioden 2001 til 2006 er antallet af dømte støt stigende. Antallet af dømte har sit toppunkt i 2006 med 627 personer på landsplan. Efter

2006 falder antallet af dømte til i 2008 at gælde 449 personer på landsplan, og ligger dermed på niveau med antallet af dømte i 2004, som var på 456 personer. Til trods for at antallet af landbrugsbedrifter er faldende, er der i forhold til niveauet i starten af 2000'erne frem til 2006 sket en stigning i antallet af landmænd dømt for overtrædelse af dyreværnsloven.

To faktorer kan give en umiddelbar forklaring på denne udvikling. For det første sker der en stigning i antallet af bekendtgørelser fra omkring år 2001, og i 2004 ændrede regeringen kontrollen af dyrevelfærd. Kontrollen sker i form af et uvarslet kontrolbesøg, hvor myndighederne undersøger, om reglerne for dyrevelfærd overholdes på de enkelte bedrifter. Ændringen i de uvarslede kontrolbesøg indebar en stigning fra 2 pct. stikprøver til 5 pct. årlige stikprøver. Denne ændring af praksis for kontrol af landbrugsbedrifter har uden tvivl resulteret i registrering af flere overtrædelser af dyreværnsloven, men der er behov for flere analyser, før effekten kan bestemmes. Det ser vi nærmere på i kapitel 8.

For det andet kan en del af forklaringen på den markante stigning i antallet af sager fra omkring år 2001 forklares ved, at der med regeringsskiftet i det år kom et større fokus på dyreværnsloven. Perioden fra 2001 til 2008 er, i en dyrevelfærdsoptik, kendetegnet ved en række nye lov bekendtgørelser og stramninger af dyreværnsloven¹³.

Overordnet set følger andelen af dømte landmænd udviklingen i antallet af dømte i befolkningen som helhed. Det kan tolkes som, at såvel landmænd som den danske befolkning som helhed er påvirkelige over for ydre ændringer såsom ændret praksis med hensyn til kontrol og lovgivning. Ikke desto mindre er det også her nødvendigt at foretage yderligere analyser for med sikkerhed at kunne fastslå, hvorvidt denne ændring i retspraksis er tilstrækkelig for at forklare stigningen i antallet af dømte. Figur 5.1 viser andelen af dyrværnssager for perioden 2001 til 2009, hvor den dømte er beskæftiget i landbruget.

På baggrund af figur 5.1 kan det konkluderes, at landmænd i forhold til den danske befolkning i gennemsnit står for godt halvdelen af alle dyreværnssager. I 2000 udgjorde landmænd 44 pct. af alle dømte. Andelen af dømte landmænd stiger igennem perioden, og når sit højdepunkt i 2006, hvor landmænd udgør 60 pct. af alle, der er dømt for overtrædelse af dyreværnsloven. Andelen af landmænd falder efterfølgende til

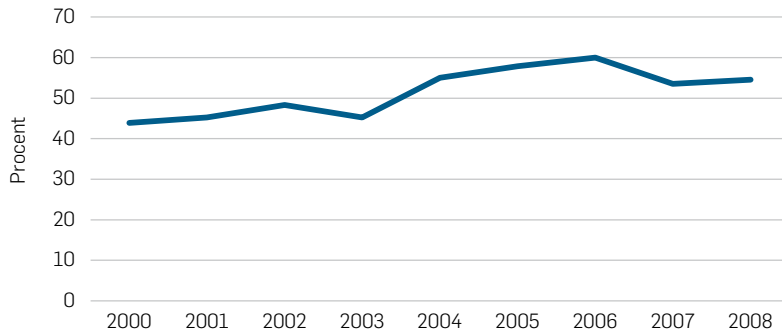
13. Perioden fra 2001 til 2009 er karakteriseret ved en række nye bekendtgørelser og stramninger såsom lov bekendtgørelse nr. 344 af 13. maj 2005, § 22 i lov nr. 538 af 8. juni 2006 og endelig lov nr. 530 af 6. juni 2007

i 2008 at udgøre 55 pct. af alle dømte. Trods faldet i andelen af dømte landmænd i perioden fra 2006 er landbruget alligevel en væsentlig kilde til dyreværnssager. Figur 5.2 viser endvidere, at landmænd – til trods for ændringerne i retspraksis – stadig udgør den samme andel af dømte som før ændringerne i lovgivningen i 2001 og den øgede kontrol i 2007. Imidlertid viser det sig, når vi ser på nærmere på dommene ved dyreværnssager, at der er markante forskelle.

Selvom medierne fra tid til anden rydder forsiderne for at fortælle om en ny makaber sag, er dyreværnssager i landbruget ikke særlig hyppige. For at give et billede af hyppigheden – eller rettere sjældenheden – af dyreværnssager skifter vi nu fokus fra at se på antallet af dømte landmænd i dyreværnssager til i stedet at se på ratioen for antallet af dømte landmænd per 1.000 landmænd. Ved at se på ratioen tages der højde for den relationelle forskel i antallet af selvstændige landmænd i de forskellige år, som vi i kapitel 5 fandt, blev stadig mindre.

FIGUR 5.2

Udviklingen i andelen af dyreværnssager, hvor den dømte er landmand, i perioden 2000 til 2008. Procent.

Kilde: Datasæt A.

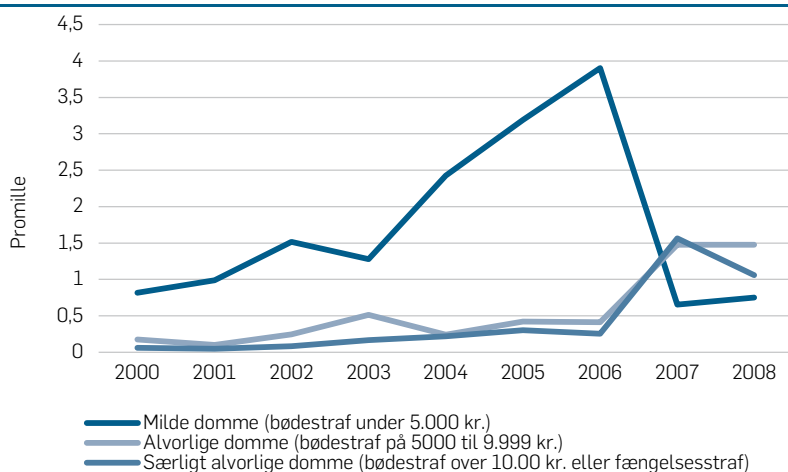
Figur 5.3 viser den tidlige udvikling i rationen per 1.000 landmænd for henholdsvis ”milde sager” med bøder under 5.000 kroner, ”alvorlige sager” defineret ved bøder på 5.000 til 9.000 kroner og endelig ”særlig alvorlige sager”, der involverer alle domme med bøder på over 10.000 kroner samt fængselsstraf. Overordnet set viser figuren, at der ikke er tale om mange dyreværnssager i undersøgelsesperioden. Således angiver

figur 5.3, at i perioden, hvor ratioen er på sit højeste, er det blot omkring fire landmænd ud af hver 1.000 landmænd, som bliver idømt en mild dom for overtrædelse af dyreværnsloven.

Samtidig med det drastiske fald i 2006 i ratioen for milde domme blandt selvstændige landmænd, sker der en stigning i ratioen af landmænd, som får alvorlige og særligt alvorlige domme. Til trods for faldet i antallet af selvstændige i dansk landbrug i perioden er andelen af overtrædelser af dyreværnsloven, som fører til milde domme, stigende indtil 2006, hvorefter antallet af milde domme foretager et radikalt fald til en ratio på omkring 0,6 dømte per 1.000 selvstændige landmænd i 2007. Niveaueet fra 2007 er lavere end niveaueet i periodens start i 2000, der lå på omkring én dømt per 1.000 selvstændige landmænd.

FIGUR 5.3

Antal sager om overtrædelse af dyreværnsloven, fordelt på milde, alvorlige og særligt alvorlige domme per 1.000 selvstændige heltidslandmænd for årene 2000 til 2008. Promille.

Kilde: Datasæt A.

På baggrund af figur 5.3 kan vi konkludere, at der trods nedgangen i antallet af landmænd over en længere periode er sket en stigning i alvorligere sager om vanrøgt af landbrugsdyr blandt selvstændige landmænd. Det tyder på, at forklaringen til stigningen er mere kompleks end blot et spørgsmål om antallet af mulige personer, der kan blive straffet. I næste

afsnit ser vi nærmere på forandringerne i strafudmålingen i dyreværnssager.

STRAFUDMÅLINGEN

Tabel 5.1 viser, hvilke domme landmændene har fået. Tabellen peger på, at der sker et radikalt brud med retspraksis fra 2007, hvor den højeste bøde på over 10.000 kroner i perioden fra 2000 til 2006 i gennemsnit nu udgør 4,0 pct. af dommene. Til sammenligning udgør denne type sager i gennemsnit i perioden fra 2007 og 2008 henholdsvis 41,7 pct. og 30,6 pct. af alle dømte landmænd.

TABEL 5.1

Udviklingen i domsafsigelse for overtrædelse af dyreværnsloven i landbruget fra perioden 2000 til 2008 blandt selvstændige heltidslandmænd. Procent og antal.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Under 5.000 kr.	77,6	86,8	82,2	65,1	84,1	81,5	85,4	17,7	22,9
5.000-9.999 kr.	16,8	8,8	13,2	26,3	8,4	10,7	9,0	39,9	44,9
Over 9.999 kr.	4,7	1,8	2,3	5,1	3,6	6,3	4,5	41,7	30,6
Fængsel	0,9	2,6	2,3	3,4	4,0	1,5	1,1	0,7	1,6
Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal domme	107	114	174	175	251	335	376	288	245

Kilde: Datasæt A.

Den markante ændring i dommene i perioden 2006-2007 kan forklares med en øget politisk debat om transport af dyr, hvorfor der blev indført et nyt bødekatalog som følge af ændringen i juni 2007 af dyreværnsloven som helhed. Selvom ændringerne i bødekataloget således i udgangspunktet var møntet på dyretransport, gælder ændringen også andre områder af dyreværnsloven (Rigsadvokaten, 2008). Ændringen betød, at bøderne for landmænd, som overtrådte dyreværnsloven, blev hævet, og der blev indført klippekortsordning i forbindelse med transport af landbrugsdyr for at straffe personer som gentagne gange overtrådte loven. Endelig skal det bemærkes, at ændringen i lovgivningen alene ser ud til at have ændret retspraksis for bøder og ikke for fængselsstraf, da denne fortsat er meget lav.

Opsummerende kan vi på baggrund af grafen og tabellen over dyreværnssagerne konkludere, at stigningen fra 2001 til 2006 kan forklares ved gradvist øget fokus og kontrol af landmændene, mens faldet fra 2007 til 2008 og ændret domspraksis kan skyldes en omstrukturering af selve lovgivningen på området. Undervejs i undersøgelsen vender vi til-

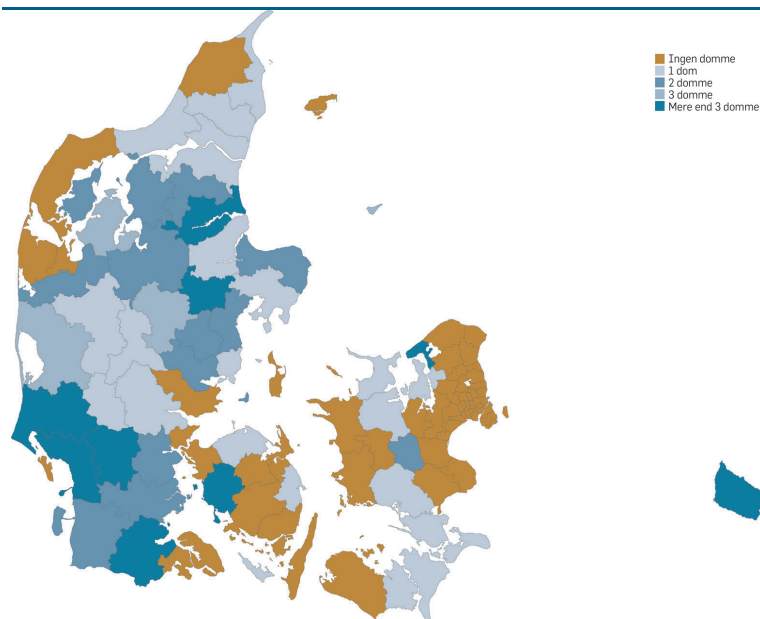
bage til ændringen i retspraksis for håndtering af domsafsigelser i forbindelse med dyreværnsloven.

GEOGRAFISK SPREDNING AF DYREVÆRNSSAGER

Afslutningsvis vil vi i dette kapitel se nærmere på den geografiske spredning af dyreværnssager vist ved hyppigheden af dyreværnssager i de danske kommuner. Eftersom der er sket brud i retspraksis omkring 2006, vil vi alene se på den geografiske spredning for årene 2007 og 2008. Hertil skal nævnes, at ændringerne i kommunefordelingen fra 1. januar 2007 betyder, at kommunekort fra før 2007 ikke er helt sammenlignelige, eftersom ændringen betød, at 271 kommuner blev sammenlagt til 98 kommuner.

FIGUR 5.4

Den geografiske fordeling af milde domme (bøder under 5.000 kr.) i dyreværnssager i perioden 2006 til 2007. Antal.

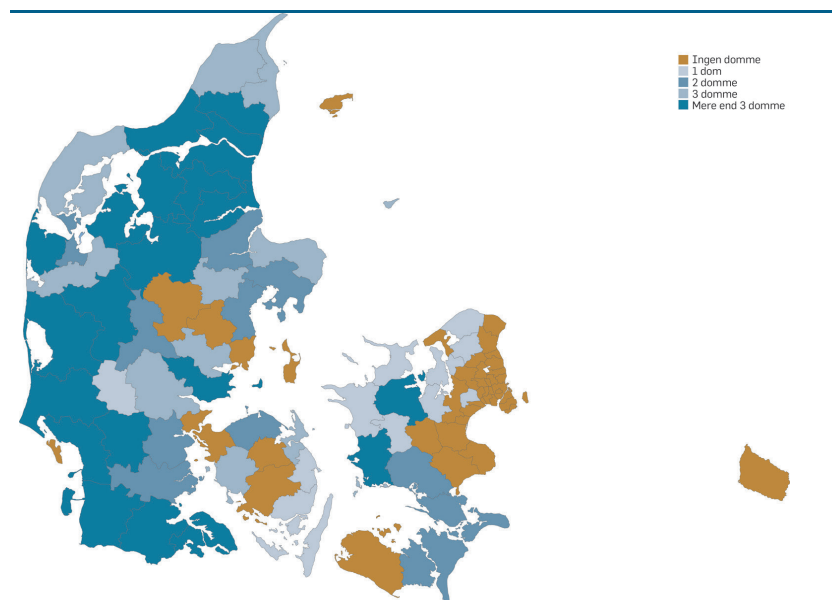

Kilde: Datasæt A.

Det skal understreges, at eftersom hyppigheden i domme i dyreværnssager ikke er særlig høj, skal kortene læses ud fra en sammenligning af de enkelte landsdele i forhold til de forskellige typer domme. For at tage yderligere højde for, at antallet af domme har en tæt sammenhæng med antallet af landmænd, vil vi til sidst i denne geografiske analyse beregne en ratio mellem antallet af domme og antallet af landmænd i de enkelte landsdele.

FIGUR 5.5

Den geografiske fordeling af alvorlige dyreværnssager (bøder på 5.000 til 9.999 kr.) i perioden 2006 til 2007. Antal.

Kilde: Datasæt A.

MILDE TILFÆLDE AF DYREVÆRNSSAGER

I figur 5.4 vises den geografiske spredning i dyreværnssager, som har ført til milde domme, hvor landmanden er blevet tilkendt at skulle betale en eller flere bøder på under 5.000 kroner. Figuren viser, at domme af denne type i perioden fra 2006 til 2008 er mest udbredt i det sydvestlige Jylland i forhold til resten af Danmark. Bornholm har også en relativ høj koncentration af landmænd, der er blevet idømt milde domme. Omvendt

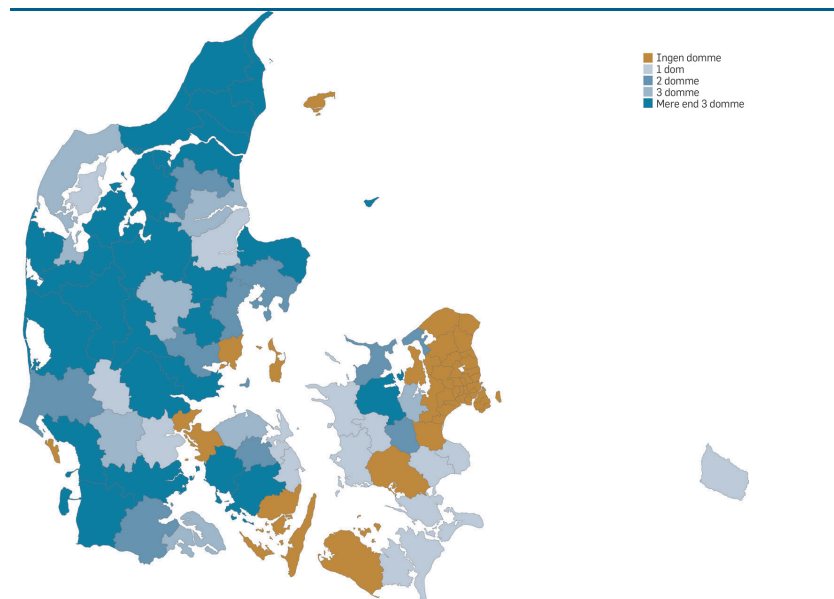
er denne type dom ikke så udbredt i Nordjylland, på Fyn, Sjælland og de sydlige øer.

ALVORLIGERE TILFÆLDE AF DYREVÆRNSSAGER

Det næste kort, figur 5.5, angiver den geografiske spredning af sager, hvor landmanden er blevet idømt en bøde på mellem 5.000 til 9.999 kroner. Her er det ikke kun det sydvestlige Jylland, men hele Jylland som har relativt høje koncentrationer af dømte. Endvidere har dele af Fyn og det vestlige Sjælland samt Falster også høje koncentrationer af dømte.

FIGUR 5.6

Den geografiske fordeling af særlig alvorlige dyreværnssager (bøder på over 10.000 kr. eller fængselsstraf) i perioden 2006 til 2007. Antal.

Kilde: Datasæt A.

SÆRLIGT ALVORLIGE TILFÆLDE AF DYREVÆRNSSAGER

Når vi ser på de særligt alvorlige tilfælde af dyreværnssager, som dækker sager, hvor landmanden er blevet idømt en bøde på over 9.999 kroner eller har fået fængselstraf – hvad der dog er yderst sjældent – er den geografiske spredning nogenlunde det samme, som det var tilfældet ved spredningen af de alvorlige tilfælde. Figur 5.6 viser således, at især det

sydvestlige og nordlige Jylland har meget høje forekomster i form af flere kommuner med mere end tre tilfælde af denne type domme. Dog har Bornholm en smule flere særligt alvorlige sager end alvorlige sager.

Alt i alt kan vi på baggrund af analysen af den geografiske spredning konkludere, at samtlige typer af dyreværnssager er jævnt repræsenteret i Danmark, men at især det sydvestlige og det nordlige Jylland har flere dyreværnssager end resten af landet. Det har højst sandsynlig en sammenhæng med, at det også er i disse områder, at der er flest landmænd. Endvidere viste figur 4.6 (kapitel 4), der angav den regionale animalske produktion i Danmark i 2008, at det også er disse områder, som har den højeste koncentration og produktivitet af animalsk produktion i landet.

TABEL 5.2

Landsdel i forhold til selvstændige landmænd og dyreværnssager. Procent og antal.

Landsdel	Selvstændige landmænd	Alle typer dyreværnssager	Ratio	Alvorlige dyreværnssager	Ratio
Hovedstaden	0,7	0,4	0,6	0	0
Nordsjælland	0,9	0,4	0,4	0	0
Sjælland	14,8	9,5	0,6	5,2	0,4
Fyn	8,1	7,6	0,9	9,4	1,2
De sydlige øer	4,7	2,3	0,5	1,0	0,2
Bornholm	1,4	1,1	0,8	1,0	0,7
Østjylland	19,0	18,3	1,0	21,9	1,2
Vestjylland	16,6	20,9	1,3	21,9	1,3
Nordjylland	17,9	23,6	1,3	26,0	1,4
Sønderjylland	16,1	16,0	1,0	13,5	0,8
Antal	29.313	263	263	96	

Kilde: Datasæt A

I tabel 5.2 ser vi på, om Jylland rent faktisk har flere dyreværnssager end resten af landet, når man tager højde for, at denne landsdel også har flere landmænd. Det gør vi ved for den enkelte landsdel at se på ratioen mellem, hvor mange af landets landmænd der bor i den pågældende landsdel, og hvor mange af det samlede antal domme der kan henføres til den pågældende landsdel. En værdi på 1 betyder så, at antal domme i landsdelen set i forhold til antal domme på landsplan svarer til antal landmænd i landsdelen set i forhold til antal landmænd på landsplan. En værdi under 1 betyder, at antallet af dyreværnssager forekommer mindre hyppigt i den pågældende landsdel set i forhold til landet som helhed. En værdi over 1 betyder, at antallet af dyreværnssager forekommer mere hyppigt.

Tabellen viser, at selv når vi tager højde for antallet af landmænd er Vestjylland og Østjylland overrepræsenteret.

Hvis vi i stedet ser på ratioen for alvorlige dyreværnssager i forhold til landmænd i området er Fyn, Østjylland, Vestjylland og særligt Nordjylland overrepræsenteret. Jylland synes således at være overrepræsenteret i forbindelse med dyreværnssager.

OPSUMMERING

Der bliver stadig færre selvstændige personer i dansk landbrug, men til trods for at antallet af selvstændige næsten er halveret i 2008 i sammenligning med tallet fra 1992, er antallet af dyreværnssager overordnet set steget igennem 2000'erne. Der kan være mange forklaringer på denne stigning, som ikke kun drejer sig om antallet af sager, men også graden, hvorpå sagerne bliver dømt. Det kan dog ikke på baggrund af dette kapitels analyse konkluderes, om det er landmændene, som er blevet mere efterladende med hensyn til dyrevelfærden, eftersom der inden for undersøgelsesperioden er sket en række ændringer i både lovgivningen, retspraksis og udførelsen af kontrolbesøg på bedrifterne.

Analysen af retsudskrifter antyder desuden, at landmændene ikke altid er enige i måden som dyrevelfærdspolitikken praktiseres på. Denne uenighed kan dog begrænses til alene at gælde de milde domme med bøder på under 5.000 kroner, eftersom der næppe er nogen, der vil anfægte, at et dyr har lidt i de sager, der resulterer i bøder på over 5.000 kroner. Analysen af retsudskrifterne viser endvidere, at der synes at være en umiddelbar sammenhæng mellem økonomiske problemer og dyreværnssager. I næste kapitel vil vi gå i dybden med analyse af denne type problemer sammen med en række andre relevante risikofaktorer i landbruget.

EN BESTEMT GRUPPE

I dette kapitel sættes fokus på, hvorvidt dyreværnssager i dansk landbrug især sker for en bestemt type af landmænd. Eksempelvis om det overordnet set er ældre landmænd, der står for størstedelen af de alvorlige forekomster af dyreværnssager. I forbindelse med dette kapitals undersøgelser er det vigtigt at påpege, at vi alene ser på sammenhænge mellem forskellige faktorer i landbruget. Kapitlet giver et øjebliksbillede af, hvad der karakteriserer de dømte landmænd i de forskellige undersøgelsesår i perioden 2000 til 2008. Viden fra kapitlets undersøgelser vil blive anvendt i den kausale forklaringsmodel i kapitel 8.

Forskningsspørgsmålet ligger i forlængelse af traditionen inden for den ruralsociologiske forskning, som fastslår, at landmænd ikke skal forstås som en samlet homogen gruppe (Hillyard, 2007). I stedet kan landbruget bestå af en række af forskellige sociale grupper. Inden for både forskningen og administration (herunder EU) er der tradition for at kategorisere landbruget i grupper, alt efter hvordan arbejdet på bedriften er organiseret i forhold til ”ulønnet” arbejde fra familiemedlemmer (såsom hvorvidt ægtefællen hjælper til), eller om landmanden har ansat arbejdskraft udefra (Eurostat, 2007).

Undervejs i analyserne opdeles landbruget i en række temaer. Det første tema omhandler variable, som beskriver sammenhængen mellem dyreværnssager i landbruget i relation til landmændenes demografi-

ske karakteristika såsom køn, alder, geografisk område, familietype og højest fuldendte uddannelsesniveau. Herefter analyseres et ny tema, der beskriver landbrugskarakteristika, hvilket blandt andet involverer analyser af, om der er sammenhæng mellem dyreværnssager i forhold til typen af animalsk produktion samt variable, der måler arbejdets organisering på bedriften. Det sidste tema drejer sig om risikofaktorer, som omfatter problemer i familien, psykiske problemer og diverse typer af økonomiske problemer.

ANALYSESTRATEGI

Der er som nævnt i dette kapitel ingen kausale antagelser, da vi i stedet er interesseret i at se på sammenhænge mellem de forskellige faktorer i landbruget og sammenligne udviklingen af disse sammenhænge over tid. Analysen starter med bivariate analyser i form af krydstabeller og går herefter over til en multivariat analyse, hvor der benyttes binære logiske regressionsmodeller. De bivariate analyser er inddelt i tre temaer: demografiske karakteristika, landbrugskarakteristika og personlige risikofaktorer. De multivariate statistiske analyser muliggør, at vi kan testes for flere variable fra de tre temaer i den samme model for på den måde at kontrollere for eventuelle spuriøse sammenhænge.

For at teste betydningen af demografiske karakteristika, landbrugskarakteristika og personlige risikofaktorer for dyreværnssager anvendes både datasæt A og B. Mens datasæt A kan give overblik over udviklingen af dyreværnssager over en længere periode fra 2000 til 2008, giver datasæt B mulighed for at se på mere specifikke lokale forhold i landbruget i 2007. Det skyldes, at datasæt A er baseret på generel erhvervs- og kriminalstatistik, hvor datasæt B er baseret på landbrugstællingen, som også inkluderer survey. Valget af variable i analyser af de tre hovedkarakteristika er baseret på tidligere forskning om forskelle mellem grupperinger af landmænd.

Endelig skal det nævnes, at der er visse statistiske udfordringer i at analysere forekomster af dyreværnssager i landbruget, da disse (heldigvis) er relativt sjældne. Det lave antal dyreværnssager sætter begrænsninger for antallet af forklarende variable i de statistiske modeller. Endvidere skal det bemærkes, at selvom flere af de bivariate analyser bliver præsenteret

teret grafisk, er der efterfølgende foretaget non-parametriske test for at sikre den statistiske validitet af de empiriske fund.

RESULTATER

DEMOGRAFISK KARAKTERISTIKA

Viden om sammenhænge mellem dyreværnssager og demografiske karakteristika kan bidrage til at formulere en meget generel beskrivelse af dømte landmænd, eftersom vi her ser på de mest overordnede karakteristika. I relation til denne undersøgelse har studier om risikoadfærd i landbruget fundet, at der er tydelige adfærdsforskelle i risiko- og stresshåndtering blandt landmænd alt efter deres sociale baggrund (Willock m.fl., 1999).

ALDER

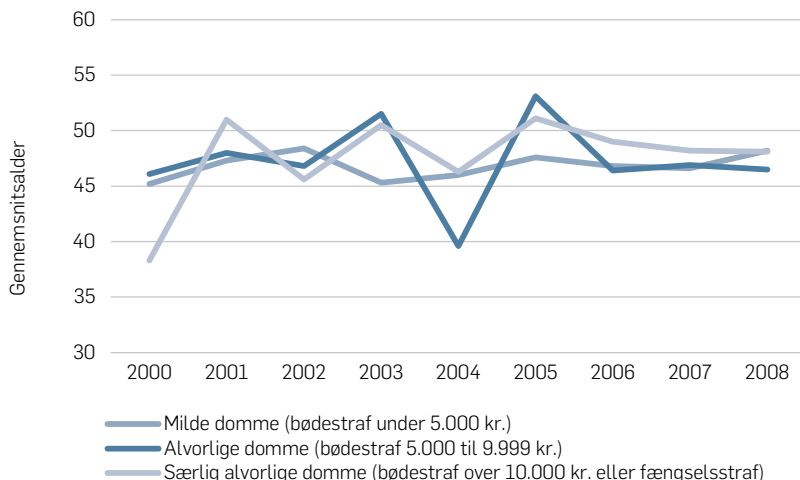
Alder er medtaget, fordi tidligere studier af landbrug i kriser har vist, at yngre landmænd er langt mere risikovillige end ældre landmænd (Christiansen, 1982). Samme pointe går igen i kriminologisk forskning, der ligeledes peger på, at yngre landmænd er langt mere risikovillige end ældre landmænd (Carrington & Scott, 2008). I forlængelse af denne forskning kan det antages, at yngre landmænd, grundet deres høje risikovillighed, i stressfyldte perioder har tendens til at tabe overblikket over dyrevelfærd på bedriften.

Figur 6.1 viser gennemsnitsalder for dømte landmænd over perioden fra 2000 til 2009. Som det fremgår af figuren, er der temmelig store udsving i gennemsnitsalderen blandt de dømte landmænd. Gennemsnitsalderen for de milde domme på under 5.000 kroner er i forhold til de to andre domstyper den mest stabile. I 2000 er gennemsnitsalderen på 45,2 år, og i 2008 er denne steget med tre år. En t-test viser, at denne forskel er statistisk signifikant. Særligt fluktuerer gennemsnitsalderen for landmænd, der er blevet ikendt bøder på mellem 5.000 til 9.999 kroner – de såkaldte alvorlige domme – eftersom den i 2004 foretager et dyk fra en gennemsnitsalder på omkring 48 år til en gennemsnitsalder på blot 39,6 år. Omvendt forholder det sig med de særligt alvorlige domme, hvor der sker en stigning i gennemsnitsalderen fra 38,3 år i 2000 til en gennemsnitsalder på 48,1 år i 2008. Der er for få observationer af de sær-

ligt alvorlige domme i 2000 til, at vi kan foretage en statistisk test for, om denne forskel er statistisk signifikant.

FIGUR 6.1

Gennemsnitsalder blandt selvstændige landmænd dømt i dyreværnsager i perioden fra 2000 til 2008 opdelt efter domstype.

Anm.: Sammenhænge mellem alder og overtrædelse af dyreværnsloven er højsignifikante for samtlige undersøgelsesår.
Kilde: Datasæt A.

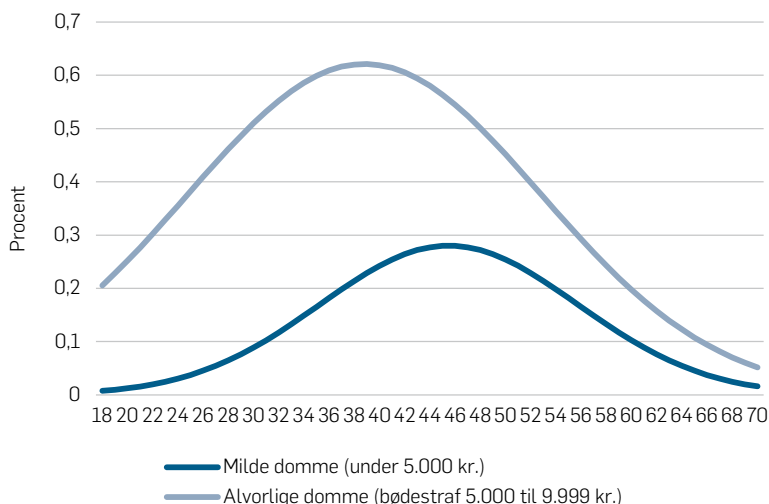
For at komme nærmere en forståelse af betydningen af alder indsætter vi alder og alder i anden potens i en binær logitmodel.¹⁴

Figur 6.2 viser, at landmænd som bliver dømt i alvorlige dyreværnsager er yngre end landmænd som i det hele taget bliver dømt. Toppunktet for grafen, der viser risikoen for at blive dømt i mildere dyreværnsager er på 46 år, mens toppunktet for de mere alvorlige tilfælde ligger en smule lavere på 39 år. På baggrund af figuren fremgår det, at milde dyreværnsager oftest sker for midaldrende landmænd, mens de mere alvorlige sager sker for de lidt yngre landmænd.

14. Det skal hertil tilføjes, at vi også har forsøgt at inkludere flere polynomier, men at de alle har vist sig at være insignifikante.

FIGUR 6.2

Sandsynlighed for overtrædelse af dyreværnsloven i forhold til landmandens alder. Procent.

Anm.: Alder og alder i anden potens er for begge modeller signifikante, hvor $p < 0,05$.

Kilde: Datasæt B.

KØN

Køn er medtaget, da tidligere studier har fremhævet, at landmandserhvervet er præget af en særlig maskulinitet, som ikke blot præger den måde arbejdet på bedriften udføres på, men også hvordan andre uden for landmandserhvervet ser på landbruget (Anneberg, 2009; Little & Jones, 2000; Oldrup, 1999). Spørgsmålet er, om denne maskulinitet har betydning for hyppigheden i dyreværnssager.

Tabel 6.1, som viser andelen af kvinder i landbruget og andelen af kvinder dømt i dyreværnssager, peger på, at kvinder er underrepræsenteret i alle domsgrupper. Kvinder udgør i gennemsnit for årene 2000 til 2008 under 5 pct. af samtlige dømte til trods for, at kvinder i gennemsnit udgør omkring 12 pct. af populationen af landmænd. En χ^2 -test viser også, at kvinderne har statistisk mindre tendens til at blive dømt end deres mandlige arbejdsfæller.

TABEL 6.1

Dømte kvinder i dyreværnssager i dansk landbrug fra 2000 til 2008. Særskilt for domstype og år. Procent.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Andel kvinder i landbruget	12,7	12,7	11,5	11,4	11,3	11,2	11,1	11,0	11,5
Andel kvinder – milde domme	1,1	6,1	3,5	3,51	4,27	2,9	2,5	3,9	5,4
Andel kvinder – alvorlige domme	0	0	0	2,2	4,8	5,6	5,9	6,1	3,6
Andel kvinder – særligt alvorlige domme	0	0	0	0	0	0	4,76	0,82	1,3

Anm.: Sammenhængen mellem køn og domme i dyreværnssager er signifikante for alle år, hvor $p < 0,05$.

Kilde: Datasæt A.

Tabel 6.1 viser dog samtidig, at der er sket en svag stigning i antallet af dømte kvinder i landbruget. Mens antallet af kvinder i landbruget har udvist et svagt fald fra omkring 12 pct. i 2000 til 11,5 pct. 2008, er andelen af kvinder, der har modtaget dom for overtrædelse af dyreværnsloven, steget.

UDDANNELSE

For at drive et landbrug i Danmark i dag skal man som minimum have taget en uddannelse på en landbrugsskole, der har uddannelser af forskellige længder fra landbrugsassistentuddannelsen på 2 år til landmand med speciale i enten husdyr eller planter, der varer 3 år og otte måneder.

TABEL 6.2

Dyreværnssager blandt selvstændige landmænd på heltidsbedrifter fordelt på højeste fuldendte uddannelse i 2007, særskilt for domstype. Procent og antal.

	Grundskole	Faglært	Kort videregående uddannelse	Mellemlang og lang videregående uddannelse	I alt
Ingen domme	36,6	26,2	30,7	6,5	100
Milde domme	30,0	35,5	35,0	0	100
Alvorlige domme	23,0	39,0	39,7	0	100
Særligt alvorlig domme	23,0	37,7	39,3	0	100
Antal	7.755	4.779	5.116	1.846	
Procent grundlag	36,4	26,4	30,8	6,4	100

Anm.: Sammenhængen mellem uddannelsesniveau og domme i 2007 er signifikant, hvor $p < 0,05$.

Kilde: Datasæt B.

Sammenføringen af landmændene fra datasæt B med uddannelsesregisteret fremgår af tabel 6.2 og viser, at størstedelen af de selvstændige landmænd på heltidsbedrifter har enten grundskole (36 pct.), faglært uddannelse (32 pct.) eller en kort videregående uddannelse (31 pct.). Kun omkring 6 pct. har en mellemlang eller lang videregående uddannelse. χ^2 -testet for tabel 6.2 viser, at der er nogen statistisk signifikant sammenhæng mellem uddannelse og dyreværnsager. Således synes personer med en mellemlang eller lang uddannelse at have mindre risiko for at blive dømt for overtrædelse af dyreværnsloven.

GEOGRAFISK OMRÅDE

Som opfølgning på de geografiske analyser fra forrige kapitel vil vi her teste, om den tilsyneladende sammenhæng mellem geografisk område og dyreværnsager også er statistisk signifikant. En χ^2 -test viser, at sammenhængen mellem region og dom i en dyreværnsag er signifikant på et 5-procents signifikansniveau.

TABEL 6.3

Dyreværnsager blandt landmænd fordelt på geografisk område i 2007, særskilt for domstype. Procent og antal.

	Milde domme	Alvorlige domme	Særligt alvorlige domme
Hovedstaden og Nordsjælland	0,0	1,8	0,0
Bornholm	4,7	0,0	0,9
Vestjylland	18,6	21,4	23,0
Østjylland	20,9	13,4	23,0
Nordjylland	7,0	26,8	25,7
Sjælland	16,3	11,6	4,4
Fyn	9,3	5,4	8,9
De sydlige øer	2,3	3,6	0,9
Syddanmark	20,9	16,1	13,3
I alt	100	100	100
Antal domme	43	112	113

Anm.: Sammenhængen mellem uddannelsesniveau og domme i 2007 er signifikant ($p < 0,05$).

Kilde: Datasæt A.

Tabel 6.3 viser andelen af dømte landmænd i de forskellige regioner i forhold til typen af bøder, hvor sammenhængen ligeledes er signifikant på et 5-procent-signifikansniveau. Tabellen viser, at Nordjylland har langt den største andel af de alvorlige domme og særligt alvorlige domme, mens Østjylland og Syddanmark har størstedelen af de milde domme.

FAMILIETYPE

Det næste demografiske karakteristika vi tester for, er, hvorvidt der er forskel på risikoen for en dyreværnssag, alt efter om der er tale om enlige landmænd i forhold til landmænd, som lever i en såkaldt kernefamilie. Resultatet af testen fremgår af tabel 6.4, der medtager både heltids- og deltidslandmænd.

TABEL 6.4

Domme i dyreværnssager blandt heltids- og deltidslandmænd i 2007, fordelt efter familietype. Procent og antal.

	Enlig	Samboende ¹	Samlevende ²	I alt	Antal
Ingen domme	26,1	68,8	5,2	100	71.800
Milde domme	23,3	67,4	9,3	100	43
Alvorlige domme	19,6	75,0	5,4	100	112
Særligt alvorlige domme	14,2	83,2	2,7	100	113

Anm.: Sammenhængen mellem uddannelsesniveau og domme i 2007 er signifikant, hvor $p < 0,05$.

1. Samboende refererer til personer, der bor sammen med en partner uden hjemmeboende børn.

2. Samlevende refererer til personer, der bor sammen med en partner med hjemmeboende børn.

Kilde: Datasæt A.

Tabel 6.4 viser, at der er en signifikant sammenhæng mellem familietype og dyreværnssager. Således er landmænd, der er samlevende, hvilket vil sige personer med ægtefælle og børn, den laveste andel af de dømte, mens især samboende landmænd (personer, der bor sammen med en partner) synes overrepræsenteret blandt dømte landmænd i 2007. Landmænd der bor alene udgør den mindste grupper af familietyperne, og har den største tendens til at blive dømt i dyreværnssager.

LANDSBRUGSKARAKTERISTIKA

Der er også medtaget en række variable, som måler arbejdsgangen på bedriften. Disse er medtaget, da studier har vist, at bedrifterne tidligere blev drevet af familien, så arbejder mange landmænd nu størstedelen af tiden alene og må hyre arbejdskraft udefra, når arbejdspresset stiger (Conger & Elder, 2000; Shanin 1971).

Da landmandsarbejde ikke blot kræver ekspertise, men også rutine, kan det tænkes, at landmænd, som må hyre meget arbejdskraft, i højere grad har en risiko for at blive dømt for overtrædelse af dyreværnsloven i forhold til landmænd med bedrifter baseret på familiemedhjælp. Rapporten medtager variable for denne problemstilling.

Desuden er der også medtaget en række mål for, hvad og hvor meget der produceres på bedrifterne. Dette medtages, idet tidligere internationale studier har vist, at der hersker et forskelligt arbejdsmiljø på landbrugsbedrifterne, alt efter hvor meget der produceres (Kauppinen m.fl., 2010). Ud fra sådanne studier kan det antages, at jo flere dyr en landmand har på sin bedrift, desto højere risiko har landmanden for at blive dømt, da arbejdsgangen på bedriften ikke giver rum til at behandle alle dyr med den samme omsorg, når antallet af dyr stiger.

HELTIDS- OG DELTIDSBEDRIFTER

Eftersom kapitel 4 viste, at stadig flere landbrug overgår til deltidsbrug, er skellet mellem heltids- og deltidsbrug et oplagt sted at teste hypotesen om en særlig gruppe af udsatte landmænd. En opgørelse fra Landboforeningernes Landskontor for Driftsøkonomi (2001) viser, at mindre deltidsbrug har en bedre økonomi end større deltidsbedrifter. En del af forklaringen på denne sammenhæng kan være, at mindre deltidsbrug har en mindre risikofyldt produktion. Videre viser undersøgelsen, at heltidsbrugene adskiller sig fra deltidsbrugene ved at have en markant bedre økonomi. Spørgsmålet er, om disse forskelle i bedriftens økonomi i forhold til bedriftstype også påvirker sammenhængen med domme i dyreværns-sager.

Tabel 6.5 viser udviklingen i fordelingen af de tre typer af domme i dyreværnssager. Heltidslandmænd udgør således størstedelen af de dømte i sagerne (omkring 90 pct. af alle sager). Endvidere fremgår det af tabellen, at andelen af dømte, der er deltidslandmænd, over perioden er faldet fra i 2000 at udgøre 16 pct. af samtlige dømte til i 2008 at udgøre 14 pct. Denne udvikling skal ses i relation til, at især antallet af heltidslandmænd er faldet markant. For perioden fra 2000 til 2006 er hovedparten af dyreværnssagerne i landbruget for både heltids- og deltidslandmænd karakteriseret ved domme med bøder på under 5.000 kroner.

Ligesom det var tilfældet for landmænd dømt i mildere sager, er størstedelen af de dømte landmænd med heltidsbrug. Andelen af dømte landmænd med mildere sager er nogenlunde stabil fra 2004 til 2008 med en andel på omkring 10 pct. af populationen af selvstændige landmænd. Opsummerende kan vi konkludere, at landmænd i heltidsbrug klart udgør størstedelen af de dømte i dyreværnssagerne i landbruget.

TABEL 6.5

Dømte landmænd i heltids- eller deltidsbrug fra perioden 2000 til 2008, særskilt for domstype og år. Procent og antal.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Antal dyreværnssager	103	91	142	151	205	286	314	258	207
<i>Heraf milde domme</i>									
Heltid	83,5	79,5	86,3	80,0	90,6	91,3	90,2	92,5	88
Deltid	16,5	20,5	13,6	20,0	9,4	8,7	9,8	7,5	12
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	79	78	117	95	180	241	277	40	43
<i>Heraf alvorlige domme</i>									
Heltid	83,3	87,5	88,9	95,3	80,0	76,9	91,7	86,8	92
Deltid	16,7	12,5	11,1	4,7	20,0	23,1	8,3	13,2	8
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	18	8	18	43	15	26	24	106	93
<i>Heraf særligt alvorlige domme</i>									
Heltid	66,7	100	100	84,6	80,0	89,5	69,2	88,9	83
Deltid	33,3	0	0	15,4	20,0	10,5	30,8	11,1	17
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	6	5	7	13	10	19	13	109	71

Anm.: Sammenhængen mellem bedriftstype og domme er signifikant for alle år, hvor $p < 0,05$.

Kilde: Datasæt A.

ARBEJDETS ORGANISERING

I denne underhypotese testes betydningen af selvstændige med eller uden ansatte. Eksempelvis argumenterer en del af ruralsociologien for, at der er væsensforskellighed mellem landbrugsbedrifter drevet af en landbrugsfamilie i forhold til bedrifter drevet ved hyret lønarbejde (Højrup, 1983; Shanin, 1971). En familiebedrift er karakteriseret ved en bedrift, hvor hele familien bidrager til landbrugsarbejdet. Arbejdsliv og familieliv er med andre ord forenet på familielandbrugsbedriften. For at fastholde denne pointe i de statistiske analyser inkluderes også her personer, der er pensioneret fra arbejdsmarkedet, men som stadig driver et mindre selvstændigt landbrug.

Tabel 6.6 viser, at der er højsignifikant sammenhæng mellem typen af dyreværnsdom og landmandens socioøkonomiske status. Endvidere viser tabellen, at selvstændige landmænd med ansatte har den største andel af alvorlige og særligt alvorlige domme. En mulig forklaring på denne sammenhæng er, at landmænd med ansatte følgerlig også har en større husdyrproduktion og dermed også en øget risiko for dyreværnssager.

TABEL 6.6

Domme i 2007 for selvstændige landmænd, fordelt efter socioøkonomisk status, særskilt for domstype. Procent og antal.

	Ingen ansatte	Ansatte	Pensionister	Deltid	I alt	Antal
Ingen domme	31,3	11,6	15,9	41,2	100	49.568
Milde domme	42,5	42,5	7,5	7,5	100	40
Alvorlige domme	33,0	50,0	3,8	13,2	100	106
Særligt alvorlige domme	27,5	59,6	1,8	11,0	100	109

Anm.: χ^2 -test viser signifikant sammenhæng, hvor $p < 0,000$.

Kilde: Datasæt B.

TYPEN AF ANIMALSK PRODUKTION

Er risikoen for at blive dømt den samme, alt efter om bedriften producerer svin, kvæg eller fjerkræ? Tabel 6.7 viser, at sammenhængen mellem domme og størrelsen på landmandens kvægproduktion i 2007 ikke er signifikant. Til gengæld er der en signifikant sammenhæng mellem dyreværnssager og landmænd, som har kvæg, hvormed landmænd med kvægproduktion har højere sandsynlighed for at blive dømt end landmænd i andre typer af husdyrproduktion.

For svineproducenterne, som fremgår af tabel 6.8, er der derimod tale om en højsignifikant sammenhæng, hvor flere svin betyder øget risiko.

TABEL 6.7

Domme i 2007 blandt landmænd med kvægproduktion¹, fordelt efter størrelse af bestand og domstype. Procent og antal.

	Mindre bestand (1-20 køer)	Mellemstor bestand (21-150 køer)	Stor bestand (over 150 køer)	I alt	Antal
Ingen domme	9,2	37,5	53,3	100	4.750
Milde domme	0,0	36,4	63,6	100	11
Alvorlige domme	7,1	32,1	60,7	100	28
Særligt alvorlige domme	0,0	60,0	40,0	100	5

Anm.: χ^2 -test viser insignifikant sammenhæng, hvor $p = 0,787$.

1. Kvægproduktion tæller her alle typer af avl af tyre- og studekalve, kviekalve, kvier, malkekøer samt ammekøer.

Kilde: Datasæt B.

TABEL 6.8

Domme i 2007 blandt landmænd med svineproduktion¹, fordelt efter størrelse af bestand og domstype. Procent og antal.

	Mindre bestand (1-999 svin)	Mellemstor bestand (1.000- 1.999 svin)	Stor bestand (over 2.000 svin)	I alt	Antal
Ingen domme	31,8	25,1	43,1	100	3.508
Milde domme	16,7	50,0	33,3	100	6
Alvorlige domme	17,7	26,5	55,9	100	34
Særligt alvorlige domme	3,9	21,6	74,5	100	51

Anm.: χ^2 -test viser højsignifikant sammenhæng, hvor $p < 0,000$

1. Svineproduktion tæller her alle type af avl af søer, avlsorner, sopolte, pattesvin samt slagtesvin.

Kilde: Datasæt B.

Endelig tester vi også for fjerkræproduktion. Her er sammenhængen ikke ligeså signifikant, som det var tilfældet for svineproduktionen. Sammenhængen er dog stadig signifikant, men kun på et 10-procent- signifikans-niveau. Hertil skal nævnes, at antallet af fjerkræproducenter i datasæt B er langt lavere, hvilket også har en indvirkning på graden af signifikans for sammenhængen. Grundet det lave antal landmænd med fjerkræproduktion er tabellen for sammenhængen ikke vist.

ANTAL BEDRIFTER

Den sidste variabel, der testes for i forbindelse med landbrugskaraktetika, handler om, hvorvidt det betyder noget, at landmanden har mere end én bedrift? Hvis en landmand har mange bedrifter, kan det antages, at landmanden ikke har samme overblik over produktionen på samtlige bedrifter som en landmand, der alene er tilknyttet en bedrift. Endvidere betyder flere bedrifter, at landmanden må basere sig på ansættelse af arbejdskraft udefra. Det sætter ikke kun krav til lederevne, men også til sprogkundskaber, eftersom stadig flere landarbejdere i dansk landbrug har indvandrerbaggrund (Jensen m.fl., 2007).

Tabel 6.9 viser imidlertid, at der ikke er statistisk signifikant sammenhæng for dom i en dyreværnssag alt efter antallet bedrifter.

TABEL 6.9

Domme i 2007, fordelt efter antal bedrifter og domstype. Procent og antal.

	En bedrift	Mere end én bedrift
Ingen domme	99,3	99,5
Milde domme	0,1	0,0
Alvorlige domme	0,3	0,5
Særligt alvorlige domme	0,3	0,0
I alt	100	100
Antal	23.418	744

Anm.: χ -test viser insignifikant sammenhæng, hvor $p = 0.16$.

Kilde: Datasæt B.

RISIKOFAKTORER

Et problem kommer sjældent alene. I denne sektion analyseres betydning af risikofaktorer i husdyrproduktionen i perioden fra 2000 til 2008. Danske og internationale studier har hertil vist, at økonomiske problemer i driften af familielandbruget vil påvirke familiemedlemmerne negativt og blandt andet lede til psykiske problemer (Conger & Elder, 2000 og for Danmark se Anneberg, 2009; El-Salanti & Mathiesen, 2005). Vi vil således undersøge, om problemerne i familiebedriften også har indvirkning på problemer i husdyrproduktionen.

PROBLEMER I FAMILIEN

Den første risikofaktor omhandler problemer i familien. Fra databeskrivelserne i kapitel 3 ved vi, at selvstændige landmænd i forhold til resten af den danske befolkning har en meget lav skilsmisseprocent. Analysen af sammenhængen mellem skilsmisse og domme for overtrædelse af dyreværnsloven er præsenteret i tabel 6.10, hvor der skelnes mellem to domstyper: (1) alle typer domme og (2) alene domme med en bøde på over 5.000 kroner samt fængselsstraf. Til trods for at andelen af skilte landmænd overordnet set er lille i forhold til landsgennemsnittet, så stiger antallet af skilte landmænd over perioden.

Tabel 6.10 viser imidlertid, at sammenhængen mellem fraskilte og en lovovertrædelse kun er signifikant for undersøgelsesåret 2003.

I tabel 6.11 tester vi om der er øget risiko for en overtrædelse af dyreværnsloven, hvis landmanden det pågældende år har en ægtefælle, som har modtaget hospitalsbehandling i minimum tre dage. Tabellen viser imidlertid, at sygdom hos ægtefælle for alle undersøgelsesår er insignifikant.

TABEL 6.10

Signifikante sammenhænge mellem skilsmisse og domme i dyreværnssager for perioden 2000 til 2008, særskilt for år. Procent og antal.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Andel fraskilte	2,4	2,6	2,7	2,8	3,0	3,1	3,4	3,5	3,8
Antal	1.001	1.021	1.040	962	993	1.024	1.047	1.031	1.105
Pct. heraf dømte	0,1	0,2	0,3	0,8**	0,6	0,6	0,5	0,4	0,6
Pct. heraf idømt alvorlige domme	0,0	0,0	0,1	0,4**	0,0	0,1	0,0	0,3	0,5

Anm.: *p<0,10, **p<0,05; ***p<0,01.

Kilde: Datasæt A.

TABEL 6.11

Signifikante sammenhænge mellem syg ægtefælle og domme i dyreværnssager for perioden 2000 til 2008. Særskilt for år. Procent og antal.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Andel med syg ægtefælle	6,3	6,2	5,8	5,6	5,5	5,4	5,6	5,4	5,2
Antal	2.599	2.461	2.234	1.952	1.844	1.753	1.731	1.587	1.521
Pct. heraf dømte	0,2	0,1	0,4	0,3	0,4	0,8	0,7	1,0	0,3
Pct. heraf idømt alvorlige domme	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,2	0,1	0,8	0,3

Anm.: *p<0,10, **p<0,05; ***p<0,01.

Kilde: Datasæt A.

I tabel 6.12 vil vi ud fra samme inddeling af dømte landmænd analysere, om det har betydning for risikoen for en overtrædelse af dyreværnsloven, hvis landmanden det pågældende år har børn under 30 år, som har modtaget hospitalsbehandling i minimum tre dage.

På baggrund af tabel 6.12 ser der heller ikke umiddelbart ud til at være en generel sammenhæng, hvor sygdom blandt familiens børn påvirker risikoen for, at landmanden overtræder dyreværnsloven. Kun for undersøgelsesårene 2004 og 2005 er der en signifikant sammenhæng mellem at blive dømt og have børn indlagt på hospitalet. Denne sammenhæng er slet ikke signifikant over undersøgelsesperioden, hvis vi alene ser på de mere alvorlige dyreværnsdomme med en bøde på minimum 5.000 kroner.

TABEL 6.12

Signifikante sammenhænge mellem syge børn under 30 år og domme i dyreværnssager for perioden 2000 til 2008. Særskilt for år. Procent og antal.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Andel med syge børn	4,3	4,1	3,8	3,7	3,4	3,3	3,4	3,3	3,1
Antal	1.750	1.606	1.462	1.280	1.129	1.070	1.081	962	888
Pct. heraf dømt	0,3	0,12	0,5	0,6	1**	1,5***	0,6	1,0	0,5
Pct. heraf idømt alvorlige domme	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,0	0,2	0,9	0,3

Anm.: *p<0,10; **p<0,05; ***p<0,01.

Kilde: Datasæt A.

ØKONOMISKE PROBLEMER.

Risikofaktorer vedrørende landmandens økonomiske problemer er opdelt i to delanalyser. Første delanalyse tester sammenhængen mellem dyreværnsdomme og bedriftens årsresultat, mens anden delanalyse tester sammenhængen mellem dyreværnsdomme og landmandens personlige økonomiske situation.

Tabel 6.13 viser resultatet af analyserne af sammenhængen mellem negativt årsresultat på bedriften og dyreværnsdomme for hvert af de 9 undersøgelsesår. Hvor samtlige typer af dyreværnsdomme er signifikante med negativt årsresultat for flere af undersøgelsesårene over perioden, er det alene for undersøgelsesårene 2006 og 2008, at sammenhængen også er signifikant for de mere alvorlige dyreværnsdomme. Her skal det bemærkes, at praksis for dyreværnsloven netop ændres i 2006, hvor med flere personer bliver idømt højere straffe. Sammenhængen mellem omsætning og dom betyder, at negativt årsresultat forøger risikoen for en dyreværnssag.

Det viser sig, at hvis man ikke kun ser på det negative årsresultat, men på årsresultatet generelt, tegner der sig et mere kompliceret billede. I tabel 6.14 har vi kategoriseret landmandens økonomi således, at hvis landmanden har et overskud, bliver han kategoriseret i tre grupper: (1) ”stort positivt årsresultat”, som dækker over de 33 pct. med størst overskud, (2) ”positivt årsresultat”, de 33 pct. med den næststørste omsætning og endelig (3) ”mindre positivt årsresultat”, der dækker de resterende landmænd med positiv omsætning. Derudover har vi opdelt landmænd med gæld i to grupper efter medianen: (4) mindre negativt årsresultat og (5) stort negativt årsresultat.

TABEL 6.13

Sammenhæng mellem årsresultat på bedriften og dom for dyreværnssager for perioden 2000 til 2008. Særskilt for år. Procent og antal.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Andel med negativt årsresultat	13,2	12,4	16,2	16,5	16,1	17,1	15,6	15,6	17,7
Antal	5.406	4.905	6.183	5.710	5.364	5.586	4.858	4.533	5.168
Pct. heraf dømte	0,1 ***	0,0 ***	0,3	0,3	0,2 ***	0,5 **	0,4 ***	0,9	0,8 **
Pct. heraf idømt alvorlige domme	0,1	0,0	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2 *	0,7	0,8 ***

Anm.: *p<0,10, **p<0,05; ***p<0,01.

Kilde: Datasæt A.

Sammenhængen mellem årsresultatet for bedriften og en dom i dyreværnssager som vist i tabel 6.14 er signifikant. Ser man nærmere på tabelens celler, viser det sig, at der ikke tale om en enkel lineær sammenhæng, som det ellers har været tilfældet ved de foregående tabelanalyser i dette kapitel. I stedet har både landmænd med meget store negative årsresultater og landmænd med meget store positive årsresultater i 2007 en signifikant sammenhæng med domme i alvorlige og særligt alvorlige dyreværnssager. Denne sammenhæng kan forklares ved, at når vi ikke kontrollerer for andre forhold, er der en sammenhæng med jo bedre årsregnskab (og følgelig højere produktivitet i den animalske produktion) desto højere risiko er der også for, at landmanden bliver relateret til en dyreværnssag.

TABEL 6.14

Sammenhæng mellem årsresultat på bedriften og dom for dyreværnssager i 2007. Procent og antal.

	Ingen dom	Milde domme	Alvorlige domme	Særligt alvorlige domme
Stort positivt årsresultat	28,13	42,86	40,63	44,12
Positivt årsresultat	27,16	14,29	18,75	23,53
Lille positivt årsresultat	25,90	14,29	17,19	5,88
Mindre negativt årsresultat	4,39	0,00	0,00	1,47
Stort negativt årsresultat	14,42	28,57	23,44	25,00
I alt	100	100	100	100
Antal	49.568	40	106	109

Anm.: χ^2 -test viser signifikant sammenhæng, hvor $p < 0,000$.

Kilde: Datasæt A.

I tabel 6.15 analyseres sammenhængen mellem dyreværnssager og landmænds personlige økonomi. Her er sammenhængen signifikant for alvorlige domme både for årene 2000 og 2002, hvor der ellers hverken er særlig mange dyreværnssager med alvorligere domme (henholdsvis 24 og 31 sager) eller en særlig høj andel landmænd med personlig gæld (henholdsvis 1,9 og 2,4 pct.). For årene 2007 og 2008, hvor både alvorligere domme og den personlige gæld er stigende, er sammenhængen ligeledes høj-signifikant.

TABEL 6.15

Sammenhæng mellem personlig gæld og en dyreværnsdom for perioden 2000 til 2008. Særskilt for år. Procent og antal.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Andel med gæld	1,1	1,2	1,9	2,4	2,1	2,1	1,8	3,0	6,7
Antal	449	476	737	838	684	690	556	868	1.967
Pct. heraf dømte	0,7 **	0,2	1,2 ***	1,0 ***	0,6	2,2 ***	2,8	2,8 ***	1,8 ***
Pct. heraf idømt alvorlige domme	0,5 ***	0,0	0,5 ***	0,5 **	0,2	0,1	0,0	2,5 ***	1,6 ***

Anm.: * p < 0,10, ** p < 0,05; *** p < 0,01.

Kilde: Datasæt A.

TABEL 6.16

Sammenhæng mellem landmænd, som modtager medicinsk behandling for psykiske problemer og dom i en dyreværnsag for perioden 2002 til 2008. Særskilt for år. Procent og antal.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Andel med psykiske problemer	10,4	10,4	10,3	10,2	10,1	10,1	9,8	9,8	9,9
Antal	4.243	4.104	3.945	3.545	3.372	3.291	3.060	2.885	2.888
Pct. heraf dømte	0,1	0,1	0,2 *	0,2 **	0,3 **	0,5 **	0,5 **	0,4 **	0,5
Pct. heraf idømt alvorlige domme	0,0	0,0	0,0	0,0 **	0,1	0,0	0,1	0,4 **	0,4

Anm.: *p<0,10, **p<0,05; *** p<0,01.

Kilde: Datasæt A.

TABEL 6.17

Landmænd, der tidligere i perioden fra 2002 til 2006 har været dømt, blandt dømte i 2007. Procent og antal.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Andel med tidligere domme	0,7	0,7	0,8	1,0	1,2	1,4	1,9	2,5	2,8
Antal	273	288	313	341	405	465	579	741	813
Pct. heraf dømte	2,2***	1,7***	4,2***	1,8***	5,2***	5,0***	5,7***	3,7***	3,9***
Pct. heraf idømt alvorlige domme	0,4***	0,4***	1,6***	0,9***	0,7***	1,3***	1,2***	3,5***	3,4***

Anm.: *p<0,10, **p<0,05; ***p<0,01.

Kilde: Datasæt A

Vi kan på baggrund af analyserne konstatere, at der er flere højsignifikante sammenhænge mellem dyreværnssager og risikofaktorer i forhold til problemer i familien og økonomiske problemer.

PSYKISKE PROBLEMER

Endelig tester vi, om landmænd med psykiske problemer har en højere risiko for at have begået en overtrædelse af dyreværnslovgivningen. Problemet er imidlertid, at den eneste variabel, vi kan benytte for at teste dette, er, om landmanden modtager behandling for sin sygdom. Variablen vil dermed alene bestemme sammenhængen mellem de landmænd, som modtog medicinsk behandling det samme år, som de begik en overtrædelse af dyreværnsloven. Endvidere ved vi fra andre studier, at landmænd ikke går til læge særligt tit (Anneberg, 2009), hvorfor det må antages, at mørketallet for landmænd med psykiske problemer er noget højere. Resultatet af analysen af sammenhængen mellem medicin forbrug for psykiske problemer og dyreværnsdomme ses i tabel 6.16.

Psykiske problemer indgår i signifikant sammenhængene med dyreværnsdomme fra perioden 2002 til 2007, men hvis det alene drejer sig om de mere alvorlige sager, der minimum har resulteret i bøder på 5.000 kroner, er risikofaktoren alene signifikant for årene 2003 og 2007.

I næste afsnit vil vi gå videre til en anden stærk risikofaktor i form af, hvorvidt landmanden tidligere har modtaget en dom for en dyreværnssag.

TIDLIGERE DOMME

Tidligere notater over danske dyreværnssager har fundet indikationer på, at der ofte er tale om gengangere (Fødevarestyrelsen, 2010; 2011). Vi vil derfor teste, om der for alle undersøgelsesårene er en statistisk sammenhæng mellem, hvorvidt landmanden inden for de sidste fem år fra undersøgelsesåret er blevet idømt en dom for at have overtrådt dyreværnsloven. Resultatet fremgår af tabel 6.17, der ydermere viser, at antallet af personer med tidligere domme vokser i trit med de gradvise stramninger i dyreværnsloven over undersøgelsesperioden.

På baggrund af tabel 6.17 kan vi konkludere, at formodningen om en sammenhæng fra tidligere notater fra Fødevarestyrelsen er korrekt, eftersom landmænd, der er blevet dømt inden for de sidste fem år, for samtlige undersøgelsesår har en øget risiko for at blive dømt igen (Føde-

varestyrelsen, 2010; 2011). Stigningen i antallet af personer med dom fra 2007 kan forklares med henvisning til ændringen i retspraksis.

Den bivariate analyse viser, at det tilsyneladende langt fra er alle risikofaktorerne, som er lige relevante i relation til dyreværnssager. Således synes især risikofaktorerne vedrørende problemer i familien at være en relativt svag indikator. Til gengæld er især økonomiske problemer og tidligere domme gode indikatorer.

MULTIVARIATE ANALYSER

For at komme en forklaring på forekomsterne af dyreværnssager blandt selvstændige landmænd nærmere vil vi i dette afsnit anvende to statistiske modeller, som begge er baseret på to afhængige variable og en række forskellige uafhængige variable. Det betyder et skift fra simple bivariate analyser til en multivariat analyse, som udmærker sig ved at muliggøre, at man kan teste for flere typer sammenhænge samtidigt.

Den første models forklarende variabel måler, hvorvidt landmanden i 2007 blev dømt skyldig i overtrædelse af dyreværnsloven uanset bødens størrelse. Her skeles der ikke til, hvilken domstype landmanden fik. Det gøres der til gengæld i model 2, som alene ser på forekomsterne af dyreværnssager, der resulterede i en bøde på minimum 5.000 kroner, hvilket vil sige mere alvorlige dyreværnssager. Modellerne, som begge er binære logistiske modeller, måler, hvor stor en variation af sandsynligheden for at blive dømt i en dyreværnssag der kan forklares ved at inkludere de forskellige uafhængige variable.

Begge modeller medtager de samme forklarende variable, der ligesom i den bivariate analyse er opdelt i de tre hovedgrupper: demografiske træk, landbrugskaraktistika og risikofaktorer. Af demografiske træk medtages køn, alder samt familietype, der er fordelt på tre kategorier: single, samlevende med en partner og samlevende med en partner og børn. Det skal her bemærkes, at der for alle modeller er blevet testet for forskellige lineære funktioner af alder for at tage højde for, at sammenhængen mellem alder og risikoen for en dyreværnssag ændres med tiden. Eksempelvis kan det tænkes, som det var tilfældet ved den bivariate analyse, at risikoen for at blive dømt for overtrædelse af dyreværnsloven stiger med alderen i de unge år for så at stagnere og falde i takt med, at landmanden bliver ældre. Imidlertid viser tidligere modelkørsler, at når der testes for andre baggrundskaraktistika, bliver samtlige estimationer

med alder, opløftet i forskellige potenser, insignifikante. Endvidere skal det bemærkes, at modellerne også i udgangspunktet havde medtaget et mål for uddannelsesniveaue, men da dette var insignifikant for samtlige modeller, er den udeladt i den endelige analyse.

Resultatet af de tre modeller fremgår af tabel 6.18. For at lette fortolkningen af de forklarende variable er logitkoefficienterne omregnet til odds ratio, hvilket er eksponenten af den betingede estimerede logit-værdi. En odds ratio kan tolkes således, at værdier over 1 betyder, at sandsynligheden for en dom i en dyreværnssag forøges, når den forklarende variabel øges, mens negative værdier betyder, at sandsynligheden falder, når den forklarende variabel øges. Endvidere medtager tabellen alene signifikante resultater. Overordnet set forklarer den første model 9,4 pct. af den samlede variation af forekomsten af dyreværnssager i 2007, mens den anden model forklarer 11,2 pct. af variationen for bøder over 5.000 kroner. Ikke desto mindre er det – selv ud fra et signifikansniveau på 10 pct. – langt fra alle forklarende variable, som bidrager statistisk signifikant til at forklare variationen.

Tabel 6.18 viser, at der er en signifikant kønsforskel mellem mænd og kvinder i forhold til både at blive dømt for overtrædelse af dyreværnsloven i det hele taget og for at få en bøde på over 5.000 kroner. Således har de mandlige selvstændige landmænd en markant større risiko for at blive dømt for vanrøgt af landbrugsdyr end deres kvindelige kollegaer. Endvidere fremgår det, at landmænd, der lever sammen med en ægtefælle og har børn, har langt mindre risiko for at blive dømt end landmænd, der lever alene. Denne sammenhæng er dog ikke signifikant, når vi kun ser på de domme, der har resulteret i en højere bøde.

Endelig viser det sig, at svineproducenter har dobbelt så høj risiko for både at blive dømt og for at få en højere bøde end landmænd, der producerer henholdsvis kvæg og fjerkræ.

En nogenlunde lignende sammenhæng gør sig gældende for landmænd, som har stordrift, dvs. en landmand, som har mere end 2.000 svin, 150 køer eller 50.000 fjerkræ på bedriften. Antagelsen om, at hyring af arbejdskraft skulle føre til en øget risiko for at blive dømt har ifølge modellerne ingen signifikant betydning. Ligesom det heller ikke har betydning, om landmanden arbejder 37 timer eller mere på den pågældende bedrift.

Ser vi på risikofaktorerne, har disse forskellig betydning, alt efter om vi ser på samtlige domme eller alene på de mere alvorlige domme.

For samtlige domme betyder de økonomiske risikofaktorer personlig gæld og negativt årsresultat en fordobling af risikoen for at blive dømt, mens kun negativt årsresultat har signifikant betydning for alvorlige domme. Endvidere viser konfidens-intervallet for dette estimat, at den statistiske usikkerhed her er relativt stor, eftersom sammenhængen spænder fra at betyde 1,02 gange større risiko til 3,3 gange større risiko.

TABEL 6.18

Risiko for at blive dømt i alle typer af dyreværnssager og alvorlige dyreværnssager (bøde på mere end 5.000 kroner). Odds ratio. (Kun signifikant odds ratio er vist).

	Alle domstyper		Kun alvorlige domme	
	Odds ratio	Konfidensinterval	Odds ratio	Konfidensinterval
<i>Demografiske træk</i>				
Kvinde	0,109 *	[0,015; 0,786]	0,136 *	[0,019; 0,980]
Alder	-	-	-	-
Personlig indkomst	-	-	-	-
Samlevende	-	-	-	-
Samlevende m. børn	0,588 *	[0,356; 0,970]	-	-
<i>Landbrugskarakteristika</i>				
Kvægproduktion	-	-	-	-
Svineproduktion	2,026 *	[1,124; 3,652]	2,367 *	[1,222; 4,586]
Fjerkræ	-	-	-	-
Arbejder +37 timer på bedrift	-	-	-	-
Andet arbejde uden for bedrift	-	-	-	-
Storproduktion	1,998 **	[1,269; 3,148]	2,300 **	[1,393; 3,800]
Ægtefælle arbejder på bedrift	-	-	-	-
Familiemedhjælp	-	-	-	-
Hyret hjælp	-	-	-	-
Mere end en bedrift	-	-	-	-
Virksomhedsomsætning	-	-	-	-
<i>Risikofaktorer</i>				
Sygt barn	-	-	-	-
Personlig gæld	2,345 *	[1,149; 4,786]	-	-
Negativt årsresultat	1,869 *	[1,092; 3,200]	1,853 *	[1,028; 3,342]
Tidligere straffet	2,853 ***	[1,749; 4,653]	3,052 ***	[1,838; 5,068]
Psyriske problemer	-	-	-	-
<i>Teststatistik</i>				
Antal			13,310	13,310
Pseudo R ²			0,094	0,112

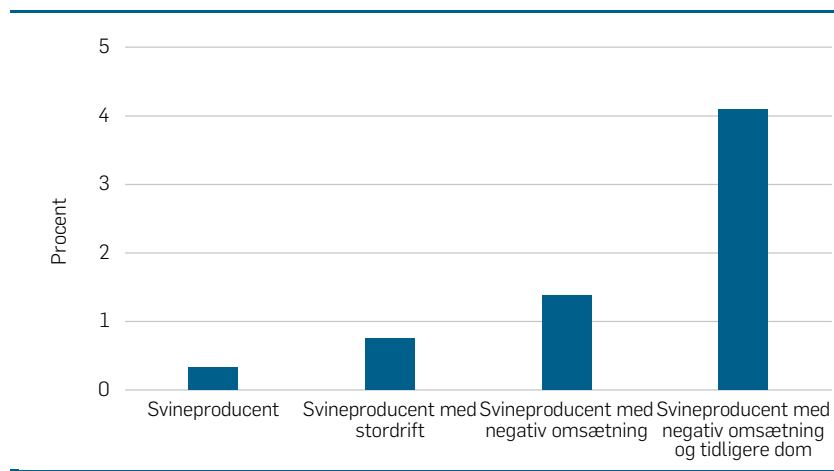
Anm.: *p<0,10, **p<0,05, ***p<0,001.

Den faktor med størst betydning for variation af risikoen for at blive dømt for en overtrædelse viser sig at være, hvorvidt landmanden er blevet dømt for en sådan overtrædelse før. Således har landmænd, som inden for de sidste fem år er blevet straffet, næsten tre gange så stor risiko

for at blive dømt i forhold til landmænd, som ikke er blevet straffet i perioden. Denne sammenhæng gælder både for at blive dømt i det hele taget og for at få mere alvorlige domme. Hertil skal det bemærkes, at vi har forsøgt med modeller, som har medtaget en interaktionseffekt mellem alder og tidligere straf, da det kunne tænkes, at det især var yngre landmænd, som var blevet straffet før, der havde en særlig høj risiko, men denne sammenhæng var ikke signifikant.

FIGUR 6.3

Risikoen for at blive dømt for alvorligere overtrædelser af dyreværnsloven hos fire typer af landmænd. Procent.

Kilde: Datasæt B.

Overordnet set må det imidlertid konstateres, at sandsynligheden for at blive dømt for overtrædelse af dyreværnsloven ikke er særlig høj blandt selvstændige landmænd. På baggrund af estimaterne fra model 2 viser figur 6.3 risikoen for at blive dømt for fire forskellige grupper af landmænd. Udgangspunktet for de forskellige typer af landmænd er, at de alle er svineproducenter, som overordnet set har en risiko på 0,32 pct., hvilket er angivet i den første søjle med titlen “svineproducent”. Hvis landmanden samtidig har stordrift (mere end 5.000 svin på bedriften), stiger risikoen med over det dobbelte og kommer derved op på 0,75 pct., angivet i den næste søjle med titlen “svineproducent med stordrift”. Den tredje landmandsgruppe har foruden en stordrift-svineproduktion også negativt årsresultat, hvormed risikoen for en dyreværnssag stiger til om-

kring det dobbelte med en risiko på 1,37 pct. Det sidste eksempel i den fjerde søjle viser gruppen af landmænd, der er stordriftssvineproducenter med negativ gæld, men samtidig også tidligere har modtaget en dom for overtrædelse af dyreværnsloven. Denne gruppe landmænd har i forhold til den foregående gruppe en over dobbelt så stor risiko, og er derved oppe på 4,1 pct.

Risikoen for at blive dømt i en alvorlig dyreværnssag i dansk landbrug er således ikke videre høj, men figur 6.4 viser, at risikoen hurtigt kan stige, hvis landmanden bliver fanget af for mange risikable beslutninger som eksempelvis at øge produktionen uden at have tilpasset forholdene på bedriften. Selvom risikoen således ikke er særlig høj, viser eksemplerne fra retsudskrifterne ikke desto mindre, at der hvert år forekommer meget alvorlige dyreværnssager med store konsekvenser for såvel landbrugsdyr som for landmænd og deres familier.

OPSUMMERING

På baggrund af analyserne i kapitlet kan vi konkludere, at der er grupper af landmænd, som har større risiko end andre grupper for at blive dømt for overtrædelse af dyreværnsloven. I forhold til de demografiske karakteristika viser analyserne, at landmænd, som bor alene, har en højere risiko for at blive straffet i dyreværnssager. Kvinder har derimod mindre risiko for at blive dømt.

I forhold til landbrugskaraktistika er der en positiv samvariation mellem risikoen for at blive dømt og størrelsen af produktionen, således at større produktion betyder større risiko. Dette gælder især for svineproducenter. Endvidere udgør heltidslandmænd klart den største andel af dømte landmænd. Dette kan muligvis forklares ved, at det også er disse landmænd, som har mulighed for at tage de største risici som eksempelvis at udvide produktionen af landbrugsdyr.

Ser vi på risikofaktorerne kan vi konkludere, at landmænd som tidligere er blevet straffet for overtrædelse af dyreværnsloven har en stor risiko for at blive dømt igen. Denne sammenhæng kan indikere en "livshistoriesammenhæng", hvor tidligere hændelser påvirker sandsynligheden for fremtidige hændelser. Risikoen for at blive dømt igen, når man først én gang har haft en dyreværnssag, kan forklares ved, at udpegningerne til dyrekontrol sker på baggrund af risiko-udpegninger, hvor netop besæt-

ninger, som før har haft problemer, bliver kontrolleret oftere i tiden derefter. Det understreger betydningen af livshistoiresammenhængen som et forhold, der forøger risikoen for at blive straffet igen i kraft af øget kontrol i forhold til andre landmænd.

Vi vil i de følgende analysekapitler anvende andre typer metoder for på forskellig vis at analysere landmændenes forhistorie i relation til landmandens nuværende levestandard. I næste kapitel benytter vi et analysedesign, som dels tager højde for, at der ikke er meget variation i den afhængige variabel, og dels supplerer den kvantitative analysen med kvalitative data for på den måde at undersøge, om landmændene føler sig trykkede af tidligere hændelser. I kapitel 8 fastholder vi ligeledes fokus på livshistorieperspektivet, da vi benytter en tredje type statistisk model til at analysere, om tidligere hændelser over tid har kausal effekt på risikoen for at landmænd bliver dømt.

EN NEGATIV SPIRAL

I dette kapitel vil vi undersøge, hvorledes forskellige problemer i landbruget er relateret til hinanden. Forskningen har peget på at landbrugsbedriften kan forstås som en enhed, hvor både landmand, familien og husdyrenes velbefindende er relateret til hinanden. Eksempelvis har dyrevelfærdsstudier fundet, at relationen mellem landmand og landbrugsdyr ikke kun er bestemt af produktivitetsniveauet på bedriften, men også af landmandens personlige velbefindende (Hemsworth & Coleman, 2010; Lensink, Veissier & Florand, 2001). I situationer, hvor landmanden oplever at blive udsat for hårdt fysisk og psykisk pres, vil dyrene opleve en velfærdsforringelse (Hemsworth, 2003; Hemsworth m.fl., 1993).

Endvidere viser forskningen, at problemer på en landbrugsbedrift ikke kun har negative konsekvenser for den enkelte landmands psykiske helbred, men også at samtlige familiemedlemmer bliver berørt negativt, når det går dårligt på bedriften (Conger & Elder, 1994; Coyne & Downey, 1991; Elder & Conger, 2000; Fraser m.fl., 2005). Forskere har således fundet, at økonomiske problemer kan medføre en negativ spiral af problemer for landbrugsfamilier med øget risiko for skilsmisse (Faccini & Berton, 2012), psykiske problemer (Fraser m.fl., 2005) og arbejdsskader (Rasmussen m.fl., 2003). Andre studier har ligefrem fundet en øget risiko for selvmord blandt landmænd i hårde økonomiske tider (Gunderson m.fl., 1993; Jenkins & Kovess, 2002; Malmberg m.fl., 1997).

I relation til denne forskning om en negativ spiral, der inkluderer både landmanden, hans familie og husdyrbesætning, er vi i dette kapitel interesserede i at analysere, hvorledes dyreværnssager er relateret til andre typer problemer i landbruget.

LANDMÆND UNDER PRES

Industrialiseringen af landbruget har først og fremmest betydet, at der i dag arbejder stadig færre mennesker på stadig færre landbrugsbedrifter, som samtidig bliver stadig mere effektive og specialiserede. Det har sat nye sociale rammer for den animalske produktion, som presser de tilbageblivende landmænd fra flere sider (Hendrikson & James, 2004).

Landmændene kæmper med et pres om at følge med den stigende internationale konkurrence. Selvom de teknologiske fremskridt i produktionen har ført til større og mere effektiv produktion, lider landbruget under, at den øgede effektivitet i landbrugsproduktionen ikke er fulgt op af en tilsvarende øget efterspørgsel på landbrugsvarer (Hansen, 2001). Industrialiseringens effektivitet i produktionen har således medført det paradoks, at den enkelte landmand i dag må arbejde endnu mere for blot at bevare status quo (Thompson, 1998, s. 108).

I forlængelse af industrialiseringen kæmper landmændene også med et andet paradoks. Selvom industrialiseringen har medført, at husdyr i dag har adgang til bedre medicinsk behandling, fodermaskiner og stalde, betyder industrialiseringen med dens øgede produktion også øget risici for at husdyr udsættes for overbelægning, manglende naturlige udfoldelsesmuligheder og stres (Fraser, 2008; Harfeld, 2010; Sandøe & Christiansen, 2010). En forøgelse af produktionen er derfor forbundet med lovmæssige krav i form af maksimum antal dyreenheder per areal samt sikring af dyrenes fysiologiske, adfærdsmæssige og sundhedsmæssige behov, som landmanden også må medtænke. Dermed kræver en forøgelse af produktionen yderligere udgifter til indkøb af staldplads og sikring af dyrenes trivsel.

Når omsætningen begynder at falde, står landmanden overfor et svært valg. Landmanden må vurdere, hvorvidt det er forsvarligt at øge produktionen, eller finde andre løsningsmodeller. Endvidere så vi i kapitel 5, at myndigheder og landmænd tolker ikke altid dyrenes fysiologiske og adfærdsmæssige behov på samme måde. Spørgsmålet i dette kapitel er

om landmanden i meget pressede situationer er i stand til at tage de rette beslutninger – særligt hvis landmanden samtidig kæmper med andre problemer.

ANALYSESTRATEGI

Vores analysestrategi består af to dele. I første del af analysen benytter vi datasæt B, som indeholder information fra landbrugstællingen i 2007, til at opstille en risikomodel, der kortlægger, hvordan dyreværnssager er relateret til forskellige typer af problemer for landmanden. Resultatet af de statistiske analyser er tre risikogrupper af landmænd, som har forskellige risici for at blive dømt i dyreværnssager og andre risikofaktorer såsom økonomiske- eller psykiske problemer. Dernæst vil vi gå i dybden med højrisikogruppen ved at skifte fra at arbejde med statistiske modeller til i stedet at benytte kvalitative metoder. I denne anden del af analysen sætter vi fokus på at forstå, hvorledes landmændene selv beskriver den traumatiske oplevelse af at være involveret i en dyreværnssag. Anneberg har interviewet landmænd, der har været i retten for dyreværnssager. I interviewene fortæller landmændene deres historie om hændelsesforløbet. Omdrejningspunktet for kapitlet er dermed dels at identificere en højrisikogruppe i landbruget samt at sætte fokus på, hvordan landmænd er i stand til at håndtere situationer, hvor de er under massivt økonomisk og psykisk pres. Kombinationen af de to datakilder muliggør, at vi kan foretage en generalisering af problemet med dyreværnssager i industrialiserede landbrug, som samtidig medtager landmænds egne stemmer.

KORTLÆGNING AF RISIKOGRUPPER

Vi starter vores analyse med at benytte en regressionsmodel til at analysere, hvorvidt alle landmænd har de samme risici, herunder risikoen for at blive dømt i en dyreværnssag. Her opstår imidlertid et metodisk problem, eftersom vi i forrige kapitel fandt, at flere af risikofaktorerne har relativt lave frekvenser. Eftersom vi her anvender datasæt B, der er en stikprøve, sætter det en almindelig “simpel” regressionsmodel under pres, da vi dermed kan risikere, at visse risikofaktorer fejlagtigt vil blive estimeret til at være insignifikante grundet for få observationer. Endvidere antager en simpel logistisk regressionsmodel, at landmænd – alt andet lige – har den samme risiko for at blive dømt i en dyreværnssag. For at

løse disse problemer anvender vi en latent regressionsmodel. Herved skifter perspektivet fra at fokusere på den enkelte landmand til i stedet at fokusere på nogle underliggende risikogrupper.

Inspireret af tidligere forskning, der fandt en kobling mellem landmænds økonomiske problemer og landbrugsfamiliens velbefindende, vil vi benytte den latente regressionsmodel til at analysere, hvorvidt dyreværnssager er relateret til andre risikofaktorer i landbruget i form af: personlig gæld, negativt årsresultat, skilsmisse, psykiske problemer samt tidligere at være blevet dømt i en dyreværnssag.

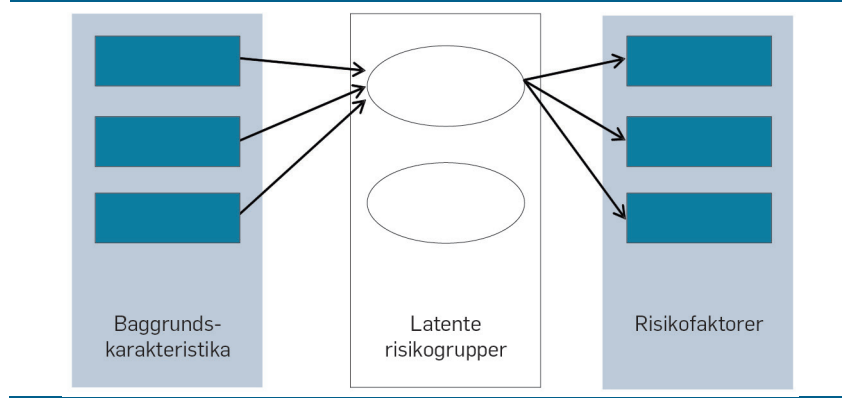
Den latente regressionsmodel er baseret på en statistisk antagelse om, at variationen i disse risikofaktorer kan blive forklaret ved nogle gensidigt udelukkende underliggende grupper. Hver af disse grupper vil have forskellige risici. Eksempelvis kan det tænkes, at én risikogruppe har høj risiko for at blive skilt, men ikke for blive dømt for overtrædelse af dyreværnsloven. For at identificere det rette antal underliggende grupper, som kan forklarer variationen i risikofaktorerne, estimerer vi den statistiske model flere gange, men med et forskelligt antal latente risikogrupper. De forskellige modeller bliver derefter vurderet ud fra det "bayesianske informationskriterium" (BIC). Den model, som har den laveste BIC-værdi, vil ifølge dette statistiske kriterium være den model, der bedst forklarer variationen blandt risikofaktorerne. Dermed kan vi ud fra denne metode – i modsætning til andre typer af skalering som eksempelvis klyngeanalyse – med statistisk sikkerhed fastsætte netop det optimale antal grupper til at beskrive sammenhænge mellem variable som ellers i udgangspunkt var skjulte.

Da vi samtidig er interesseret i at vide, hvad der karakteriserer disse risikogrupper i forhold til landbrugskarakteristika, inkluderer vi variable om dette i modellen som kovariation. Sammenhængen mellem risikofaktorerne, de latente risikogrupper og landbrugskarakteristika er afbilledet i figur 7.1. Informationen om landbrugskarakteristika vil optræde i modellen som samvariation med de latente risikogrupper. Eksempelvis kan det tænkes, at den mest udsatte risikogruppe for dyreværnssager vil have en positiv samvariation med landmænd, der har svinbedrifter, eftersom kapitel 6 netop fandt, at denne gruppe landmænd er den mest hyppige blandt lovovertræderne. Dermed kan vi benytte informationen fra modellens kovariation til at få en større forståelse af, hvad det er for landmænd, som har en særlig høj risiko for dyreværnssa-

ger. Endvidere får vi ud fra risikogrupperne også information om, hvilke andre risikofaktorer der er forbundet med risiko for dyreværnssager.

FIGUR 7.1

Latent regressionsmodel til bestemmelse af risikogrupper af landmænd for dyreværnssag i relation til baggrundskarakteristika samt risiko for at komme i økonomiske vanskeligheder, psykiske problemer eller problemer i familien.

Modellen har desuden den statistiske fordel, at den estimerer de latente risikogrupper og disses kovariation simultant ud fra en såkaldt "et-trins-procedure", hvilket minimerer potentiel estimationsbias (Linzer & Lewis, 2011). Fordelen ved proceduren er, at hvis vi i stedet først havde estimeret de latente risikogrupper og dernæst estimerer gruppernes kovariation, ville det betyde, at modelfejl fra den første estimation bliver overført til estimererne af kovariansen som deraf bliver yderligere fejlagtige.

Vi benytter datasæt B, som består af et repræsentativt udsnit af danske landmænd i husdyrproduktion på 15.006 personer. Endvidere supplerer vi med registerinformation om indkomst, psykisk helbred samt kriminalitet. Tabel 7.1 viser fordelingen for samtlige anvendte variable i den statistiske model. Variable er, jævnfør den teoretiske model vist i figur 7.1, opdelt i to grupper, alt efter om variablene måler landbrugskarakteristika, eller om variablene indgår i konstruktionen af de latente risikogrupper.

For at bestemme risikogrupperne inkluderer vi data om økonomiske problemer, skilsmisse og dom for overtrædelse af dyreværnsloven i 2007, samt om hvorvidt landmanden tidligere er blevet dømt inden for

de sidste fem år (fra 2002 til 2006). Derudover inkluderer vi information om, hvorvidt landmanden modtager medicinsk behandling for psykiske problemer som eksempelvis depression eller behandling for alkoholisme.

TABEL 7.1

Deskriptiv statistik for baggrundskarakteristika og risikofaktorer.

Baggrundskarakteristika		Risikofaktorer	
	Procent		Procent
<i>Køn</i>		<i>Arbejdsgiver</i>	
Mand	91,9	Nej	61,8
Kvinde	8,1	Ja	38,2
Total	100	Total	100
		<i>Dom</i>	
		Nej	98,9
		Mindre bøde	0,2
		Mellem bøde	0,5
		Stor bøde	0,5
		Total	100
<i>Alder</i>		<i>Stordrift</i>	
Gennemsnit	49,6	Nej	50,7
Standardafvigelse	12,6	Ja	49,3
		Total	100
		<i>Tidligere dømt</i>	
		Nej	95,8
		Ja	4,2
		Total	100
<i>Familietype</i>		<i>Kvægproduktion</i>	
Bor alene	13,7	Nej	33,1
Samboende	37,9	Ja	66,9
Samboende med børn	48,3	Total	100
Total	100		
		<i>Psykiatrisk medicin</i>	
		Nej	94,5
		Ja	5,5
		Total	100
<i>Får hjælp af familien</i>		<i>Svineproduktion</i>	
Nej	62,7	Nej	58,2
Ja	37,3	Ja	41,8
Total	100	Total	100
		<i>Personlig gæld</i>	
		Nej	94,6
		Ja	5,4
		Total	100
		<i>Negativt årsresultat</i>	
		Nej	83,6
		Ja	16,4
		Total	100
		<i>Skilt</i>	
		Nej	96,6
		Ja	3,5
		Total	100

Kilde: Datasæt B.

For at måle baggrundskarakteristika inkluderer vi variable, der beskriver produktionen, såsom hvorvidt landmanden producerer svin eller kvæg, har ansatte, samt hvorvidt der er tale om stordrift defineret ved produk-

tioner, som enten har mere end 150 kvæg eller mere end 2.000 svin. Endelig inkluderer vi information om landmandens familie i form af, hvorvidt landmanden er single eller lever sammen med en partner, har hjemmeboende børn samt om familien hjælper til på bedriften.

Efter at have præsenteret den kvantitative del af kapitlets analyse vil vi nu gå videre til at præsentere analysestrategien for den kvalitative del af analysen.

FORSTÅELSE AF LANDMÆND

Andet led i analysen er at analysere landmændenes egne beskrivelser af de hændelsesforløb, som ledte til dyreværnsagen. Som hjælp til at analysere landmandens egen fortælling om vanrøgt er vi inspirerede af antropologen Gay Beckers (1997) teori om ”forstyrrelser”. Ud fra et fokus på ”forstyrrelser” i hverdagens rutiner har Becker udviklet en teori til at forstå, hvorledes risikofaktorer opstår og håndteres. En forstyrrelse kan forstås som en hændelse, der bryder med personens faste rutiner og tanke-mønstre og tvinger vedkommende til handle og tænke i nye baner. Personen vil på baggrund af forstyrrelsen forsøge at opbygge et nyt sammenhængende meningsunivers, som kan forklare hændelsesforløbet.

I forbindelse med vores studie vil vi benytte Beckers forståelse af forstyrrelser som analytisk værktøj til at tematisere de problematikker, landmændene beskriver som afgørende i historierne om deres oplevelser af at være involveret i dyreværnsager. Vi vil her fokusere på landmændenes beskrivelser af hændelsesforløbet før og efter, de blev anklaget for overtrædelse af dyreværnsloven. Inden vi præsenterer landmændenes historier om dyreværnsager, vil vi dog først benytte den statistiske risikomodell til at kortlægge, hvorledes problemer i landbruget er knyttet til hinanden.

RESULTATER

TRE RISIKOGRUPPER AF LANDMÆND

På baggrund af den latente regressionsmodel kan vi bestemme antallet af forskellige risikogrupper i landbruget. Antallet af risikogrupper er bestemt ud fra BIC, hvor vi som nævnt vælger den model med den laveste værdi. En sammenligning af forskellige modelkørsler med forskellige an-

tal risikogrupper viser, at modellen med tre grupper har den laveste BIC-værdi, hvorfor vi vælger at gå videre med denne model.

De tre risikogrupper af landmænd har distinkte karakteristika for at opleve de forskellige typer af risikofaktorer, hvilket fremgår af tabel 7.2. Den første risikogruppe omfatter omkring to tredjedele af landmændene i data og er karakteriseret ved ikke at have særlige høje risici for at opleve problemer i landbruget. Således har ingen landmænd karakteriseret ved denne risikogruppe personlig gæld eller negativt årsresultat på deres bedrift. Endvidere har denne gruppe landmænd kun en 5-procent-risiko for tidligere at have været blevet dømt i en dyreværnssag. Vi kalder denne risikogruppe for ”den gennemsnitlige landmænd”, da denne gruppe ikke har nogen særlige høje risici for hverken at blive dømt i en dyreværnssag i 2007 eller for anden risici.

Den anden risikogruppe består af landmænd, som har en endnu mindre risiko for at blive dømt i en dyreværnssag end den første gruppe (en sandsynlighed på 99,6 pct. for ikke at blive dømt i 2007 sammenlignet med risikogruppen af ”gennemsnitlige landmænd”, der har en sandsynlighed på 98,7 pct.). Landmænd, som bliver beskrevet i denne risikogruppe, har også den laveste risiko for tidligere at have været dømt. Gruppen er dog ikke helt uden risici, eftersom landmænd i denne gruppe i forhold til de gennemsnitlige landmænd har en lidt højere risiko for at have et negativt årsresultat på deres bedrifter. Det er dog alene det negative årsresultat, som volder dem økonomiske problemer, eftersom gruppen ikke har en højere risiko for at have personlig gæld. Dette fund tyder på, at et negativt årsresultat ikke i sig selv nødvendigvis leder til yderligere problemer for landmanden, så længe han eller hun er i stand til at drive bedriften videre. Dog kan der for denne risikogruppe, i forhold til de to andre grupper, spores en højere risiko for at blive skilt, hvilket er i tråd med tidligere landbrugsforskning, som netop har fundet en sammenhæng mellem økonomiske vanskeligheder på bedriften og problemer i ægteskabet. Gruppen med tendenser til negativt årsresultat karakteriserer omkring 27 pct. af landmændene. Vi kalder denne risikogruppe for ”landmænd med mindre produktionsproblemer”.

TABEL 7.2

Responsmønster af risikofaktorer for de tre idealtyper af landmænd i relation til de seks mål for forstyrrelser (risici vist i procent).

	Den gennemsnitlige landmand	Landmanden med mindre produktionsproblemer	Landmanden med flere problemer
<i>Skilt</i>			
Nej	97,8	96,5	97,6
Ja	2,2	3,5	2,4
<i>Personlig gæld</i>			
Nej	100,0	98,1	22,7
Ja	0,0	1,9	77,3
<i>Negativt årsresultat</i>			
Nej	100,0	60,4	0,0
Ja	0,0	39,6	100,0
<i>Psykiatrisk behandling</i>			
Nej	95,7	95,0	92,6
Ja	4,3	5,0	7,4
<i>Dømt i en dyreværns sag</i>			
Nej	98,7	99,63	96,6
Mild dom	0,2	0,01	0,3
Alvorlig dom	0,5	0,20	1,4
Særlig alvorlig dom	0,1	0,01	1,7
<i>Tidligere dømt</i>			
Nej	95,0	94,4	91,2
Ja	5,0	5,6	8,8
Estimeret andele	66,1	27,0	6,9

Anm.: Modellen er estimeret i R ud fra polCA pakken.

Kilde: Datasæt A.

Den sidste risikogruppe, vi finder ud fra analysen af datasæt B, består af en lille gruppe landmænd på omkring 7 pct. At dømme efter risikomodellen befinder disse landmænd sig i en højriskogruppe. Samtlige landmænd fra denne risikogruppe har således tendens til at have negativt årsresultat på bedriften og en 98 procents risiko for at have personlig gæld. Ser vi på dyreværns sager har denne risikogruppe ydermere, i forhold til de gennemsnitlige landmænd, 35 pct. højere risiko for at blive dømt i milde sager og over dobbelt så høj risiko for at blive dømt i alvorlige sager. Allerstørst er risikoen for, at disse landmænd bliver dømt i særligt alvorlige sager, hvor gruppen har en risiko på 1,7 pct. – til sammenligning har de to andre grupper en risiko på henholdsvis 0,1 pct. for de gennemsnitlige landmænd og en risiko på under 0,0 pct. for landmænd med mindre produktionsvanskeligheder. Gruppen har også den største

risiko for at have psykiske problemer samt for tidligere at have modtaget en dom i en dyreværns sag i perioden fra 2001 til 2005. Vi navngiver denne risikogrube for “landmænd med flere alvorlige problemer”.

Efter at have bestemt de tre risikogrupper i landbruget vil vi nu gå videre til at se på kovariationen mellem risikogrupper og baggrundskarakteristika. Estimerne på denne kovariationen vil hjælpe os med at identificere, hvorvidt nogle landmænd vil have en tendens til at tilhøre en bestemt risikogrube. Resultatet af estimationen er vist i tabel 7.3, hvor risikogrube “gennemsnitlige landmænd” er sat som referencegrube.

Regressionsanalysen viser, at landmænd med mindre produktionsvanskeligheder er signifikant ældre end referencegrube, eftersom regressionsestimatet viser en odds ratio på over 1 for alderskoefficienten. Det betyder – alt andet lige – at for hvert år landmanden bliver ældre, er det 1,09 gange mere sandsynligt, at vedkommende befinder sig i risikogrube af landmænd med mindre produktionsproblemer. For denne grube er det desuden næsten tre gange så sandsynligt, at de er kvægproducenter, men grube har en lavere sandsynlighed for at denne produktion sker som stordrift med en høj besætningsstørrelse. Endvidere er det sandsynligt, at grube er samboende (med eller uden børn). Grube er desuden også karakteriseret ved at have en meget høj sandsynlighed for at have et deltidsbrug (næsten 34 gange så stor sandsynlighed som referencegrube), men i modsætning til referencegrube er det ikke sandsynligt, at grube har ansat folk til at hjælpe dem på bedriften. Endelig har grube ikke en tendens til at være samboende, eller til at landmandens familiemedlemmer arbejder fast på bedriften.

Estimationen af kovariationen for modellen viser videre, at det for landmænd med flere problemer er næsten seks gange mere sandsynligt, at de har svineproduktion i forhold til referencegrube. Landmænd med flere problemer har desuden en mindre tendens til både at bo som såkaldt kernefamilie (samboende med børn) og for at bo sammen med en ægtefælle. Til gengæld har disse landmænd en højere sandsynlighed for at have ansatte på deres bedrift.

TABEL 7.3

Signifikante estimater for kovariansen mellem de tre risikogrupper og baggrunds-karakteristika (den gennemsnitlige landmand er sat som referencekategori).

	Landmand med mindre produktionsproblemer	Landmand med flere problemer
	Odds	Odds
Kvinde	6,34 ***	-
Alder	1,09 ***	-
Kvægproduktion	2,74 ***	-
Svineproduktion	-	2,86 ***
Stordrift	0,15 ***	-
Samboende	0,63 ***	-
Samboende m. børn	0,64 ***	0,77 ***
Deltid på bedriften	33,7 ***	0,75 **
Får hjælp fra familien	0,34 ***	-
Arbejdsgiver	0,29 ***	2,0 ***

Anm.: ***p<0.001; **p<0.05; *p<0.10.

Kilde: Datasæt B.

Den kvantitative del af dette kapitels kortlægning af risici i landbruget viser således, at ikke alle landmænd har de samme risici for at komme i økonomiske, familiære og psykiske problemer. Mens størstedelen af landmændene er i stand til at håndtere risici i landbruget, er der en lille gruppe på omkring 7 pct. af landmændene, som har markant højere risici end andre landmænd. Denne risikogruppe er karakteriseret ved især at have svineproduktion med ansatte og bor alene. Desuden finder vi også en mellemgruppe på lidt under en tredjedel af landmændene, som har øget risici for negative årsresultater og skilsmisse. Denne gruppe har dog ikke særlig høj risiko for dyreværnssager. I næste afsnit præsenteres den kvalitative del af analysen.

NARRATIVER

Før vi begynder på selve analysen af de dømte landmænds narrativer, vil vi først give en kort præsentation af de syv interviewede landmænd, som her er blevet anonymiseret, hvilket kan ses i tabel 7.4. Vi vil i analysen benytte tematikker fra landmændenes narrativer som eksempler på, hvorledes landmænd selv beskriver hændelsesforløbet i forbindelse med en dyreværnssag. I tabellen fremgår det, at der både er interviewet landmænd med kvæg (jf. landmand B og D), landmænd med svin (jf. landmand A, C, E og G) samt landmænd med blandet produktion (jf. landmand F). Desuden har vi også både landmænd, der selv kommer fra landbrugsfamilier og landmænd, som er førstegenerationslandmænd.

TABEL 7.4

Præsentation af de fem interviewede landmænd, som alle er dømt for overtrædelsen af dyreværnsloven i forbindelse med husdyrproduktion.

Interviewperson	Beskrivelse af landmænd
Landmand (A)	Ung mand uden familie i landbruget, der arbejder på en lejet svinebedrift. Bor alene, men familien bor i nærheden. I starten studerede han på en landbrugsskole, men droppede studiet for at arbejde fuldtid på bedriften. I begyndelsen havde han ansat hjælp, men arbejder nu alene.
Landmand (B)	Midaldrende mand fra en familie med mælkeproduktion på to bedrifter samt svineproduktion på to lejede bedrifter i en anden by. Han er gift og har et barn. Foruden konen, som hjælper til i mælkeproduktion, har landmanden ansat tre personer.
Landmand (C)	Ældre mand fra en landbrugsfamilie med svineproduktion på tre bedrifter, hvor han har to ansatte. Han er gift og har to børn. Konen arbejder ikke i landbrug.
Landmand (D)	Ældre mand, der tidligere har arbejdet med sin far med malkekvæg. Køerne er senere solgt for i stedet at drive en mindre kvægbesætning på egen hånd uden ansatte. Her købte han syge køer fra lokale landmænd, som han behandlede med henblik på videresalg. I dag er han ansat til at transportere dyr til slagteriet. Landmanden er gift og har en voksen datter. Konen har ikke arbejdet i landbruget.
Landmand (E)	Ældre mand, hvis far arbejdede som bestyrer af en bedrift. Startede sin egen bedrift, da han blev i stand til at købe en svinebedrift, som han to gange har ekspanderet til den dobbelte produktion. Han er gift og har to voksne børn. Konen arbejder ikke i landbruget. Han har ingen ansatte, men sønnen, som har sin egen bedrift, hjælper til i weekender og ferier.
Landmand (F)	Midaldrende landmand, som har overtaget bedriften efter sine forældre. Er gift og har tre børn, men ingen af de andre familiemedlemmer arbejder på bedriften. Han har i stedet to ansatte medhjælpere.
Landmand (G)	Ældre landmand. Har tidligere haft en større landbrugsproduktion bestående af malkekvæg, tre svinebedrifter samt en bedrift med fjerkræ. Han er gift og har en voksen datter, som er flyttet hjemmefra. I dag har han solgt samtlige bedrifter.

Til gengæld har vi ingen landmænd i analysen, der ud fra den klassiske landbrugssociologi kan beskrives som drivende et familielandbrug, hvor hele familien arbejder fuldtid på bedriften, men som de deskriptive analyser af populationen af selvstændige landmænd i Danmark fra kapitel 3 viste, jf. figur 3.1, var det i 2008 blot 6 pct. af landmændene, som havde ægtefæller med fuldtidsbeskæftigelse i landbruget.

Resten af den kvalitative analyse er opdelt i to dele. Først analyserer vi landmændenes narrativer omkring de forstyrrelser, som ifølge dem selv førte til, at de senere hen endte i en retssag om overtrædelse af dyreværnsloven. Dernæst analyserer vi den del af deres narrativer, som henviser til deres respons på disse forstyrrelser.

I tabel 7.5 præsenteres de forstyrrelser og respons, vi har fundet ved at analysere landmændenes fortællinger af hændelsesforløbet. Forstyrrelser dækker over beskrivelse af de problematikker, som ifølge

landmændene rev dem ud af deres daglige rutiner og var medvirkende til, at de blev beskyldt for overtrædelse af dyreværnsloven. Respons dækker over landmændenes forklaring om, hvorledes de håndterede forstyrrelsen samt deres syn på håndteringen i dag.

I tråd med kapitlets kvantitative analyse, viser tabellen, at flere af landmændene kan karakteriseres som at befinde sig i en negativ spiral af problemer som akkumuleres over tid. Selvom der således kan findes en række fællestræk ved landmændenes narrativer om forstyrrelser og respons, er der forskel i den måde, hvorpå tiden spiller en rolle i historierne. Mens nogle landmænds historier handler om en enkelt hændelse (fx landmand E som fortæller om konsekvenserne af et ydmygende kontrolbesøg, der medførte at han mistede lysten til at drive landbrug), fortæller andre landmænd i deres historier om serier af mindre problemer, der er foregået over flere måneder. Det er eksempelvis tilfældet for landmand A, som først havde sat sig økonomiske hårdt for dernæst at få tekniske problemer samt landmand B, som kæmpede med et alvorligt sygt barn. Et tredje eksempel er landmand D, der i sin historie fokuserer på forandringer i måden, hvorpå kontrollen af dyrevelfærden finder sted.

FORSTYRRELSER

Overordnet set fremhæver flere (især de ældre) landmænd, at arbejdsgangen i landbruget har ændret sig i forhold til arbejdsgangen for blot en generation tilbage. Endvidere giver både landmand A og C udtryk for, at de kom i økonomiske problemer som følge af at have udvidet produktionen, hvilket ledte til en lang række af problemer såsom problemer med bedriftens tekniske installationer og faldende priser på landbrugsproduktioner. Landmand C forklarer, at selvom han arbejdede mellem ti til tolv timer om dagen, blev hans situation på bedriften gradvist mere og mere desperat.

Det høje produktionsniveau på bedrifterne betyder, at de færreste af landmænd kan vedligeholde deres bedrift uden hjælp udefra. Højteknologi er i dag en så integreret del af bedriften, at landmanden er afhængig af specialister, når der opstår tekniske problemer. I modsætning til tidligere afhænger landbruget således ikke kun af, om landmandens hænder er skuret rigtigt på. Den store afhængighed af udefrakommende eksperter kan skabe frustration og stress, som det var tilfældet hos landmand C, der forgæves ventede på hjælp til sit it-baserede foder-system:

TABEL 7.5

Præsentation af forstyrrelse og respons i syv dømte landmænds narrativer.

Interview-person	Forstyrrelse	Respons
A	Kom i økonomiske problemer, da renterne på hans lån steg. Samtidig fik A problemer med de tekniske installationer i den ene svinestald. Da A hverken havde penge til at reparere eller ansætte hjælp, efterlod han svinene i stalden. Dyrslægen opdagede svinene på sit månedlige besøg og tilkaldte politiet.	Spurgte en ven om hjælp en enkelt gang, men ønskede ikke at spørge igen, da A mente, at han selv burde kunne klare problemerne.
B	Ekspanderede sin produktion til også at involvere svineproduktion på en anden gård. I én af svinestaldene fandt dyrlægerne, at der var for mange svin, og da ventilationen satte ud af drift, begyndte svinene at dø. Samtidig var hans nyfødte barn blevet alvorligt sygt. En forbipasserende opdagede problemerne i stalden og tilkaldte politiet.	Fortryder i dag, at han ikke tilkaldte dyrlægen. B forklarer, at han ikke ønskede at spørge sine ansatte om hjælp, da han skammede sig over det.
C	Ekspanderede sin svinebesætning, hvilket satte ham under økonomisk pres. Efterfølgende fik han problemer med softwaren til en af sine fodermaskiner. Da softwarevirksomheden ikke ville udbedre fejlen uden betaling, forlod han bedriften med familien i en hel weekend. Politiet mødte op på bedriften, mens han var væk og fandt døde svin.	De økonomiske vanskeligheder var del af en større bølge af problemer. Han har efterfølgende gået til en psykolog, som har fået ham til at indse, at han har været under et for stort pres.
D	Er tidligere blevet dømt for vanrøgt, da en forbipasserende tilkaldte politiet. Har sidenhen følt sig forulempet gentagende gange af kontrol fra myndighederne.	Føler at tiderne har ændret sig for dyrevelfærden på en måde, hvor han ikke længere kan følge med. Han mener, at dyrevelfærd i dag er styret af personer uden praktisk viden om landbruget.
E	Ved en kontrol fandt dyrlægen skuldersår, hvilket resulterede i en bøde på 10.000 kroner. Han beskriver mødet med dyrlægen som ydmygende, og at det fik ham til at føle, at han var ude af stand til at passe sine svin. E mener, at kontrollørerne mangler praktisk erfaring.	E ser sin situation som håbløs, da han ikke tror, han vil kunne sætte sin bedrift til at efterleve lovgivningens krav. E udtaler, at han hellere vil passe sine børnebørn end at følge myndighedernes krav.
F	En kontrol på slagteriet fandt, at ti svin fra F havde flere tatoveringer, hvilket myndighederne tolkede som påføring af unødvendig lidelse. F valgte at gå i retten med sagen, som han vandt grundet manglende lovgivning på området. F giver udtryk for at perioden op til retssagen var hård grundet de mange beskyldninger.	F blev rådet til ikke at føre en retssag, men "bare" betale bøden for at slippe for yderligere besvær. Endte med at vinde sagen.
G	Har haft flere sager med myndighederne siden midten af 1990'erne. G er bl.a. blevet politianmeldt og kommet i medierne for en mulig dyreværnssag, uden at han blev dømt. Den dårlige medieomtale var medvirkende til, at banken ikke ville give ham yderligere lån.	G føler, at hans familie bliver isoleret af lokalområdet. Endvidere går det ham på, at han ikke ved, hvem der anmeldte ham til politiet.

Det var computerdelen, som ikke gjorde, hvad den skulle. Havde det været mekanisk, så kunne vi have limet det sammen. Vi brugte ufattelig meget tid på det. [...] Firmaet, som skulle hjælpe, havde ikke tid til at hjælpe med det. Det fik mig til at gå i spåner, det tippede læsset (landmand C).

Det er dog ikke kun problematikker såsom den dårlige økonomiske situation i landbruget eller pludselig opstående tekniske problemer, der volder landmændene problemer. Landmand B fortæller i sin historie, at familiens nyfødte barn var truet af en livsfarlig sygdom, som gjorde, at landmanden prioriterede al sin tid hos familien i stedet for at se til sin svineproduktion.

Endelig er udviklingen i myndighedernes kontrol er nævnt i fire af interviewene. Landmand C beskriver, hvordan han blev stadig mere stresset over årene grundet en serie af ulykker omkring ham og hans familie. Han fokuserer især på de stigende antal kontrolbesøg som hovedkilden til hans frustrationer. Disse kontrolbesøg fremstod yderligere forstyrrende, eftersom han samtidig ikke følte sig i stand til at forstå den bagvedliggende logik for de mange besøg:

Det er min virkelige frustration. Den måde der køres mod landbruget i dag. Det kan jeg ikke [...]det er bare meningsløst. Nu har myndighederne langt om længe fundet ud af at se på, hvor stort et behov der er for medicin [til dyrene]. Gå dog ind og sæt fokus på de (risiko)bedrifter. [...] Altså om man har hængt trækloster op eller ej [...] eller 5 eller 8 procents halebid [...] jeg forstår ikke hvorfor, alle skal tonses igennem kontrol af de samme regler (landmand C).

Manglen på at kunne forstå den bagvedliggende logik for kontrolbesøgene fremhæves af især landmand E, F og G som væsentlige årsager til, at de alligevel følte sig stressede. Landmand E uddyber, hvordan han følte sig ydmyget, når kontrolløren fandt problemer med alvorlige skuldarsår blandt hans svin:

Det var hendes måde at tiltale mig på. [...] Jeg har passet grise i 40 år, og så var det ligesom, hun kom og snakkede ned til mig, som om jeg ikke egnede mig til at passe grise [...], men vi har mere fokus på skuldarsår i dag, og jeg må nok indrømme, at hun gav mig et skub bag i (landmand E).

Hans kone afbryder ham med en kommentar: "Det kunne være fordi, hun måske ville vende tilbage". Landmand E svarer:

Ja, det er klart, det ligger i baghovedet. Men fx i aften skal jeg passe mine børnebørn, og det ser jeg mere frem til, end om alting i min stald er 100 procent i orden. At det så er forkert af mig? Ja, jeg kan ikke sige, at "i aften er det 100 procent i orden" [i stalden]. Jeg ville gerne, at vi havde haft råd til en medhjælper i stalden, så kunne jeg sige til medhjælperen: "Nu får du lige ordnet de trækloster til grisene" [...] I øjeblikket er det mig selv, der skal gøre det, og så siger jeg til mig selv, at det kan godt vente til i morgen (landmand E).

Landmand F fortæller, at følelsen af at være under mistanke for vangrøgt under et kontrolbesøg var uudholdelig:

Det der ord, dyremishandling, det er et virkelig voldsomt ord. Men det som de siger, er ikke, at du påfører dyret smerte, for du kan ikke måle smerte. Du påfører dyret en unødvendig stressrisiko [...] Jeg vil sige, at jeg er glad for, at jeg ikke er ældre, for hvis det var sådan, at man var sidst i 50'erne, så kunne man nemt sige, at nu sætter vi dyrene ud eller sælger jorden til naboerne. Sådan tror jeg mange tænker, for jo ældre man bliver, jo mere træt bliver man af kontrol. Den her kontrolrisiko, at man aldrig ved hvor og hvornår (landmand F).

Kontrolbesøgene opleves af flere af landmændene som et angreb på deres faglige stolthed. I næste del af den kvalitative analyse vil vi præsentere eksempler på, hvorledes landmændene håndterer disse forstyrrelser.

RESPONS

I landmændenes narrativer finder vi forskellige måder, hvorpå de søger at forklare hvordan de håndterede de opstående forstyrrelser på landbrugsbedriften. Et gennemgående træk er, at landmændene ikke er meget for at spørge andre om hjælp. Tre af landmændene giver udtryk for deres uvilje mod at tage kontakt til andre på følgende måder:

Det er en slags fornægtelse [...] jeg havde engang en kammerat, der begyndte at drikke. Jeg tog en snak med ham, men han benægtede. Det er det samme i min sag, en slags fornægtelse (landmand C).

Jeg sagde til mig selv, at grisene bliver alligevel ikke levende af at blive båret ud, så jeg vil komme tilbage og tage det bagefter. Det skulle nok blive gjort [...] Jeg kunne have sagt til medhjælperen om at komme over, men det er jo noget grimt noget at få fingrene i for medarbejderne. Så jeg tænkte, det klarer jeg sgu selv (landmand B).

Man burde jo [...] man har sat sig en opgave, og så burde man også være mand nok til at sige: "Nu gør jeg det." Men så var det lige, der kom noget andet, der skulle laves, og man skal jo også sove engang imellem [...] Så hober det sig bare op. Da skulle du nok ringe til nogle kammerater og få dem til at hjælpe en weekend, men man er jo ligesom for stolt til at bede om hjælp. Jeg havde nogle ude at hjælpe før, men jeg ville ikke spørge igen, for det kunne jo ikke være rigtigt, at jeg ikke selv magtede det (landmand A).

Landmand A fortæller, at han konstant var bagud for sine tidsplaner, og at han ikke havde penge til at ansætte hjælp. Desuden var han fokuseret på en idé om, at han virkelig burde være i stand til at håndtere sine egne problemer. I relation til denne problemstilling nævner landmand B, at han ikke involverer sin kone i problemerne med grisene, fordi hun aldrig havde brudt sig om at arbejde i svineproduktion, og han derfor ikke ønsker at lade hende blive yderligere involveret. Da deres barn var i fare for at blive alvorligt syg, gjorde han dette til sin første prioritet, og efterlod grisene i en stald med et ødelagt ventilationsanlæg. Først bagefter, da hele episoden er kommet på afstand, fortryder han, at han ikke havde tilkaldt dyrlægen i starten af forløbet.

Samtidig giver flere af de interviewede landmænd udtryk for, at selve det "at have stress" ikke er noget, som hører til landbruget som profession. Stress er efter deres opfattelse et særlige "privilegium", som tilhører andre professionsgrupper. Landmand C beskriver sit forhold til andre professionsgruppers (mangelende) stresshåndtering:

Vi er så forskellige i forhold til, hvordan vi håndterer pressede situationer. Jeg kender én, som har fået lykkepiller, og når jeg hører om folk, der får stress og bliver sygemeldt, så fatter jeg det ikke, for eksempel en børnehavepædagog [...] Det fatter man ikke. Vi [landmænd] arbejder jo desværre, som vi gør, vi er under pres af kontrol og alle mulige, der er på nakken af os, men man

kan ikke være på nakken af børnehavepædagoger på den samme måde (landmand C).

Ifølge Landmand C er landbruget som profession under pres, men det betyder ikke, at landmænd af den grund skulle have behov for at melde sig syge; bedriften skal passes.

Den måde, en forstyrrelse håndteres på, kan også forklares ved at relatere den til det lokale landbrugssamfunds traditioner. Landmand G forklarer, at han i årevis har været involveret i sine naboers problemer med deres kvæg og har hjulpet dem, især fordi han følte medlidenhed med dyrene. I dette tilfælde var det centralt for G og hans nabo at undgå at inddrage folk ude fra, fx. myndighederne. G følte dog en stigende grad af frustration over at se naboens kvæg lide nød, samtidig med at det gik op for ham, at hans nabo ikke ændrede sine vaner.

Landmand F forklarer, at det alene var på grund af støtte fra sin landbrugsorganisation samt andre landmænd og dyrlæger, at han fik mod på at tage sin sag for domstolen og ikke bare betale bøden. F havde ellers først tænkt, at han ville acceptere bøden, da han ikke ønskede at bruge mere energi på sagen. Den følelse af, at han tog sagen for retten og handlede på vegne af sig selv og andre landmænd, er en meget central del af landmand F's respons på forstyrrelsen. Han havde her relativt gode muligheder for en retssag, eftersom der ikke fandtes klare regler om, hvorvidt han var ansvarlig for at forårsage skade på sine dyr.

Landmændenes forsøg på at klare presset (for eksempel som følge af teknologiske nedbrud) bliver blandet sammen med deres tidligere oplevelser af stress og med deres forventninger til, hvordan de bør handle "ifølge" deres erhverv som landmænd. Eksempelvis forklarer en landmand, at landbrug, i modsætning til andre erhverv, er ét, hvor du ikke bare kan blive hjemme, hvis du ikke føler dig godt tilpas eller er stresset: gården skal passes.

Endelig er et tilbagevendende problematik, som både landmænd C og B fremhæver, historien om, at deres historie om vanrøgt var blevet fortalt og defineret af andre – uden de selv var blevet hørt. Begge landmænd giver udtryk for en sådan frustration over, at deres landbrugsorganisation afholdt møder om deres sager og kommenterede dem i offentligheden uden at spørge, om landmændene ville komme og tale for sig selv og give deres version af historien.

I forbindelse med at landboforeningen holdt møde om min sag, så er der ikke en eneste, der har spurgt mig om noget som helst. Jeg er ikke sur, hvis de mener, at det bedste er, at jeg ikke er der. Jeg har haft besøg af en rådgiver, men det har ikke handlet om, hvad man kunne lære om min sag, eller om der kunne være læring i den i forhold til andre (landmand C).

Landmand B deler en lignende erfaring, hvor hans landbrugsorganisation havde rådet ham til ikke at gå ud i offentligheden og fortælle sin historie, da dette ville skade erhvervet. Episoderne har fået begge landmænd til at føle sig stigmatiserede af såvel offentligheden som af andre landmænd. Denne følelse af stigmatisering spiller en ledende rolle for de dømte landmænds narrativer: de ser ikke sig selv som anderledes i forhold til andre landmænd, men ved at blive dømt for overtrædelse af dyreværnsloven oplever de at blive stigmatiseret fra alle sider.

Til trods for den megen modgang blandt de interviewede landmænd, har de fleste af dem meget svært ved at forestille sig et liv uden for landbruget. Eksempelvis har landmand A måtte opgive at drive sin bedrift videre, da banken har lukket for flere lån. Landmanden er i dag alvorligt syg, men forsøger alligevel at forsætte med en mindre kvægproduktion, som han passer sammen med sin datter.

OPSUMMERING

Livet på landet har altid været styret af en særlig måde at leve på, hvor arbejdsliv og familieliv er uløseligt knyttet sammen. Dette kapitels analyser viser, at problemerne opstår, når problemer fra arbejde skaber problemer i familielivet og vice versa.

Den kvantitative kortlægning af risikofaktorer i landbruget viser eksempelvis, at alvorlige dyreværnssager er forbundet til andre risici, herunder øget risiko for alvorlige økonomiske problemer, skilsmisse og psykiske problemer. På baggrund af den statistiske model kan vi konkludere, at der eksisterer en lille gruppe af landmænd på omkring 7 pct., der har væsentlige højere risiko for at komme ind i denne negative spiral end andre landmænd. Svineproducenter med stordrift synes at have en særlig høj risiko for at komme i denne risikogruppe. Endvidere viser modellen, at omkring en tredjedel af landmændene har risiko for at få et negativt års-

resultat samt øget risiko for skilsmisse, men at disse to risikofaktorer ikke nødvendigvis er knyttet til de resterende risici.

Det er dog vigtigt at understrege, at hverken den kvantitative kategorisering af risikogrupper ud fra registerdata eller en kvalitativ tilgang om landmænds fortællinger kan bestemme hovedårsager til, hvorfor dyreværnssager optræder i landbruget, hvilket derimod netop er målsætningen for næste kapitel.

En af de interviewede landmænd understregede i sin fortælling, at det at være landmand indebærer en faglig stolthed, hvor man selv kan håndtere sine problemer. Historien går videre på, at (land)manden ikke er i stand til at dele problemer med sin familie eller kolleger. Denne historie bliver yderligere bekræftet ved historien om, at landbruget er væsensforskelligt fra andre erhverv, hvor det er "ok" at være stresset.

Den historiske udvikling, der blev beskrevet i rapportens kapitel 4, bliver også fortalt i landmændenes narrativer. Især de ældre landmænd giver udtryk for en opfattelse af, at tiden er ved at løbe fra dem. Landmændene bliver mødt med krav, som ikke tidligere var en del af deres daglige arbejde og rutiner. For landmænd er dyrs lidelser en del af hverdagen i arbejdet med at producere kød. Spørgsmålet er, hvor meget lidelse samfundet og landmændene er villige til at acceptere. Her er det problematisk, hvis offentlighedens eneste møde med den animalske landbrugsproduktion er forsiden af en formiddagsavis, som viser resultatet af en landmand, der har givet op og lukket sig omkring sig selv, imens dyrene dør omkring ham.

Danske landmænd synes at være noget ambivalente, når det kommer til spørgsmålet om, hvorvidt øget kontrol er et nødvendigt onde i den animalske landbrugsproduktion. På den ene side finder de, at den øgede kontrol er nødvendig for at sikre den samlede landbrugsproduktion, men på den anden side oplever de en øget kontrol af deres *egen* produktion som unfair (Anneberg m.fl., 2012). Dette dilemma skaber yderligere pres på landmændene, når de, som vist i narrativerne i dette kapitel, ikke føler, at de selv kan komme til orde i diskussionen om landbrugets fremtid, der fremstår stadig mere usikker. Her hjælper det ikke at tage skyklapper på og bruge forskellige slags (selv)fornægtelse såsom idéen om, at man(d) selvfølgelig kan klare presset og problemerne alene.

Vores mål med dette kapitel har været at kaste nyt lys over, hvad der i nogle danske medier reduceres til en lille gruppe af "brodne kar". Det gælder dog ikke kun medierne, men også branchens egne organisati-

oner, som reducerer problemet til blot at gælde en meget lille gruppe landmænd, som tog det forkerte valgt. En sådan tankegang fører til en dobbelt stigmatisering af landmændene, hvoraf mange i forvejen kæmper med store problemer. Et skridt fremad for at løse disse problemer er at give landmændene mulighed for at deltage i en åben og offentlig debat om for eksempel de etiske værdier bag dyrevelfærd.

Vi vil argumentere for, at vores resultater kan bruges til at finde en bedre og mere værdifuld måde at forebygge denne slags sager i fremtiden. En måde at gøre det på kunne være ved at sætte fokus på øget viden, men hvilken slags viden er vigtig for at forhindre disse sager?

Er det muligt at forestille sig, at i stedet for at hæve bøderne for disse landmænd, eller sætte dem bag tremmer, blev de bedt om at tage ”klasser i dyrevelfærd”? Det fremgår imidlertid, at ingen af landmændene i vores fortællinger taler om mangel på viden, når det gælder om at passe deres dyr. De føler sig under pres af en lang række andre årsager, men ikke på grund af manglende viden, og det er næppe motiverende at igangsætte fx undervisning af mennesker, som ikke mener, at de har et problem på lige præcis dette felt. Landmændene har deres fokus på forstyrrelser i forbindelse med deres økonomi, problemer med teknologi, privatlivsproblemer, manglende evne til at bede om hjælp og ikke mindst det faktum, at de er landmænd i en tid med stigende kontrol. I dag tilbyder landbrugsorganisationerne landmænd med alvorlige problemer (fx efter en vanrøgtssag) besøg af socialkonsulenter, og det har uden tvivl stor betydning i de akutte kriser, hvis landmanden tager imod dette tilbud. Men man kunne desuden, fra organisationernes eller myndighedernes side, beslutte sig for bevidst og systematisk at kortlægge de alvorligste vanrøgtssager i en periode, fx ved brug af en ”task force”, som konsekvent skal rykke ud, når sagerne sker og få dem beskrevet både faktuel, men også med landmandens egne ord. Denne task force skal bestå af forskellige specialister med både tekniske og mere socialpsykologiske kompetencer. Den systematiske viden kan her benyttes som udgangspunkt for en mere åben dialog i erhvervet om landmænd under pres og om etik i forhold til produktionsdyr, en diskussion som kunne føres på fx landbrugsskolerne, men også i organisationsregi, i erfa-grupper osv.

Vores kvantitative analyse viser, at der ikke blot er tale om meget få landmænd, som er i risiko for at få problemer, men at der potentielt er en højrisikogruppe på 7 pct. i populationen af landmænd. En beregning på baggrund af estimaterne fra den latente regressionsmodel viser, at der

ud af de godt 31.073 selvstændige landmænd i 2007 er omkring 2.175 landmænd, der har markant højere risiko for at ende i en negativ spiral med meget store konsekvenser for dem selv, deres nærmeste og deres dyr. I næste og sidste analysekapitel benyttes en statistisk model til at bestemme, hvilke risikofaktorer der især er årsag til, at denne spiral påbegyndes.

KAUSALE SAMMENHÆNGE

I dette sidste analysekapitel vil vi fokusere på, hvorvidt det er muligt at opstille en forklaringsmodel, der ud fra risikoparametre kan forudsige forekomster af dyreværnssager i landbruget. Det betyder en ændring i forhold til de foregående statistiske analyser, som har analyseret, hvorvidt forskellige typer risikofaktorer har tendens til at optræde samtidigt med dyreværnssager. Som nævnt i indledningen er kausalitet i denne rapport ikke forstået i en deterministisk forstand, hvor X altid fører til Y, men derimod er kausalitet forstået i en *probabilistisk* forstand, hvorved X fører til en øget sandsynlighed for Y.

Vi vil besvare forskningsspørgsmålet ved at opstille to kausale forklaringsmodeller, der er relevante for at identificere risikogrupper i landbruget. Mens den første kausalmodel bestemmer, hvilke risikofaktorer der kan defineres som *årsager* til, at en landmand har øget risiko for at blive dømt i en dyreværnssag, beskæftiger den anden kausalmodel sig med at bestemme *konsekvenserne* for landmanden, når han er blevet dømt.

Den første model bygger på resultaterne fra de foregående kvantitative analyser, der alle har peget på, at risikoen for at begå overtrædelser af dyreværnsloven også betyder højere risiko for andre risikofaktorer såsom økonomiske problemer eller problemer i familien. Vi vil her teste, om de andre risikofaktorer kan medvirke til at forøge risikoen for dyreværnssager.

Motivationen for at opstille den anden model for analyse af konsekvenserne for landmanden beror på inspiration fra tidligere international forskning, som peger på en opfattelse hos landmænd af, at problemet med dyreværnssager løser sig selv, eftersom dyreværnssager vil skade den pågældende landmand økonomisk, som derved på længere sigt vil forlade erhvervet (Reisner, 1992). Endvidere ved vi fra rapportens foregående analyser, at dømte landmænd føler sig stigmatiserede af både offentligheden og af andre landmænd, hvilket kan antages at medvirke som en yderligere motiverende faktor til at skifte erhverv. Den anden model kan her give svar på, om denne stigmatisering som følge af en dyreværnsdom er nok til at forklare, hvorfor en landmand helt vælger at forlade landbruget.

Resultaterne af de to modeller vil således opsummere resultaterne fra de forrige analysekapitler og pege frem mod præventive tiltag ved at identificere, hvilke risikofaktorer eller alarmsignaler der statistisk set følger med en alvorlig dyreværnssag.

ANALYSESTRATEGI

Der findes flere forskellige måder at bestemme en effekt af et socialt fænomen. I denne analyse benyttes en særlig statistisk metode til de to delanalyser. Vi vil derfor i dette afsnit give en kort ikke-teknisk beskrivelse af idéen bag metoden.

For begge analyser handler det om at opnå en statistisk sikkerhed for, at risikofaktorerne i den statistiske model rent faktisk er de kausale faktorer for risikoen for henholdsvis at ende i dyreværnssager eller at forlade landbruget. For at vi kan udtale os om kausalitet på denne måde, er det nødvendigt at benytte en anden type af statistiske modeller end dem, vi anvendte i kapitel 6 og 7, hvor vi alene så på samvariation imellem risikofaktorerne i landbruget. Den statistiske model, som vi har valgt at benytte i dette kapitel kaldes i den økonometriske faglitteratur for en ”fixed effects model”.

Fixed effects-modellen løser to centrale problemer ved den simple regressionsmodel. Det første problem opstår, hvis vi mangler en central variabel, som samvarierer med nogle af modellens forklarende variable. Disse ikke-kontrollerede sammenhænge vil skabe tvivl om, hvorvidt de forklarende variable kan menes at være årsager for den afhængige va-

riabel, da vi ikke har sikkerhed for, at koefficienten ikke (også) måler samvariation med andre faktorer.¹⁵

Det andet problem, som fixed effects-modellen tager højde for, er det problem, som opstår, når vi ønsker at udtale os om kausalitet i forbindelse med medfødte personlighedstræk. Eksempelvis kan det tænkes, at visse landmænd har nogle bestemte personlighedstræk, som gør dem mere tilbøjelige til at give anledning til en dyreværnssag end andre. Hvis det er tilfældet, vil det sætte en analyse om kausalitet ud fra den simple regressionsmodel under pres, da vi dermed ikke har sikkerhed for, at effekterne rent faktisk skyldes pludselig opståede risikofaktorer som følge af de sociale forhold, eller om bestemte landmænd har haft denne risiko for at overtræde dyreværnsloven igennem hele undersøgelsesperioden.

Fixed effects-estimatoren løser begge de her nævnte problemer omkring samvariation i estimererne ud fra en antagelse om, at alt, hvad modellen ikke kontrollerer for, er individspecifikt og konstant. På baggrund af denne antagelse går estimationsproceduren ved en fixed effects-model ud på at fjerne det konstante i den simple regressionsmodel. Løsningen kræver således, at der er flere undersøgelsesår, eftersom løsningen mere konkret går ud på at trække estimationer på baggrund af de forskellige undersøgelsesår fra hinanden. Eftersom de ikke-kontrollerede sammenhænge samt de indlejrede medfødte personlighedstræk netop antages at være konstante, vil disse forsvinde for modellen.

Ulempen ved estimationsmetoden er imidlertid, at modellerne alene kan se på effekten af forandringer over tid, men ikke kan bestemme effekterne af konstante fænomener. Eksempelvis kan denne modeltype ikke give os svar på, om kvinder har en lavere risiko end mænd for at begå vanrøgt i landbruget – med mindre landmanden har skiftet køn, hvilket ingen landmænd i datasæt A har gjort.

Til gengæld kan modellerne bestemme den kausale betydning for øget risiko for, at en landmand pådrager sig en dyreværnssag, når landmandens landbrugskaraktistika ændrer sig. Eksempelvis om det har

15. Eksempelvis kan det tænkes, at vi ikke har taget højde for alder, hvilket medfører, at den variation, som netop skyldes alder, figurerer i modellens fejllid. Problemet opstår eksempelvis i det tilfælde, hvor variablen, der måler, om landmanden inden for de sidste ti år er blevet dømt i en dyreværnssag samvarierer med den udeladte variabel om landmandens alder. Samvariation sker eftersom yngre landmænd ikke har samme muligheder for at opnå ligeså mange tidligere domme som en ældre landmand. Udeladelsen af alder betyder dermed, at variablen for landmandens tidligere domme de sidste ti år samvarierer med modellens fejllid, hvorfor vi ender op med fejlagtige estimer.

betydning for dyrevelfærden på bedriften, hvis landmanden går fra det ene år at have virksomhedsoverskud til at få underskud det næste år.

Metoden er således oplagt til at analysere, om tidligere hændelser har betydning senere hen. Dette er særlig relevant for denne rapport, eftersom både kapitel 6 og 7 har peget på livshistoriske sammenhænge, hvor landmænd, der tidligere var blevet dømt, havde øget risiko for at få en ny dom. Vi vil derfor i dette kapitel have et særligt fokus på tidligere dømte landmænd. Det vil vi gøre ved at teste, om der er forskel på den kausale betydning af, at en landmand tidligere er blevet dømt, alt efter hvor lang tid der er gået, siden han sidst blev dømt. Først vil vi teste, om landmænd, der er blevet dømt inden for de sidste fem år, har øget risiko for henholdsvis at begå en ny overtrædelse eller for at skifte erhverv. Motivationen for denne test beror på tidligere opgørelser, der netop har peget på gengangere i forbindelse med dyreværnsager i landbruget (Fødevarestyrelsen, 2011). Dernæst vil vi teste, om landmænd, som er blevet dømt inden for ti år, stadig har øget risiko for at begå en ny overtrædelse, eller om de har tendens til at forlade erhvervet.

DATA

Vi benytter datasæt A til begge analyser. Som det fremgår af tabel 8.1, benytter vi stort set de samme variable til begge analyser for derved efterfølgende at sammenligne resultaterne med henblik på at diskutere, hvilke risikofaktorer der især er af betydning for risici i landbruget. Et “U” ud for variablen betyder i tabel 8.1, at den pågældende variabel optræder i modellen som uafhængig variabel, mens et “A” angiver, at der her er tale om en afhængig variabel i modellen. De uafhængige variable er desuden opdelt i to grupper, alt efter om der er tale om landbrugs karakteristika eller risikofaktorer.

De første tre variable, som måler forandringer i landbrugs karakteristika, omhandler landmandens alder, om der er tale om en heltids- eller en deltidsbedrift, og om landmanden får hjælp fra familiemedlemmer. Hertil skal det bemærkes, at da vi benytter datasæt A, som i modsætning til datasæt B, ikke giver mulighed for at se på, hvilke familiemedlemmer der hjælper og i hvor lang tid. Valget på datasæt A skyldes som nævnt, at de kausale modeller kræver et paneldatasæt, hvor der er observationer over flere undersøgelsesår. Vi har derfor i denne analyse målt, hvorvidt landmanden får hjælp fra familiemedlemmer på en anden måde. Det gøres ud fra information om, hvorvidt landmandens eventuelle æg-

tefælle er opgivet i RAS-registeret som ”medhjælpende ægtefælle”. Grunden til, at der ikke er medtaget flere landbrugs karakteristika i modellen, er, at der ikke var nok variation i de resterende landbrugs karakteristika såsom uddannelsesniveau og geografisk område (her forstået som flytning).

TABEL 8.1

Afhængige og uafhængige tidsvarierende variable anvendt til de kausale modeller.

Landbrugs karakteristika	Modeller om årsager	Model om konsekvenserne
Landmandens alder	U	U
Heltid eller deltid	U	U
Medhjælpende ægtefælle i landbrug på fuldtid	U	U
<i>Risikofaktorer</i>		
Dom på minimum 5.000 kr. eller fængsel for dyreværnssag	A	U
Dom på under 5.000 kr. for dyreværnssag	A	U
Tidligere dømt i en dyreværnssag (sidste fem år)	U	U
Tidligere dømt i en dyreværnssag (sidste ti år)	U	U
Alvorligt sygt barn i behandling inden for de sidste år	U	U
Skilt eller separeret fra ægtefælle	U	U
Enke	U	U
Modtager medicinsk behandling for psykiske problemer	U	U
Personlig gæld	U	U
Negativt årsresultat	U	U
Forladt landbruget	-	A

Anm.: A indgår i modellen som afhængig variabel, og U indgår i modellen som uafhængig variabel.

I modsætning til de forrige analyse kapitler medtager vi således i dette kapitel to variable for, om landmanden tidligere er blevet dømt. Den første variabel måler, om landmanden er blevet dømt inden for de sidste fem år, mens den anden variabel måler, om landmanden er blevet dømt inden for de sidste ti år.

Endvidere medtager analyserne også to variable for dyreværns sager det pågældende år. Den første måler, hvorvidt landmanden har modtaget en dom med en bøde på over 5.000 kroner eller fængselsstraf for en dyreværnssag, mens den anden variabel måler domme med bøder under 5.000 kroner. Disse to variable vil i den første del af analysen omkring årsager blive anvendt som afhængige variable, mens de i den anden del af analysen omkring konsekvenserne vil optræde som uafhængige variable i modellen, eftersom den afhængige variabel her måler, hvorvidt landmanden er stoppet som selvstændig landmand.

Foruden de to variable for tidligere domme medtager analyserne også risikovariabel for, om landmanden det pågældende undersøgelsesår, har taget medicin for psykiske problemer, har haft personlig gæld eller negativt årsresultat.

I forbindelse med risikofaktorer vedrørende familien har vi foruden variablen, der måler, om landmanden det pågældende år er blevet skilt, og om landmanden har haft et barn under 30 år indlagt på hospitalet i minimum tre dage også medtaget en variabel for dødsfald i familien. Eftersom dødsfald blandt børn samvarierer med børn på hospitalet, er variablen her operationaliseret ud fra, om landmanden det pågældende år er blevet enkemand. Vi har endvidere for operationaliseringen af sygdom i familien valgt ikke at medtage sygdom hos ægtefælle, da denne må antages at samvariere med enkevariablen, og den viste sig at være insignifikant for alle undersøgelsesår i de deskriptive analyser i kapitel 6. Motivationen for variablen om sygdom hos landmandens børn er baseret på de kvalitative studier, som flere steder har påpeget, at alvorlig sygdom i familien har stor indvirkning på arbejdsgangen på bedriften, jævnfør landmand B fra Annebergs kvalitative interview. Endvidere skal det her bemærkes, at da modellen også har alder som forklarende variabel, tager variablen om dødsfald i familien højde for, at flere ældre landmænd oplever at blive enkemænd end yngre landmænd.

RESULTATER

Da de to modeller hænger sammen i forhold til at besvare spørgsmålet om årsagerne til og konsekvenserne af dyreværnssager, vil vi give en løbende fortolkning af de to modeller. Vi starter med at estimere model A, der bestemmer, hvilke risikofaktorer der er medvirkende til, at landmanden blive dømt for overtrædelse af dyreværnsloven, og går dernæst videre til at bestemme, hvorvidt risikofaktorerne (herunder domme i dyreværnssager) har betydning for, om landmanden forlader erhvervet.

ÅRSAGER TIL DYREVÆRNSSAGER

Resultatet af de to fixed effects-modeller, som estimerer årsagerne til øget risiko for dyreværnssager, fremgår af tabel 8.2, hvor vi for overblikkets skyld alene har valgt at vise de signifikante parameterestimer. For både modellen, der estimerer risikoen for milde domme, og modellen for

de mere alvorlige domme gælder, at det alene er landbrugskarakteristikaet omkring landmandens alder, der har statistisk betydning. Således er der ikke en øget risiko forbundet med at skifte fra heltidsbedrift til deltidsbedrift – eller omvendt. Begge modeller estimerer en øget risiko for at begå overtrædelser af dyreværnsloven for hvert år, landmanden bliver ældre. Risikoen forøges mest for de milde domme med bøder på under 5.000 kroner.

TABEL 8.2

Signifikante estimater for kausale faktorer, der forklarer overtrædelse af dyreværnsloven, særskilt for milde domme og alvorlige domme. Odds ratio.

	Milde domme	Alvorlige domme
Alder	2,534***	2,550***
Deltid	-	-
Medhjælpende ægtefælle	-	-
Dømt inden for de sidste 5 år	4,275***	3,908***
Dømt inden for de sidste 10 år	0,000***	0,002***
Alvorligt sygt barn i behandling inden for de sidste år	-	-
Medicin for psykiske problemer	-	2,131*
Skilt	-	-
Dødsfald i familien	-	6,888*
Personlig gæld	-	2,131**
Negativt årsresultat for bedriften	-	-
Antal observationer	8.670	4.559
Antal grupper	1.038	555
Gennemsnitlige antal observationer per gruppe	8,4	8,2

Anm.: ***p<0,000 **p<0,05 *p<0,10.

Kilde: Datasæt A.

I forhold til den kausale betydning af en tidligere dom inden for de sidste fem år viser det sig, at for de milde domme har landmænd med tidligere domme inden for de sidste fem år over fire gange så høj risiko som landmænd uden dom. For mere alvorlige domme stiger risikoen også markant inden for de første fem år (her er stigningen dog en smule mindre). Betydningen af ”at have en tidligere dom inden for de sidste ti år” viser sig imidlertid at have den omvendte kausale sammenhæng i forhold til den sammenhæng, modellen estimerede for ”at have en dom inden for fem år”. Det viser sig, at landmænd, som inden for de sidste ti år har modtaget en dom, men ikke er blevet dømt igen inden for de sidste fem år, rent faktisk har mindre risiko for at begå en ny overtrædelse end landmænd helt uden domme. Dette resultat kan tolkes som, at der blandt visse landmænd er sket en adfærdsendring som følge af at have modtaget en dom. De forskellige kausale sammenhænge mellem tidligere

domme inden for fem og ti år gælder for både modellen for milde domme og for modellen for mere alvorlige domme.

De to modeller har til gengæld ikke de samme kausale relationer med hensyn til de resterende risikofaktorer. Ingen af de resterende risikoparametre viser sig at have statistisk betydning for at forklare en øget risiko for en mild dyreværns sag, men for de alvorligere dyreværns sager er psykiske problemer, personlig gæld og dødsfald i familien signifikante faktorer til at forklare øget risiko. Især dødsfald i familien har en meget stor betydning for, at landmænd begår overtrædelser, da risikoen bliver forøget seks gange. Modellen viser, at effekten af at have psykiske problemer er den samme som effekten af at have personlig gæld.

Efter at have bestemt betydningen af risikofaktorerne for at blive dømt vil vi nu gå videre til at se på konsekvenserne for landmanden, efter at denne er blevet dømt i en dyreværns sag.

KONSEKVENSERNE AF DYREVÆRNSSAGER

I den næste model skifter vi nu fokus til en analyse af, om dyreværns sager er medvirkende til, at landmanden forlader landbruget. I forhold til modellerne fra forrige delanalysemodel medtager vi i denne model to yderligere variable for dyreværns domme. Den første variabel måler, om landmanden har fået en mild dom med en bøde på under 5.000 kroner det pågældende undersøgelsesår, mens den anden variabel måler de såkaldte alvorligere domme, der resulterer i bøder på 5.000 kroner eller over samt fængselsstraf.

I denne model har vi ikke medtaget deltidsvariablen, da dette vil gøre analysen unødvendig kompliceret. Endvidere vil vi her læne os op af den klassiske ruralsociologi, der argumenterer, at et skift fra heltidsbrug til deltidbrug – trods skiftende arbejdsopgaver – ikke betyder, at personen ikke længere bør opfattes som landmand (Christiansen, 1982; Højrup, 1983). Hertil skal det dog bemærkes, at vi medtager samtlige 5.255 selvstændige landmænd i datasæt A, som fra 2000 til 2008 skiftede fra heltidsbrug til deltidbrug.

Resultatet af modellen for konsekvenserne af dyreværns sager fremgår af tabel 8.3. Tabellen viser, at også her har alderen en kausal betydning, hvor risikoen for at forlade landbruget stiger med alderen. I modsætning til de forrige modeller er der andre landbrugs karakteristika, som har betydning, for eksempel falder risikoen for, at landmanden forlader landbruget, hvis han har en medhjælpende ægtefælle.

TABEL 8.3

Signifikante estimater for kausale faktorer, der forklarer sandsynligheden for at landmænd forlader landbruget. Odds ratio og antal.

	Forlader landbruget
Alder	1,579 ***
Medhjælpende ægtefælle	0,621 ***
Dømt det pågældende år (mild dom)	-
Dømt det pågældende år (alvorligere dom)	-
Dømt inden for de sidste 5 år	-
Dømt inden for de sidste 10 år	-
Alvorligt sygt barn i behandling inden for de sidste år	1,070 **
Medicin for psykiske problemer	0,809 ***
Skilt	1,271 **
Dødsfald i familien	0,491 ***
Personlig gæld	0,300 ***
Negativt årsresultat for bedriften	1,461 ***
Antal observationer	211.461
Antal grupper	29.301
Gennemsnitlige antal observationer per gruppe	7,2

Anm.: ***p<0,000 **p<0,05 *p<0,10.

Kilde: Datasæt A.

I forhold til risikofaktorerne, som det er modellens egentlige formål at analysere, er det ganske slående, at ingen af variablene for dyreværns-sager viser sig at have en kausal betydning for at forøge risikoen for, at landmanden forlader erhvervet. Til gengæld øges risikoen for, at landmanden forlader erhvervet, hvis han eller hun har alvorligt syge børn eller bliver skilt, men ikke ved dødsfald i familien, hvor risikoen ligefrem falder. Psykiske problemer viser sig at være signifikant for landmænd, der bliver i erhvervet, hvilket bekræfter tidligere forskning, der har peget på, at landmænd har en øget risiko for psykiske problemer i forhold til personer beskæftiget i lignende brancher (Colémont & Broucke, 2008; El-Salanti & Mathiesen, 2005).

Endvidere viser modellen, at personlig gæld får landmanden til at fortsætte i erhvervet, mens et negativt årsresultat øger risikoen for, at han forlader det. Denne omvendte relation hos de økonomiske risikofaktorer kan forklares ved, at landmanden – så længe han kan låne i banken – forsætter i erhvervet, men når det går for dårligt på bedriften (målt ved negativt årsresultat), og banken lukker for kapitaltilførslen, må landmanden se sig nødsaget til at stoppe med at drive landbrug som selvstændig.

OPSUMMERING

De kausale analyser i forbindelse med årsagerne til dyreværnssager viser, at der for milde dyreværnssager ikke er den store sammenhæng med andre risikofaktorer i landbruget. Dette fund bekræfter konklusionen fra retsudskrifterne og interviewene fra de foregående kapitler om, at en stor del af de mildere sager i højere grad skyldes mindre uoverensstemmelser i opfattelsen af, hvordan lovgivningen skal praktiseres end landmænd i alvorlige problemer. Dog viser analysen, at der er behov for en øget indsats for landmænd, som har begået dyreværnssager inden for en periode på fem år. Efter denne periode vil landmændene tilsyneladende have lært af deres fejl og have en mindre risiko for at begå en ny overtrædelse.

I forbindelse med årsagerne til mere alvorlige sager tegner der sig et lidt andet billede. Her gælder samme livshistoriske sammenhæng, hvor dømte inden for en periode på fem år har øget risiko for dernæst at have lavere risiko end ikke-tidligere dømte landmænd. Landmænd, der oplever traumatiske hændelser i familien som dødsfald, eller som kæmper med svære psykiske problemer eller har stor personlig gæld, har øget risiko for at begå alvorlige overtrædelser af dyreværnsloven.

Hvis vi flytter perspektivet til konsekvenserne af domme i dyreværnssager, viser den sidste model i analysen, at disse ikke har betydning for, om landmanden stopper som selvstændig landmand. Her er det derimod problemer i familien målt ved skilsmisse og syge børn, der er medvirkende til, at landmanden ikke ønsker – eller kan – forsætte som selvstændig landmand. Det sidste fund bekræfter derved den ruralsociologiske idé om, at landbruget (stadig) er et familieerhverv, hvor familieliv og arbejdsliv er smeltet sammen i ét.

LITTERATUR

- Andersen, H. S. (2010): *Når teltpælene rykkes op. Geografisk mobilitet i Danmark og dens årsager*. København: Center for bolig og velfærd, Realdania forskning.
- Andrade, S.B. (2012a): "The Forgotten Class. Sequence Analysis of Danish Farm Families Life Trajectories from 1994 to 2006". SFI Working Paper. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Andrade, S.B. (2012b): "Cause and Causation of Risk Factors in Farm Animal Production". SFI Working Paper. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Andrade, S.B. & I. Anneberg (2012): "Narratives and Numbers". SFI Working Paper. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Anneberg, I. (2012): "Can Inspection of Animal Welfare Make the Animal Invisible?" Konferencbidrag. *Animal Welfare: Ethical & Behavioural Questions*, Aarhus University, 14 – 16 May 2012.
- Anneberg, I. (2009): *Landmænd under pres. Østjyske landmænds oplevelser af kriser og håndtering af sygdom og sundhed. En etnografisk undersøgelse*. Aarhus: Aarhus Universitet.
- Anneberg, I., M. Vaarst & J.T. Sorensen (2012): "The Experience of Animal Welfare Inspections as Perceived by Danish Farmers – a

- Qualitative Study”. Working Paper (under publicering). Syddansk Universitetscenter.
- Anneberg, I., P. Sandøe, J.T. Sørensen & M. Vaarst (2011): “Conflicting Expectations to Welfare Inspections Expressed by Danish Farmers”. *Proceedings of the 5th International Conference on the Assessment of Animal Welfare at Farm and Group Level*, Guelph, Canada, 8. – 11. August 2011. Wageningen: Academic Publishers.
- Becker, G. (1997): *Disrupted Lives – How People Create Meaning in a Chaotic World*. Berkeley and Los Angeles, CA: University of California Press.
- Bennett, K. (2004): ”A Time for Change? Patriarchy, the Former Coalfields and Family Farming”. *Sociological Ruralis*, 44 (2), s. 147-166.
- Bentham, J. (1988): *The Principles of Morals and Legislation*. New York: Prometheus Books.
- Bjørkhaug, H. & A. Blekesaune (2008): “Gender and Work in Norwegian Family Farm Businesses”. *Sociological Ruralis*, 48 (2), s. 152-165.
- Bjørn, F. (1999): *Danske Andelsselskaber 100 år 1899-1999*, København: Danske Andelsselskaber.
- Bjørn, C., C.R. Rasmussen & P.K. Vagn(2003): *Danske Familielandbrug 1952-2002*, København: Dansk Familielandbrug.
- Bonde, M, N. Toft, P. Thomsen & J.T. Sørensen (2010): “Evaluation of Sensitivity and Specificity of Routine Meat Inspection of Danish Slaughter Pigs using Latent Class Analysis, *Preventive Veterinary Medicine*, 94 (3-4), s. 165-169.
- Boogaard, B.K., L.J.S. Boekhorst, S.J. Oosting, J.T. Sørensen (2011): “Socio-cultural Sustainability of Pig Production: Citizen Perceptions in the Netherlands and Denmark”. *Livestock Science*, 140, s. 189-200.
- Bourdieu, P. (1999): “A life lost”. I: P. Bourdieu m.fl. (red.): *The Weight of the World: Social Suffering in Contemporary Society* Stanford: Stanford University Press.
- Burton, R.J.F. & G.A. Wilson (2006): “Injecting Social Psychology Theory into Conceptualisations of Agricultural Agency: Towards a Post-Productivist Farmer Self-Identity?” *Journal of Rural Studies*, 22, s. 95-115.

- Buttel, F.H. (2001): "Some Reflections on Late Twentieth Century Agrarian Political Economy". *Sociological Ruralis*, 41 (2), s. 165-181.
- Buttel, F.H. (2000): "The Recombinant BGH Controversy in the United States: Toward a New Consumption Politics of Food?" *Agriculture and Human Values* 17, s. 5-20.
- Carrington, K. & J. Scott (2008): "Masculinity, Rurality and Violence". *The British Journal of Criminology*, 48(5), s. 641-666.
- Christiansen, M.G. (2011): *Interpig 2009 – Resultater og international konkurrenceevne*. Notat nr. 1102. København: Videnscenter for svineproduktion.
- Christiansen, P. (1982): *Livsform på tvangsaktion? En bog om landbrug og mennesker i dagens Danmark*. København: Gyldendal.
- Colémont, A. & S.V. den Broucke (2008): "Measuring Determinants of Occupational Health Related Behaviour in Flemish Farmers: An Application of the Theory of Planned Behaviour". *Journal of Safety Research*, 39(1), s. 55-64.
- Coldwell, I. (2010): "Retracted: Maculinites in the Rural and the Agricultural: A Literature Review". *Sociological Ruralis*, 50 (2), s. 171-197.
- Coyne, J.C. & G. Downey (1991): "Social Factors and Psychopathology: Stress, Social Support, and Coping Processes". *Annual Review of Psychology* 42, s. 401-425.
- Conger, R. & G.H. Elder (1994): *Families in troubled times: adapting to change in rural America*. New York: A. de Gruyter.
- Danmarks Statistik (2011): "Landbrug 2010. Statistik om landbrug, gartneri og skovbrug".
- Danmarks Statistik (2009): Varedeklaration om landbrugstællingen. <http://www.dst.dk/Statistik/dokumentation/Varedeklarationer/emnegruppe/emne.aspx?sysrid=811>. Besøgt 12-8-2012.
- Danmarks Statistik (2010): *Landbrug 2010. Statistik om landbrug, gartneri og skovbrug*. København.
- Danmarks Statistik (2008): *Dokumentationsnotat: Brancheomkodningen fra DB03 til DB07. Baggrund og resultater*. København.
- Danmarks Statistikbank (2012): <http://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1366>.
- Daun, Å. (1969): *Upp till kamp i Båtskärsnäs, en etnologisk studie av ett samhälle inför industrinedläggelse*. Stockholm: Prisma.

- Djurfeldt, G. (1999): "Essentially Non-Peasant? Some Critical Comments on Post-Modernist Discourse on the Peasantry". *Sociological Ruralis* 39 (2), s. 262-269.
- Djurfeldt, G. (1981): "What Happend to the Agrarian Bourgeoisie and Rural Proletariat under Monopoly Capitalism". *Acta Sociologica* (24), s.167-191.
- Djurfeldt, G. & C. Waldenström(1996): "Towards a Theoretically Grounded Typology of Farms: a Swedish Case". *Acta Sociologica*, 39 (2), s. 187-210.
- Døssing, P. (1953): "Strukturforandringer i dansk landbrug i de sidste 20 år". *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, s. 285-298.
- El-Salanti, N. & K. Mathiesen (2005): *Under åben himmel. En spørgeskemaundersøgelse af det psykiske arbejdsmiljø inden for landbrug, skovbrug og anlægsgartnerier*. København: Branchearbejdsmiljørådet Jord til Bord.
- Elder, G.H. & R. Conger (2000): *Children of the land: adversity and success in rural America*. Chicago: University of Chicago Press.
- Errington, A. & R. Gasson (1994): "Labour Use in the Family Business." *Sociological Ruralis*, 34 (4), s. 293-307.
- Eurostat (2010): *Area under Organic Farming Increased by 7.4% between 2007 and 2008 in the EU-27*. Eurostat Statistics in focus 10.
- Eurostat (2010): *Agricultural census 2010*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Eurostat (2007): *Agricultural statistics, data 1995-2005*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Eurostat (2005): *Farm Structure. Historical results. Surveys from 1966/67 to 1997*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Eurostat (2000): *Farm Structure. Historical results. Surveys from 1966/67 to 1997*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Evans, N., C. Morris & M. Winter (2002): Conceptualizing Agriculture: A Critique of Post-Productivism as the New Orthodoxy. *Progress in Human Geography*, 26(3), s. 313-332.
- Facchini, F. & R.M. Berton (2012): "Bachelor Farmers in France: An Explanation by Evolutionary Psychology". *Applied Behavioural Economics*, 1, s. 26-41.

- Fairweather, J.R. & K. Klonsky (2009): "Response to Vanclay et al. on Farming Styles: Q Methodology for Identifying Styles and its Relevance to Extension". *Sociological Ruralis*, 49 (2), s. 189-198.
- Finanstilsynet (2012): *Fortsat forhøjet risiko på udlån til landbrug*.
<http://www.finanstilsynet.dk/da/Nyhedscenter/Pressemeddelelser/2012/Fortsat-forhoejet-risiko-paa-udlaan-til-landbrug.aspx>.
- Fraser, C.E., K.B. Smith, F. Judd, J.S. Humphreys, L.J. Fragar & A. Henderson (2005): "Farming and Mental Health Problems and Mental Illness". *International Journal of Social Psychiatry*, 51, s. 340-349.
- Food & Culture (2010): "Brodne kar skal rammes på punge." Artikel fra 10. december 2010.
http://www.foodculture.dk/Aktuelt/2010/Uge_49/Brodne_kar_skal_rammes_paa_pungen.aspx#.UCL_GKDWaZQ.
- FødevarerErhverv (2009): *Vejledning om krydsoverensstemmelse 2010*. København: Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri.
- Fødevarestyrelsen (2011): *Dyrevelfærd i Danmark*. Søborg.
- Fødevarestyrelsen (2010): *Kontrol af landbrugsdyr 2008-2009*. Søborg.
- Fødevareøkonomisk Institut (2011): Landbrugets og fødevareindustriens produktivitetsudvikling. *Rapport nr. 208*. København.
- Galeski, R. (1972): *Basic Concepts of Rural Sociology*. Manchester: Manchester University Press.
- Gasson, R. (1986): "Part Time Farming Strategy for survival". *Sociological Ruralis*, 26 (3-4), s. 364-376.
- Glenna, L. (2003): "Farm Crisis or Agricultural System Crisis? Defining National Problems in a Global Economy". *The International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, 11(1), s. 15-32.
- Gunderson, P., D. Donner, R. Nashold, L. Salkowicz, S. Sperry & B. Wittman (1993): "The Epidemiology of Suicide Among Farm Residents Or Workers in 5 North-Central States, 1980-1988". *American Journal of Preventive Medicine*, 9, s. 26-32.
- Hansen, E.J. (2007): "De danske levekårsundersøgelser og velfærdsbegrebet", i P.H. Jensen (red): *Velfærd – dimensioner og betydning*. København: Forlaget Frydenlund.
- Hansen, E.J. (1988): *Generationer og livforløb i Danmark*. København: Hans Reitzels Forlag.

- Hansen, E.J. (1978): *Fordelingen af levekårene. Hovedresultater fra velfærdsundersøgelsen*. Bind I: Teori, metode og sammenfatning. *Socialforskningsinstituttets Publikation* 82, I.
- Hansen, O.H. (2001): *Landbrug i et moderne samfund. Landbrugets placering, udvikling og omverden i et velfærdssamfund*. København: Copenhagen Business School Press.
- Hansen, O.H. (2010): *Andelsbevægelsens evne til forandring og omstilling i landbrugets udvikling fra den lokale til "den globale landsby"*. Prisopgave ved Landbrugets Kulturfond og Andelsfonden, Fødevareøkonomisk Institut, Københavns Universitet.
- Hansen, J. & H. Zobbe (2012): *Landbrugets gæld. FOI udredning*. København: Fødevareøkonomisk institut.
- Harfeld, J. (2010): *The question of the Farm Animal: Welfare, Ethics, and Public Policy in Modern Animal Agriculture*. Aarhus: Faculty of Theology, Aarhus University.
- Hathaway, D.E. (1959): Agriculture in an Unstable Economy Revisited. *Journal of Farm Economics*, 41(3), s. 487-499.
- Hedegaard, D. (2010): Kvinder vil være landmænd. http://avisen.dk/kvinder-vil-vaere-landmaend_130486.aspx.
- Heley, J. & L. Jones (2012): "Relational rurals: Some Thoughts on Relating Things and Theory in Rural Studies". *Journal of Rural Studies*, 28, s. 208-217.
- Hemsworth, P.H. (2003): "Human-animal interactions in livestock production". *Applied Animal Behaviour Science*, 81, s. 185-198.
- Hemsworth, P.H. & G.J. Coleman (2010): *Human-livestock interactions: the stockperson and the productivity and welfare of intensively farmed animals*. Wallingford, UK: CABI.
- Hemsworth, P.H., J.L. Barnett & G.J. Coleman (1993): "The Human-Animal Relationship in Agriculture and its Consequences for the Animal". *Animal Welfare*, 2, s. 33-51.
- Hendrickson, M.K. & H.S. James (2005): "The Ethics of Constrained Choice: How the Industrialization of Agriculture Impacts Farming and Farmer Behavior". *Journal and Environmental Ethics*, 18(3), s. 269-291.
- Hennon, C.B. & S.M. Wilson (2011): *Families in a Global Context*. New York: Routledge.

- Henrichsmeyer, W. & H.P. Witzke (2000): *Overall Evaluation of the Agenda 2000 CAP reform*. Bonn: University of Bonn, Institute for Agricultural Policy.
- Hillyard, S.H. (2007): *The Sociology of Rural Life*. Oxford: Berg.
- Hobsbawm, E. (1994): *The Age of Extremes: A History of the World, 1914-1991*. New York: Vintage Books.
- Horgan, R. & A. Gavinelli, A. (2006): "The Expanding Role of Animal Welfare within EU Legislation and Beyond". *Livestock Science*, 103 (3), s. 303-307.
- Højrup, T. (2003): *Livsformer og velfærdsstat ved en korsvej?*. København: Museum Tusculanums Forlag.
- Højrup, T. (1983): *Det Glemte Folk*. København: SBI.
- Jenkins, R. & V. Kovess (2002): "Evaluation of Suicide Prevention: A European Approach". *International Review of Psychiatry* 14, s. 34-41.
- Jensen, A. (1994): *Landbokvinden 1994. Statistik om levevilkår i landdistrikterne*, København: Det Danske Familie- og Husholdningsudvalg.
- Jensen, C.A., N. Malchow-Møller, J.R. Munch & J.R. Skaksen (2007): "Udenlandsk arbejdskraft i landbruget: Omfang, udvikling og konsekvenser". Arbejdspapir nr. 17, Rockwool Fondens Forskningsenhed.
- Jeppesen, P. (2012): "Jyske Bank: Høje jordpriser skyld i landbrugets problemer". I: *Landbrugsavisen* 21. februar 2012.
<http://www.landbrugsavisen.dk/Nyheder/Netnyheder/2012/2/21/JyskeBankHoejejordpriserskyldilandbrugetsproblemer.htm?fag=A>.
- Jervell, A.M. (1999): "Changing Patterns of Family Farming and Pluriactivity". *Sociological Ruralis*, 39 (1), s. 110-116.
- Johansson, S. (1973): "The Level of Living Survey: A Presentation". *Acta Sociologica*, 16(3), s. 211-219.
- Just, F. (1992): *Landbruget, staten og eksporten 1930-1950*. Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag.
- Kallioniemi, M.K., A.J.K. Simola, H.-R. Kymäläinen, H.T. Vesala & J.K. Louhelainen (2009): "Stress among Finnish Farm Entrepreneurs". *Annals of Agricultural and environmental medicine*, 15(2), s. 243-249.
- Kauppinen, T., Vainio, A., Valros, A. Rita, H. & Vesala, K. (2010): Improving animal welfare: Qualitative and quantitative methodolo-

- gy in the study of farmers attitudes, *Animal Welfare*, 19 (4), 523-536.
- Kimhi, A. (2000): "Is Part-Time Farming Really a Step in the Way Out of Agriculture?" *American Journal of Agricultural Economics*, 82(1), s. 38-48.
- Kitchen, L. & T. Marsden (2009): "Creating Sustainable Rural Development through Stimulating the Eco-economy: Beyond the Eco-economic Paradox?" *Sociological Ruralis*, 49 (3), s. 273-294.
- Kjær, U. & M.N. Pedersen (2004): *De danske folketingsmedlemmer – en parlamentarisk elite og dens rekruttering, cirkulation og transformation 1849-2001*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Landboforeningernes Landskontor for Driftsøkonomi (2001): *Demonstration af Godt Landmandskab i markbruget. Rapport fra projekt gennemført på fem studielandbrug 1999-2001*. Skejby.
- Landbrug og Fødevarer (2011): *Fakta om erhvervet*. København.
- Larsen, A.L. (1993): "Landbrugets økonomi og fremtidsudsigter." *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 131.
- Lensink, B.J., I. Veissier & L. Florand (2001): "The farmer's influence on calves' behaviour, health and production of a veal unit". *Animal Science*, 72(1), s. 105-117.
- Lindegaard, H. & M. Rosholm (2010): "The Effect of Changing Mental Health on Unemployment Duration and Destination States after Unemployment". Working Paper 7, AKF.
- Little, J. & O. Jones (2000): "Masculinity, Gender and Rural Policy". *Rural Sociology* 65 (4), s. 621-639
- Linzer, D.A. & J.B. Lewis (2011): "poLCA: An R Package for Polytomous Variable Latent Class Analysis". *Journal of Statistical Software* 42, s. 1-29.
- Malmberg, A., K. Hawton & S. Simkin (1997): "A Study of Suicide in Farmers in England and Wales". *Journal of Psychosomatic Research*, 43, s. 107-111.
- Marsden, T. (2006): "Pathways in the Sociology of Rural Knowledge". I: Cloke, P.J., T. Marsden & P.H. Mooney (red.): *Handbook of Rural Studies*. London: Sage Publications.
- Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri (2008): Forlig om veterinærområdet, 22. august 2008. Tilgængelig på: <http://www.foedevarestyrelsen.dk/SiteCollectionDocuments/2>

- 5_PDF_word_filer%20til%20download/Veterinaerforliget/aftal
etekst%20-%20veterin%C3%A6rforliget.pdf. Besøgt 30-8-2012.
- Mogensen, M. & J. Sunboe (1979): *Småbyer i landdistrikter, Villages in Rural Areas, Population Development and Living Conditions*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Morris, C. & J. Kirwan (2011): "Exploring the Ecological Dimensions of Producer Strategies in Alternative Food Networks in the UK". *Sociological Ruralis*, 51 (4), s. 349-369.
- Nyholm, B. & Tang, E. (1982): *Kriseramte landmænd. En undersøgelse af landbrugs krisens sociale konsekvenser*. Århus: Den Sociale Højskole.
- Oldrup, H. (1999): "Women Working off the Farm: Reconstructing Gender Identity in Danish Agriculture". *Sociologia Ruralis*, 39(3), s. 343-358.
- Pedersen, E.H. (1988): *Det danske landbrugs historie*, bd. 4: 1914-1988. Gl. Estrup: Landbohistorisk Selskab.
- Price, L. (2012): "The Emergence of Rural Support Organisations in the UK and Canada: Providing Support for Patrilineal Family Farming". *Sociological Ruralis*, 52 (3), s. 353-376.
- Price, L. & N. Evans (2006): "From 'As Good as Gold' to 'Gold Diggers': Farming Women and the Survival of British Family Farming". *Sociological Ruralis*, 46 (4), s. 280-298.
- Rasmussen, J. (1983): *Strukturudvikling og kriser i dansk landbrug*. Roskilde: RUC.
- Rasmussen, J. (1982): *Strukturudvikling og kriser i dansk landbrug*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag GeoRuc.
- Rasmussen, K., O. Carstensen, J.M. Lauritsen, D.J. Glasscock, O.N. Hansen & U.F. Jensen (2003): "Prevention of Farm Injuries in Denmark". *Scand J Work Environ Health*, 29, s. 288-296.
- Rasmussen, O.H. (2009): *Evolution of Organic Agriculture within Theoretical Frameworks of Structural Change and Transformation*. Ph.d.-afhandling, Aalborg Universitet.
- Ray, C. (2001): "Transnational Co-operation Between Rural Areas: Elements of a Political Economy of EU Rural Development". *Sociological Ruralis*, 41 (3), s. 279-295.
- Reimer, A., A. Thompson & L. Prokopy (2012): "The Multi-dimensional Nature of Environmental Attitudes among Farmers in Indiana: Implications for Conservation Adoption". *Agriculture and Human Values* 29, s. 29-40.

- Reisner, A. (1992): "An Activist Press: The Farm Press's Coverage of the Animal Rights Movement". *Agriculture and Human Values*, 9(2), s. 38-53.
- Rigsadvokaten (2008): Sager om overtrædelse af dyreværnslovgivningen. Meddelelse nr. 2/2008. København.
- Sandøe, P. & S.B. Christiansen (2010): *Ethics of Animal Use*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Schulman, M.D., C. Zimmer & W.F. Danaher (1994): "Survival in Agriculture: Linking macro- and micro-level Analyses". *Sociological Ruralis*, 67 (2-3), s. 229-251.
- Schultz, T.W. (1945): *Agriculture in an Unstable Economy*. New York: McGraw-Hill Book Company Inc.
- Shanin, T. (1971): *Peasants and Peasant Societies: Selected Readings*. Harmondsworth, UK: Penguin.
- Shreck, A., C. Getz & G. Feenstra (2006): "Social Sustainability, Farm Labor and Organic Agriculture: Findings from an Exploratory Analysis". *Agriculture and Human Values*, 23, s. 439-449.
- Steen, A. (1983): "Utviklingen av landbrukspolitikken: Fra sektorpres til offentlig ansvar". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 24(3), s. 355-80.
- Tidplay, C.M., D-A. B. Walsh & C.J.C. Phillips (2012): "Public Response to Media Coverage of Animal Cruelty." *Agric Environ Ethics*, s. 1-13.
- Thompson, P.B. (1998): *Agricultural Ethics: Research, Teaching, and Public Policy*. Ames, IA: Iowa State University Press.
- Van der Ploeg, J.D. (2006): "Agricultural production in crisis". I: Cloke P.J., T. Marsden & P.H. Mooney (red.): *Handbook of Rural Studies*. London: Sage Publications.
- Vanclay, F., Howden, P., Mesiti, L & Glyde, S. (2006): The social and intellectual construction of Farming Styles: Testing Dutch ideas in Australian agriculture, *Sociologica Ruralis*, 46 (1), 66-82.
- Wehlast, O., A. Grevsen, N.J. Pedersen (2011): "Fremtidens vækst er i fødevarerhvervet". *Jyllands-Posten* 24. september, 2011. *Kronik*. Onlineudgave af kronikken kan ses på:
http://www.lf.dk/Vores_holdning/~/_media/lf/Vores%20holdning/Politik/LFsamarbejde%20fagbevaegelsen/version1/F%C3%A6lles%20indl%C3%A6g.ashx
- Willock, J., I.J. Deary, M.M. McGregor, G. Edwards-Jones, B. Dent, R. Grieve, G. Gibson & E. Austin (1999): Farmers' Attitudes, Ob-

jectives, Behaviors, and Personality Traits: The Edinburgh Study of Decision Making on Farms, *Journal of Vocational Behavior* 54, s. 5–36.

Zenius, M. (1982): *Landbokvinden i det 20. århundrede*. København: GAD.

SFI-RAPPORTER SIDEN 2011

SFI-rapporter kan købes eller downloades gratis fra www.sfi.dk. Enkelte rapporter er kun udkommet som netpublikationer, hvilket vil fremgå af listen nedenfor.

- 11:01 Liversage, A., V. Jakobsen & I.R. Hansen: *"Det var ikke nemt, men jeg klarede det!" Interviewundersøgelse med etniske minoritetskvinder om uddannelse*. 156 sider. ISBN: 978-87-7119-000-7. Vejledende pris: 150,00 kr.
- 11:02 Filges, T. & H. Holt: *AC-arbejdskraft i den vestlige del af Region Midtjylland. Muligheder og barrierer*. 96 sider. ISBN: 978-87-7119-001-4. Vejledende pris: 90,00 kr.
- 11:03 Lausten, M., A.-K. Mølholt, H. Hansen, L.H. Schmidt & M. Aaqvist: *Forebyggende foranstaltninger 5-9 år. Dialoggruppe – om forebyggelse som alternativ til anbringelse. Delrapport 3*. 184 sider. ISBN: 978-87-7119-002-1. Vejledende pris: 180,00 kr.
- 11:04 Jacobsen, J. & M. Lindstrøm: *Lokal integration af førtidspensionister*. 110 sider. ISBN: 978-87-7119-003-8. Vejledende pris: 110 kr.
- 11:05 Deding, M. (red.): *Forskning om tvang i misbrugsbehandling. En kortlægning foretaget af SFI Campbell*. 110 sider. ISBN: 978-87-7119-004-5. Netpublikation.

- 11:06 Oldrup, H., M. Lindstrøm & S. Korzen: *Vold mod førskolebørn. Praxis og barrierer for opsporing og underretning*. 110 sider. ISBN: 978-87-7119-005-2. Netpublikation.
- 11:07 Christensen, E.: *Væk fra Grønland. Udsatte grønlandere, der er flyttet til Danmark med deres børn*. 88 sider. ISBN: 978-87-7119-006-9. Vejledende pris: 90,00 kr.
- 11:08 Brink Thomsen, L. & J. Høgelund: *Handicap og beskæftigelse. Udviklingen mellem 2002 og 2010*. 140 sider. ISBN: 978-87-7119-007-6. Vejledende pris: 140,00 kr.
- 11:09 Bengtsson, S., H. Hansen & M. Røgeskov: *Børn med en funktionsnedsættelse og deres familier. Den første kortlægning i Norden*. 108 sider. ISBN: 978-87-7119-008-3. Vejledende pris: 110,00 kr.
- 11:10 Vitus, K. & A.A. Kjær: *PSP-samarbejdet. En kortlægning af PSP-Frederiksberg, Odense, Amager og Esbjerg*. 201 sider. ISBN: 978-87-7119-009-0. Netpublikation.
- 11:11 Graversen, B.K.: *Tættere på arbejdsmarkedet? Om effektmåling af beskæftigelsesindsatsen for ikke-arbejdsmarkedsparate ledige*. 78 sider. ISBN: 978-87-7119-010-6. e-ISBN: 978-87-7119-048-9. Vejledende pris: 70,00 kr.
- 11:12 Andersen, D., R. Thomsen, A.P. Langhede, A.A. Nielsen & A.T. Hansen: *Skolernes samarbejde. Kortlægning af skolernes kontakt med kommunale forvaltninger og andre institutioner*. 249 sider. ISBN: 978-87-7119-011-3. Netpublikation.
- 11:13 Larsen, M., H.B. Bach & L.S. Ellerbæk: *55-70-åriges forbliven på arbejdsmarkedet. Adfærd, forventninger, aftaler og kendskab til regler*. 222 sider. ISBN: 978-87-7119-012-0. e-ISBN: 978-87-7119-045-8. Vejledende pris: 220,00 kr.
- 11:14 Christoffersen, M.N. & I. Hammen: *ADHD-indsatser. En forskningsoversigt*. 129 sider. ISBN: 978-87-7119-013-7. Vejledende pris: 130,00 kr.
- 11:15 Oldrup, H., S. Korzen, M. Lindstrøm & M.N. Christoffersen: *Vold mod børn og unge. Hovedrapport*. 95 sider. ISBN: 978-87-7119-014-4. Vejledende pris: 90,00 kr.
- 11:16 Rostgaard, T., L. Bjerre, K. Sørensen & N. Rasmussen: *Omsorg og etnicitet. Nye veje til rekruttering og kvalitet i ældreplejen*. 207 sider. ISBN: 978-87-7119-015-1. Vejledende pris: 200,00 kr.

- 11:17 Bengtsson, S., W. Alim, H. Holmskov & A. Lund: *Sociale indsatser til mennesker med ADHD. En kortlægning*. 166 sider. ISBN: 978-87-7119-017-5. e-ISBN: 978-87-7119-040-3. Vejledende pris: 160,00 kr.
- 11:18 T.B. Jakobsen, A.P. Langhede & K. Sørensen: *Lige muligheder – støtte til udsatte børn og unge. Evalueringsrapport 1: Beskrivelse af igangsatte forsøgsprojekter*. 87 sider. ISBN: 978-87-7119-016-8. Netpublikation.
- 11:19 Albæk, K. & L.B. Thomsen: *Er kvindefag lavtlønsfag? En analyse af sammenhængen mellem løn og andelen af kvinder i enkelte arbejdsfunktioner*. 97 sider. ISBN: 978-87-7119-018-2. Vejledende pris: 97,00 kr.
- 11:20 Knudsen, L. & T. Egelund: *Effekter af slægtspleje. Slægtsanbragte børn og unges udvikling sammenlignet med plejebørn fra traditionelle plejefamilier*. 161 sider. ISBN: 978-87-7119-019-9. Vejledende pris: 160,00 kr.
- 11:21 Kofod, J., T.F. Dyrvig, K. Markwardt, N. Lagoni, R. Bille, T. Termansen, L. Christiansen, E.J. Toldam & M. Vilshammer: *Prostitution i Danmark*. 395 sider. ISBN: 978-87-7119-020-5. Vejledende pris: 390,00 kr.
- 11:22 L.B. Thomsen & J. Høgelund: *Handicap og beskæftigelse i 2010. Regionale Forskelle*. 68 sider. ISBN: 978-87-7119-021-2. e-ISBN: 978-87-7119-022-9. Vejledende pris: 60,00 kr.
- 11:23 Amilon, A.: *Supplerende arbejdsmarkedspension. Hvorfor vælger eller fravælger fortidspensionister ordningen?* 92 sider. ISBN: 978-87-7119-023-6. e-ISBN: 978-87-7119-024-3. Vejledende pris: 90,00 kr.
- 11:24 Christensen, E. & H. Hansen: *Den sociale indsats for børn og unge i Grønland. Kortlægning af aktiviteterne 2011*. 44 sider. ISBN: 978-87-7119-025-0. e-ISBN: 978-87-7119-026-7. Vejledende pris: 40,00 kr.
- 11:25 Lyk-Jensen, S.V., C.D. Weatherall, J. Heidemann, M. Damgaard, & A. Glad: *Soldater før og under udsendelse. En kortlægning*. 190 sider. e-ISBN: 978-87-7119-028-1. Netpublikation.
- 11:26 Ottosen, M.H. & S. Stage: *Dom til fælles forældremyndighed. En evaluering af forældreansvarsloven*. 257 sider. ISBN: 978-87-7119-029-8. e-ISBN: 978-87-7119-030-4. Vejledende pris: 250,00 kr.
- 11:27 Liversage, A. & L.L. Knudsen: *Kvinder i byggefag. En interviewundersøgelse*. 131 sider. ISBN: 978-87-7119-031-1. e-ISBN: 978-87-7119-032-8. Vejledende pris: 130,00 kr.
- 11:28 Christensen, E. & H. Hansen: *Kalaallit nunaanni meeqqanut inuusut-tunullu isumaginninnikkut suliniutit*. 46 sider. ISBN: 978-87-7119-033-5. e-ISBN: 978-87-7119-034-2. Vejledende pris: 40,00 kr.

- 11:29 Lausten, M., A.-K. Mølholt, H. Hansen, K.S. Vammen, L.H. Schmidt & A.-C. Legendre: *Forebyggende foranstaltninger 10-13 år. Dialoggruppe – om forebyggelse som alternativ til anbringelse. Delrapport 4.* 184 sider. ISBN: 978-87-7119-036-6. e-ISBN: 978-87-7119-037-3. Vejledende pris: 180,00 kr.
- 11:30 Bengtsson, S.: *Danmark venter stadig på sin psykiatireform. Et rids af udviklingen de seneste årtier.* 78 sider. ISBN: 978-87-7119-038-0. e-ISBN: 978-87-7119-039-7. Vejledende pris: 70,00 kr.
- 11:32 Oldrup, H.H. & K. Vitus: *Indsatser over for udsatte 0-3-årige og deres forældre. En systematisk forskningsoversigt.* 213 sider. ISBN: 978-87-7119-041-0. e-ISBN: 978-87-7119-042-7. Vejledende pris: 210,00 kr.
- 11:33 Madsen, M.B., S. Jacobsen & S. Jensen: *Socialt bedrageri. Et litteraturstudie.* 100 sider. e-ISBN: 978-87-7119-044-1. Netpublikation.
- 11:34 Christoffersen, M.N., P.S. Olsen, K.S. Vammen, S.S. Nielsen, M. Lausten & J. Brauner: *Tidlig identifikation af kriminalitetstruede børn og unge. Risiko- og beskyttelsesfaktorer.* 207 sider. ISBN: 978-87-7119-046-5. e-ISBN: 978-87-7119-047-2. Vejledende pris: 200,00 kr.
- 11:35 Olsen, R.F., T. Egelund & M. Lausten: *Tidligere anbragte som unge voksne.* 145 sider. ISBN: 978-87-7119-043-4. e-ISBN: 978-87-7119-051-9. Vejledende pris: 140,00 kr.
- 11:36 Thomsen, L.B. & J. Høgelund: *Køn, Handicap og beskæftigelse i 2010.* 47 sider. e-ISBN: 978-87-7119-053-3. Netpublikation.
- 11:37 Liversage, A. & T.G. Jensen: *Parallelle retsopfattelser i Danmark. Et kvalitativt studie af privatretlige praksisser blandt etniske minoriteter.* 191 sider. ISBN: 978-87-7119-054-0. e-ISBN: 978-87-7119-055-7. Vejledende pris: 190,00 kr.
- 11:38 Ottosen, M.H., S. Stage & H.S. Jensen: *Børn i deleordninger. En kvalitativ undersøgelse.* 209 sider. ISBN: 978-87-7119-056-4. ISBN: 978-87-7119-057-1. Vejledende pris: 200,00 kr.
- 11:39 Pedersen, M.J., A. Rosdahl, S.C. Winther, A.P. Langhede & M. Lynggaard: *Ledelse af folkeskolerne. Vilkår og former for skoleledelse.* 283 sider. e-ISBN: 978-87-7119-058-8. Netpublikation.
- 11:40 Espersen, L.D., M. Eiberg & D. Andersen: *Veje til ungdomsuddannelse 2. Kvalitative interview med skoleledere, lærere, elever og UU-vejledere.* 169 sider. e-ISBN: 978-87-7119-060-1. Netpublikation.
- 11:41 Nielsen, L.P. & P.S. Olsen: *11-åriges trivsel og risiko. Statistiske analyser af 11-åriges trivsel.* 115 sider. ISBN: 978-87-7119-061-8. e-ISBN: 978-87-7119-062-5. Vejledende pris: 110,00 kr.

- 11:42 Thuesen, F., M.K. Tørslev & T.G. Jensen: *Rekruttering og fastholdelse af højtuddannet arbejdskraft. Danmark, Norge, Holland, Storbritannien og Canada*. 244 sider. ISBN: 978-87-7119-063-2. e-ISBN: 978-87-7119-064-9. Vejledende pris: 240,00.
- 11:43 Thomsen, L.B., H. Holt, S. Jensen & F. Thuesen: *Virksomheders sociale engagement. Årbog 2011*. 194 sider. ISBN: 978-87-7119-065-6. e-ISBN: 978-87-7119-066-3. Vejledende pris: 190,00 kr.
- 11:44 Bengtsson, S. & D.L. Stigaard: *Aktuel skandinaviske og britiske handicaphforskning. En kortlægning af miljøer*. 318 sider. ISBN: 978-87-7119-067-0. e-ISBN: 978-87-7119-068-7. Vejledende pris: 310,00 kr.
- 11:45 Lauritzen, H.H., B. Boje-Kovacs & L. Benjaminsen: *Hjemløshed i Danmark 2011. National kortlægning*. 148 sider. ISBN: 978-87-7119-069-4. e-ISBN: 978-87-7119-070-0. Vejledende pris: 140,00 kr.
- 11:46 Stigaard, D.L.: *Fra hjemløshed til egen bolig. Et interviewstudie blandt tidligere hjemløse*. 68 sider. e-ISBN: 978-87-7119-071-7. Netpublikation.
- 11:47 Andersen, S.C. & S.C. Winter (red.): *Ledelse, læring og trivsel i folkeskolerne*. 164 sider. ISBN: 978-87-7119-072-4. e-ISBN: 978-87-7119-073-1. Vejledende pris: 160,00 kr.
- 11:48 Holt, H. & M. Larsen: *Kønspælt lønstatistik og redegørelse om lige løn. Evaluering af loven*. 118 sider. e-ISBN: 978-87-7119-074-8. Netpublikation.
- 11:49 Brauner, J., P.S. Olsen & T. Egelund: *Muligheder for Dokumentation af anbringelser. En gennemgang af målemetoder*. 168 sider. ISBN: 978-87-7119-076-2. e-ISBN: 978-87-7119-077-9. Vejledende pris: 160,00 kr.
- 12:01 Lyk-Jensen, S.V., A. Glad, J. Heidemann & M. Damgaard: *Soldater efter udsendelse. En spørgeskemaundersøgelse*. 117 sider. e-ISBN: 978-87-7119-075-5. Netpublikation.
- 12:02 Lausten, M., H. Hansen, A.-K. Mølholt, K.S. Vammen & A.-C. Legendre: *Forebyggende foranstaltninger 14-17 år. Dialoggruppe – om forebyggelse som alternativ til anbringelse. Delrapport 5*. 235 sider. ISBN: 978-87-7119-078-6. e-ISBN: 978-87-7119-079-3. Vejledende pris: 230,00 kr.
- 12:03 Rostgaard, T., T.N. Brunner & T. Fridberg: *Omsorg og livskvalitet i plejeboligen*. 150 sider. ISBN: 978-87-7119-080-9. e-ISBN: 978-87-7119-081-6. Vejledende pris: 150,00 kr.
- 12:04 Mølholt, A.-K., S. Stage, J.H. Pejtersen & P. Thomsen: *Efterværn for tidligere anbragte unge. En videns- og erfaringsopsamling*. 222 sider.

- ISBN: 978-87-7119-082-3. e-ISBN: 978-87-7119-083-0. Vejledende pris: 220,00 kr.
- 12:05 Ellerbæk, L.S. & A. Høst: *Udlejningsredskaber i almene boliger. En analyse af brugen og effekterne af udlejningsredskaber i almene boligområder.* 258 sider. ISBN: 978-87-7119-084-7. e-ISBN: 978-87-7119-085-4. Vejledende pris: 250,00 kr.
- 12:06 Høgelund, J.: *Effekter af den beskæftigelsesrettede indsats for sygemeldte. En litteraturoversigt.* 112 sider. e-ISBN: 978-87-7119-086-1. Netpublikation.
- 12:07 Rasmussen, P.S. & P.S. Olsen: *Positiv adfærd i læring og samspil (PALS). En evaluering af en skoleomfattende intervention på 11 pilot-skoler.* 159 sider. ISBN: 978-87-7119-087-8. e-ISBN: 978-87-7119-088-5. Vejledende pris: 150,00 kr.
- 12:08 Fridberg, T. & M. Damgaard: *Frivillige i hjemmeværnet 2011.* 120 sider. ISBN: 978-87-7119-089-2. e-ISBN: 978-87-7119-090-8. Vejledende pris: 120,00 kr.
- 12:09 Lyk-Jensen, S.V., J. Heidemann & A. Glad: *Soldater – før og efter udsendelse. En analyse af motivation, økonomiske forhold og kriminalitet.* 164 sider. e-ISBN: 978-87-7119-091-5. Netpublikation.
- 12:10 Bengtsson, S.: *Vækstfaktorer på det specialiserede socialområde.* 120 sider. ISBN: 978-87-7119-092-2. e-ISBN: 978-87-7119-093-9. Vejledende pris: 120,00 kr.
- 12:11 Dines, A., V. Jakobsen, V.M. Jensen, S.S. Nielsen, S., K.C.Z. Pedersen, D.S. Petersen & K.M. Thorsen: *Indsatser for tosprogede elever. Kortlægning og analyse.* 162 sider. e-ISBN: 978-87-7119-094-6. Netpublikation.
- 12:12 Christensen, E.: *Nakuusa – vi vil og vi kan. En opfølgning på Youth Forum i Ilulissat 2011.* 48 sider. e-ISBN: 978-87-7119-096-0. Netpublikation.
- 12:13 Christensen, E.: *Nakuusa – piumavugut saperatalu. 2011-mi ilulissani Youth Forum pillugu nangitsineq.* 50 sider. e-ISBN: 978-87-7119-097-7. Netpublikation.
- 12:14 Larsen, M. & L.S. Ellerbæk: *Evaluering af jobplanen. Nuværende og kommende pensionisters kendskab til og betydning af reglerne for at arbejde.* 111 sider. ISBN: 978-87-7119-100-4. e-ISBN: 978-87-7119-101-1. Vejledende pris: 110,00 kr.
- 12:15 Larsen, M., H.B. Bach & A. Liversage: *Pensionisters og efterlønsmøttageres arbejdskraftpotentiale. Fokus på genindtræden.* 181 sider. ISBN:

- 978-87-7119-102-8. e-ISBN: 978-87-7119-103-5. Vejledende pris: 180,00 kr.
- 12:16 Ottosen, M.H. & S. Stage: *Delebørn i tal. En analyse af skilsmissebørns samvær baseret på SFI's børneforløbsundersøgelse*. 111 sider. ISBN: 978-87-7119-104-2. e-ISBN: 978-87-7119-105-9. Vejledende pris: 110,00 kr.
- 12:17 Nilsson, K. & H. Holt: *En vurdering af arbejdsskadestyrelsens fastholdelsecenter. Kommuners, fagforeningers, arbejdsgivers og forsikringselskabers erfaringer med fastholdelsescentret*. 89 sider. ISBN: 978-87-7119-106-6. e-ISBN: 978-87-7119-107-3. Vejledende pris: 80,00 kr.
- 12:18 Holt, H: *Lokal løn på kommunale arbejdspladser. Forskelle i kvinders og mænds løn*. 82 sider. e-ISBN: 978-87-7119-108-0. Netpublikation.
- 12:19 Bengtsson, S. & M. Røgeskov: *Et liv i egen bolig. Analyse af bostøtte til borgere med sindslidelser*. 145 sider. ISBN: 978-87-7119-109-7. e-ISBN: 978-87-7119-110-3. Vejledende pris: 140,00 kr.
- 12:20 Graversen, B: *Effekter af virksomhedsrettet aktivering for udsatte ledige. En litteraturoversigt*. 72 sider. e-ISBN: 978-87-7119-112-7. Netpublikation.
- 12:21 Albæk, K., H.B. Bach & S. Jensen: *Effekter af mentorstøtte for udsatte ledige. En litteraturoversigt*. 68 sider. e-ISBN: 978-87-7119-114-1. Netpublikation.
- 12:22 Jensen, T.G., K. Weibel, M.K. Tørslev, L.L. Knudsen & S.J. Jacobsen: *Måling af diskrimination på baggrund af etnisk oprindelse*. 134 sider. ISBN: 978-87-7119-115-8, e-ISBN: 978-87-7119-116-5. Vejledende pris: 130,00 kr.
- 12:23 Madsen, M.B. & K. Weibel: *Delt viden. Aktiveringsindsatsen for ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere*. 152 sider. ISBN: 978-87-7119-117-2. e-ISBN: 978-87-7119-118-9. Vejledende pris: 150,00 kr.
- 12:24 Lyk-Jensen, S.V., J. Heidemann, A. Glad & C.D. Weatherall: *Danske hjemvendte soldater. Soldaternes psykiske sundhedsprofil før og efter udsendelse*. 210 sider. e-ISBN: 978-87-7119-119-6. Netpublikation.
- 12:25 Lausten, M., H. Hansen, K.S. Vammen & K. Vasegaard: *Forebyggende foranstaltninger 18-22 år. Dialoggruppe – Om forebyggelse som alternativ til anbringelse. Delrapport 6*. 164 sider. ISBN: 978-87-7119-121-9. e-ISBN: 978-87-7119-122-6. Vejledende pris: 160,00 kr.

- 12:26 Lauritzen, H.H., R.N. Brünner, P. Thomsen & M. Wüst: *Ældres ressourcer og behov. Status og udvikling på baggrund af Ældredatabasen*. 180 sider. ISBN: 978-87-7119-123-3. e-ISBN: 978-87-7119-124-0. Vejledende pris: 180,00 kr.
- 12:28 Nielsen, H., A. Mølgaard & L. Dybdal: *Procesevaluering af boligsociale indsatser. Delrapport 2. Kvalitativ kortlægning af Landsbyggefondens 2006-2010-pulje med fokus på projektorganisering og samarbejde*. 118 sider. e-ISBN: 978-87-7119-127-1. Netpublikation.
- 12:29 Andrade, Stefan Bastholm: *Levevilkår i dansk landbrug. Analyse af sammenhænge mellem risikofaktorer og dyrvarnssager i landbruget fra 2000 til 2008*. 176 sider. ISBN: 978-87-7119-128-8. e-ISBN: 978-87-7119-129-5. Vejledende pris: 170,00 kr.
- 12:30 Ottosen, M.H. (red.): *15-åriges hverdagsliv og udfordringer. Rapport fra femte dataindsamling af forløbsundersøgelsen af børn født i 1995*. 348 sider. ISBN: 978-87-7119-130-1. e-ISBN: 978-87-7119-131-8. Vejledende pris: 340,00 kr.
- 12:31 Bach, H.B.: *Arbejdsmarkedspartshed og selvforsørgelse*. 36 sider. e-ISBN: 978-87-7119-133-2. Netpublikation.

LEVEKÅR I DANSK LANDBRUG

ANALYSE AF SAMMENHÆNGE MELLEM RISIKOFAKTORER OG DYREVÆRNSSAGER I LANDBRUGET FRA 2000 TIL 2008

Denne rapport analyserer sammenhængen mellem alvorlige dyreværnssager og risikofaktorer i dansk landbrug.

Rapporten undersøger de sociale konsekvenser af udviklingen i landbruget over en længere historisk periode. Formålet er at identificere og forklare, hvilke landmænd der er i stand til at tilpasse deres bedrifter til udfordringerne i landbruget, og hvilke der ikke formår dette i tilstrækkeligt omfang, og dermed risikerer at ende i psykiske og økonomiske problemer samt alvorlige dyreværnssager.

Undersøgelsen viser, at selvom kun omkring en halv promille af danske landmænd årligt oplever at blive dømt i alvorlige dyreværnssager, kan der identificeres et mønster af problemer blandt de dømte landmænd. Dømte landmænd har således øget risiko for også at have personlig gæld, psykiske problemer eller syge familiemedlemmer.

Rapporten er baseret på et registerudtræk af den samlede population af landmænd i perioden 2000 til 2008. Desuden anvendes data fra landbrugstællingen i 2007. Analyserne er suppleret med et kvalitativt forstudie, der blandt andet indebærer læsning af retsudskrifter af dyreværnssager fra 2007 til 2008.